

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

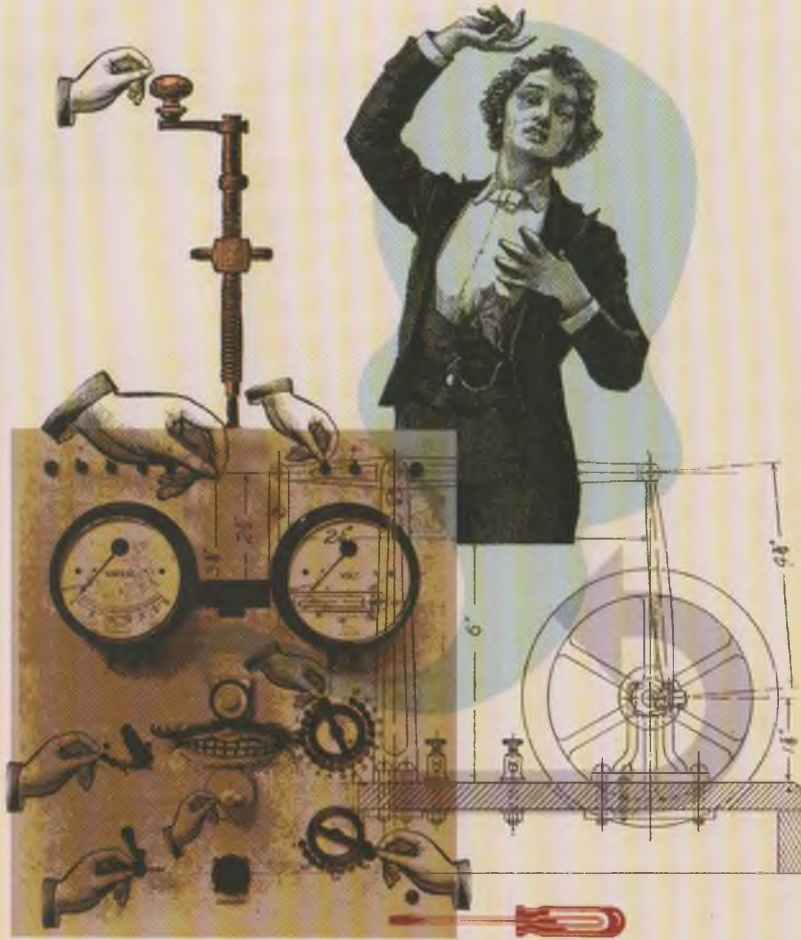
- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

30 SANİYEDE FELSEFE

Her biri 30 saniyede
açıklanmış, en düşündürücü
50 felsefe kavramı

Editör
Barry Loewer

30 SANİYEDE FELSEFE

Her biri
30 saniyede açıklanmış
en düşündürücü
50 felsefe sorusu

Editör
Barry Loewer

Önsöz
Stephen Law

Katkıda Bulunanlar
Julian Baggini
Kati Balog
James Garvey
Barry Loewer
Jeremy Stangroom

caretta

CARETTA KİTAPLARI 73
30. SANİYEDE SERİSİ 2

30 SANİYEDE FELSEFE

Kitabın özgün ismi: 30 Second Philosophies
© 2009 Ivy Press Limited

Genel Editör **Barry Loewer**

1. baskı, Çin - Mart 2011
2. baskı, Çin - Mayıs 2012
ISBN 978-9944-702-50-8

Her türlü yayın hakları saklıdır. Bu kitapta yer alan fotoğraf/resim ve metinler Caretta Reklam'ın, yazarın ve fotoğrafçıların/resimleyenlerin izni olmadan kullanılamaz. Kitabın tamamı ya da bir bölümü, ilgili kişilerden izin alınmadan fotokopi dahil, optik, elektronik ya da mekanik herhangi bir yolla kopyalanamaz, çoğaltılamaz, basılamaz, yayımlanamaz.

Proje Koordinatörü **e. murat yığcı**
Yayına Hazırlayan **Gizem Çiçek**
Çeviri **Zeynep Delen**
Kapak Uygulama **Ömer Cihangir**
Sayfa Uygulama **Burcu Tamcı**

Görsel Yönetmen **Peter Bridgewater**
Ivy Press Yayıncı **Jason Hook**
Editor **Caroline Earle**
Art Direktör **Michael Whitehead**
Tasarımcı **James Hollywell, Les Hunt**
Konsept Tasarımcı **Linda Becker**
İllüstrasyonlar **Ivan Hissey**
Fotoğraf Araştırma **Lynda Marshall**

caretta

caretta reklam ve halkla ilişkiler tic. ltd. şti.
www.carettareklam.com
sarıyeri yolu sokak, 106 Şişli-İstanbul
tel: +90 212 230 23 14 • faks: +90 212 231 30 13
info@carettakitap.com • carettakitap.com
facebook.com/carettakitapları • twitter.com/carettakitap

İÇİNDEKİLER

- 6 Önsöz
- 8 Giriş
- 10 30 Saniyede Nasıl filozof olunur?

12 Dil ve Mantık

- 14 SÖZLÜK
- 16 Aristoteles'in tasım öğretisi
- 18 Russell'in paradoksu & Frege'nin mantıkçılığı
- 20 Kısa biyografi: Aristoteles
- 22 Russell'in betimleme teorisi
- 24 Frege'nin bulmacası (yapbozu)
- 26 Gödel'in teoremi
- 28 Epimenides'in yalancı paradoksu
- 30 Eubulides'in kum tepesi

32 Bilim ve Epistemoloji

- 34 SÖZLÜK
- 36 Düşünüyorum, öyleyse varım
- 38 Gettier'nin karşıt örneği
- 40 Kısa biyografi: Karl Popper
- 42 Tüpteki beyin
- 44 Hume'un tümevarım problemi
- 46 Goodman'ın mavi yeşil bilmecesi
- 48 Popper'in öngörütleri & çürütmeleri
- 50 Kuhn'un bilimsel devrimleri

52 Zihin ve Metafizik

- 54 SÖZLÜK
- 56 Descartes'in zihin ve beden problemi
- 58 Brentano'nun yönelimselliği
- 60 Fodor'un düşünce dili
- 62 Parfit'in kişileri
- 64 Kısa Biyografi: René Descartes
- 66 Chalmers'in zombileri
- 68 Zeno'nun paradoksları
- 70 Kant'ın sol eli
- 72 Theseus'un gemisi
- 74 Laplace'ın şeytani, determinizmi & özgür iradesi
- 76 Ryle'in makinedeki hayaleti

78 Ahlak ve Siyaset Felsefesi

- 80 SÖZLÜK
- 82 Aristoteles'in ahlakı
- 84 Doğa Kanunu ve Toplum Sözleşmesi
- 86 Kant'ın sınıflandırılmış emirleri
- 88 Kısa Biyografi: Immanuel Kant
- 90 Mill'in faydacılığı
- 92 Marx'ın tarihsel materyalizmi
- 94 Tramvay problemi

96 Din

- 98 SÖZLÜK
- 100 Akinolu Thomas'ın beş yolu
- 102 Anselm'in ontolojik kanıtı
- 104 Kısa Biyografi: Akinolu Thomas
- 106 Epikür'ün bilmecesi
- 108 Paley'in saatçisi

- 110 Pascal'ın kumarı
- 112 Hume mucizelere karşı

114 Büyük Anlar

- 116 SÖZLÜK
- 118 Sokrates'in yöntemi
- 120 Platon'un mağarası
- 122 Aristoteles'in dört nedeni
- 124 Lucretius'un atomculuğu
- 126 Kısa Biyografi: Ludwig Wittgenstein
- 128 Berkeley'nin idealizmi
- 130 Kant'ın sentetik önceli
- 132 Hegel'in diyalektiği
- 134 James'in pragmatikliği
- 136 Moore'un sağduyusu
- 138 Wittgenstein'in dilde resim teorisi

140 Kıtasal felsefe

- 142 SÖZLÜK
- 144 Nietzsche'nin üstinsanı
- 146 Kısa Biyografi: Friedrich Nietzsche
- 148 Derrida'nın yapı sökümü
- 150 Heidegger'in hiçliği
- 152 Sartre'a göre kötü kader
- 154 Katkıda bulunanlar
- 156 Kaynaklar
- 158 Dizin
- 160 Serinin diğer kitapları

ÖNSÖZ

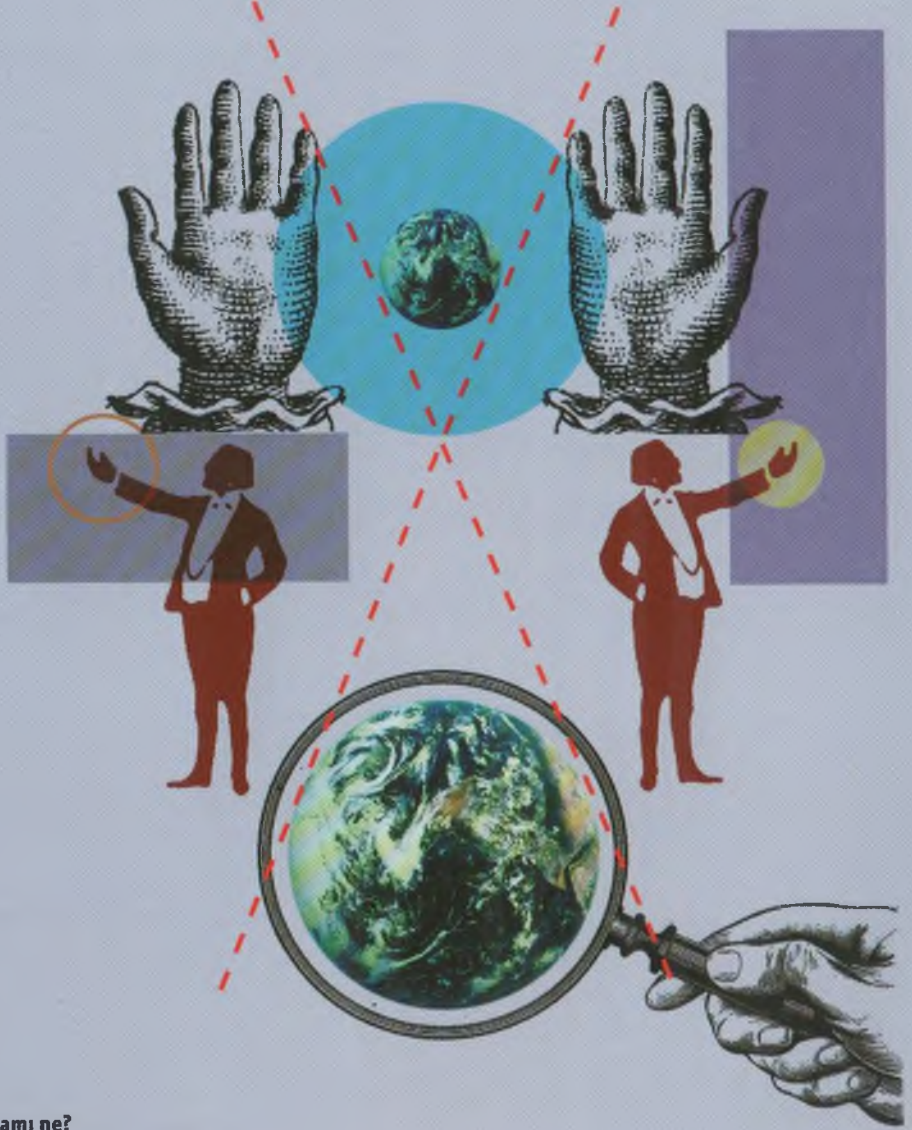
Stephen Law

Felsefe bazen “büyük sorular”

olarak da bilinen kavramları sorgular. Bu sorular, ahlaki (“Bir şeyi doğru ya da yanlış yapan nedir?”); bildiklerimizi ve bunların gerçek olup olmadığını (“Etrafımızdaki dünyanın gerçek olduğunu, bilgisayarla yaratılmış bir sanal gerçeklik olmadığını nereden biliyoruz?”); insan varoluşunun doğasını (“Biz beyinlerimizden mi ibaretiz? Ruhlarımız var mı?”) ve gerçekliğin doğasını (“Herhangi bir şeyin varolmasının nedeni nedir?”) araştırır.

Din de bu sorulardan çoğunu açıklamaya çalışır. Felsefe ve dinin cevap aradığı sorular bazen kesişse de, ikisinin yaklaşımları birbirinden çok farklıdır. İnanç ve vahiy din için vazgeçilmezdir, felsefe ise akla önem verir, yani bu soruları elimizden gelen en iyi şekilde cevaplamak için zekamızı kullanmaya. Sokrates’in “Üzerinde düşünülmeyen hayat boşa geçmiştir” dediği söylenir. Bana kalırsa bu biraz iddialı bir söz. Kendini ailesinin, arkadaşlarının ve etrafındakilerin hayatını iyileştirmeye adanmış bir insan düşünün. Bence böyle bir kişinin hayatı, sırf durup kendi kendini felsefi açıdan sorgulamayı diye, boşa geçmiş sayılmaz. Ama bir yandan da, felsefeye aşinalık insanın hayatına çok değerli katkılarda bulunabilir. Filozofların en değerli becerileri, örneğin mantık eksikliklerini farkedebilmek ya da

demek istediklerini isabetle söze dökülebilmek, iş dünyasında da çok gerekli özelliklerdir. Felsefe alanında azıcık bir antrenmanla savunma mekanizmamız güçlenir, etrafımızda kendini beğenmiş çenesi düşük kişileri altetmemiz kolaylaşır, sinsi satıcılardan sıyrılmamız mümkün olur. Elbette bunlar felsefi düşünceyi değerli kılan şeylerden sadece bazıları. Farkında olmasak da, hepimizin felsefi inançları vardır. Tanrının varolduğuna inanmak ya da inanmamak felsefi birer inançtır. Doğru ve yanlış kişilere özel kavramlar olmadığına inanmak ya da inanmamak da öyle. Bir çoğumuz ölene kadar bırakın felsefi inançlarımızı sorgulamayı, bunlara sahip olduğumuzun farkına bile varmayabiliriz. “Sorsak ne olur ki, soranlarla sormayanların hayatları birbirinden pek farklı olmuyor. Ne gerek var?” diye sorguluyor olabilirsiniz. Ama unutmamalıyız ki, düşünmeden yaşanmış bir hayat, seçenekler arasından özgürce seçimler yapılarak değil, sürüyü takip ederek, güdülerek yaşanmış bir hayattır. Eğer bu da sizi felsefenin faydalı olduğuna ikna etmediyse, o zaman son olarak tek bir şey kalıyor: Felsefe eğlencelidir. Bu sayfalarda, insanoğlu tarafından kafa yorulmuş, en merak uyandırıcı, en zekice ve bazen de düpedüz kafa karıştıran düşüncelerle karşılaşacaksınız. Balıklama dalın ve eğlenmenize bakın.

Tüm bunların anlamı ne?

Tanrı var mı yok mu? Nasıl davranmalıyım?

Gerçek olan ne? Ne bildiğimi nasıl bilebilirim?

Bu kitapta önde gelen filozoflar, düşünce sürecinizde size eşlik edecek ve size 'anlamanın' temelleri hakkında hızlandırılmış bir kurs verecekler.

Platon'un idealizmi

'Büyük sorular'a duyulan merak, antik Yunan filozofları ile başladı. Platon'a göre dünyadaki her şey dünyada olmayan ideal formların birer yansıması idi. Platon bunu objelerin ateş ışığında mağara duvarlarına düşen gölgelerine benzetir (sayfa 120).

GİRİŞ

Barry Loewer

Felsefe, sorular sorarak ve bu sorulara yanıtlar

arayarak olayların özüne inmeye çalışır. Örneğin "Bilimin amacı nedir?"; "Bilimsel metod nedir ve niye başarılıdır?"; "Bilimsel yasa nedir?"; "Zaman nedir?" gibi sorular bilimin özünü oluşturur. Bilim insanları genellikle bilimin kendisiyle uğraşmaktan bu tür temel soruları düşünmeye vakit bulamazlar. Açıkça veya gizlice, bazı görüşleri sorgulamadan kabullenirler. İşin özündeki sorularla uğraşmak, bilimin temellerini oluşturmak için sistematik yollar bulmak bilim filozoflarının işidir.

Felsefenin diğer dalları, ahlakın, sanatın, dinin, matematiğin, psikolojinin, dilin ve genel olarak düşüncenin temellerini oluştururlar. Zira insanın uğraştığı ve ilgi duyduğu her alan felsefenin bir dalıdır. Bunlardan genel olarak en bilinenleri, (varolan hakkında ne bildiğimiz üzerine) ontoloji, (varolan hakkında bildiklerimizi nasıl bildiğimiz ve ne kadar bilebileceğimiz üzerine) epistemoloji ve (varolan hakkında ne yapmamız gerektiği üzerine) etikdir.

Filozoflar bu temel sorular üzerine en az 2500 yıldır kafa yormaktadırlar ve bu gelenek Yunan filozoflar Sokrates, Platon ve Aristoteles ile başlayıp günümüzde neredeyse (hepsi değil ama) tümü üniversitede profesör olan filozoflarla devam etmektedir. Felsefe, çağlar boyunca bu filozoflar arasındaki tartışmalar şeklinde gelişmiştir. Örneğin, "Bilgi nedir?" sorusu ilk olarak Yunanlılar tarafından soruldu, onların cevapları ortaçağ filozofları tarafından, daha sonra da 17. ve 18. yüzyıl filozofları Descartes, Leibniz ve Hume tarafından tartışıldı. Dolayısıyla günümüzde aynı soruya cevap arayan bir filozof, bir kulağını tarihe, bir kulağını da çağdaş meslektaşlarına vererek tartışmaya katılır. Tartışmalar devam ettikçe yeni sorular, problemler, taraflar doğar. Siz de bu kitapta bunlardan bazılarını bulacaksınız.

30 SANİYEDE (YA DA BELKİ BİRAZ FAZLA ZAMANDA) NASIL FİLOZOF OLUNUR?

Barry Loewer

Eğer şüpheci bir insansanız, 30 saniyede filozof olmaya doğru ilk küçük adımı attınız demektir. Şüphecilik ve sorgulamaya eğilim, felsefenin temel taşlarıdır. İnançlarınız hakkında (ya da başkalarının inançları hakkında) açık fikirlilikle sorular sormak hem gerçekten neye inandığınızı farketmeyi, hem kavramları anlamayı, hem de böylece kendinizi daha iyi tanımanızı sağlar. Sadece bu kitabı okuyarak filozof olunmaz elbette, ama size yönelteceğim sorular, bu yolda bir parça daha ilerlemenize olanak sağlayacaktır.

Çoğumuz verdiğimiz sözü tutmamız gerektiğini düşünürüz. İyi de bu her durumda doğru mudur? Diyelim ki Burt, Hillary'e silahını geri vereceğine dair söz vermiş olsun ama farketsin ki bunu yaparsa Hillary o silahla Willard'ı öldürecek. Sizce Burt sözünü tutup silahı Hillary'e geri vermeli midir? Eğer cevabınız, "Hayır bu durumda vermemeli" ise o zaman bir sonraki adımınız bu cevabınızı genellemeye çalışmak, yani hangi durumlarda sözlerin tutulması gerektiğini belirtecek genel bir prensip bulmaya çalışmak olabilir. Örneğin şöyle düşünebilirsiniz: "Eğer sonuçları kimseye zarar vermeyecekse, verilen sözler tutulmalıdır." (Ama bu kural da her zaman geçerli olamayabilir, mesela karınıza sadık olacağınıza dair verdiğiniz sözü tutarak aşığınıza zarar verebilirsiniz.)

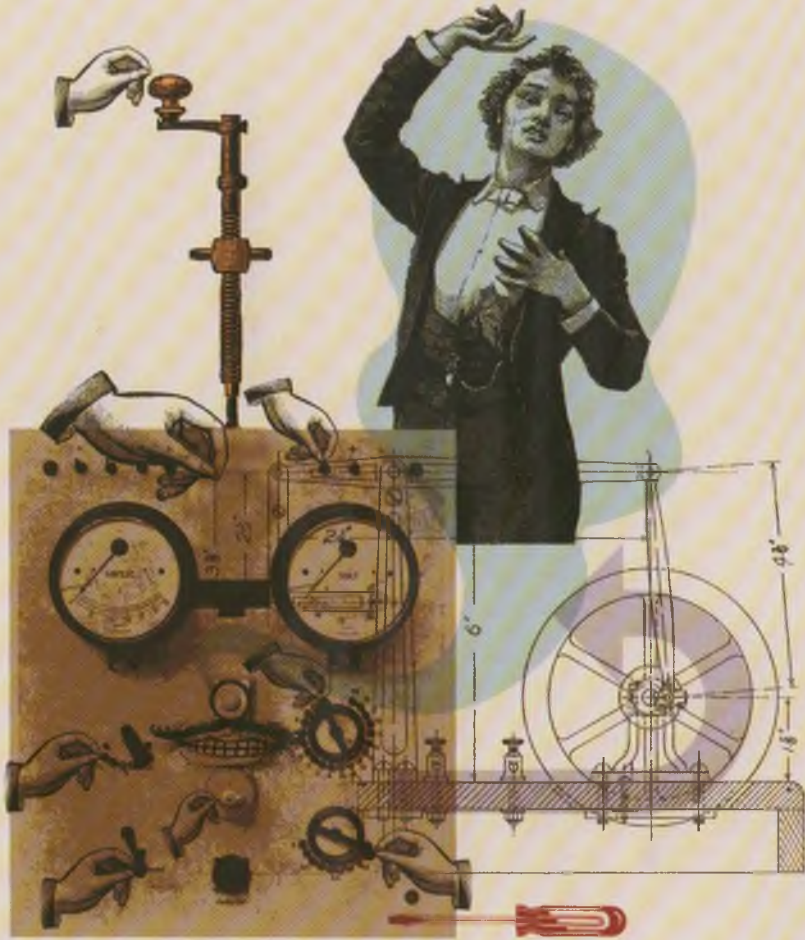
Bir sonraki adımda kendinize şu soruyu sorun: "Herhangi bir ahlaki kurala neden uymalıyız?" Bazı insanlar ahlaki kurallara Tanrı öyle buyurduğu için uymak gerektiğini düşünür. Ancak (Sokrates'in de dediği gibi) ahlak kuralları Tanrı buyurduğu için doğru olmazlar, bu kurallar doğru oldukları için Tanrı tarafından buyurulmuşlardır. Peki neden doğrudur bu kurallar? Eğer bu soruya 2500 yıldır cevap arayan filozofların dediklerine bir göz atarsak, bu konuda derin anlaşmazlıklar olduğunu farkederiz.

Bazı insanlar bu sorular hakkında düşünmeyi zaman kaybı olarak görürler, çünkü bir türlü bir çözüme ulaşılmamaktadır. Ama bir azınlık vardır ki, bu soruların tartışılması, geçici çözümlerin önerilmesi, çürütülmesi, daha derin düşünülmesini içeren süreç onlar için müthiş heyecan vericidir. Soruların yanıtları bir sonuca ulaşmasa da, bu sorgulama süreci, kendimizi ve insanlığı anlamamız yolunda bir ilerlemedir.

Düşünün bir kere...

Bu kitabın neden varolduğunu merak ediyor musunuz?

O zaman bir filozof olmaya doğru ilk adımı attınız bile.

DİL VE MANTIK

DİL VE MANTIK

SÖZLÜK

argüman (argument) Bir sonucu desteklemek için öne sürülenlerdir. Örneğin; “(1) Tüm insanlar ölümlüdür; (2) Sokrates insandır; (3) Öyleyse Sokrates ölümlüdür.”

sonuç (conclusion) Argümanın ispatlamaya çalıştığı şeydir. “(1) Tüm insanlar ölümlüdür; (2) Sokrates insandır; (3) Öyleyse Sokrates ölümlüdür.” Bu argümanda (3) sonuçtur.

tümdengelim (deduction) Genel bir iddiadan yola çıkılarak varılan daha dar bir sonuçtur. Örneğin; “Tüm salyangozlar marul yer. Bu bir salyangoz; öyleyse marul yer.”

kesin tanım (definite description) Bir kişiden, yerden veya şeyden bahseden sözlerdir. Örneğin; “En son kalan adam.”

tümevarım (induction) Bir çok belirli iddiadan çıkarılan daha genel sonuç ya da başka dar bir sonuçtur. Örneğin; “Bu salyangoz marul yiyor, bu da yiyor, bu da... Demek ki tüm salyangozlar marul yer.”

çıkarılma (inference) Bilinenlerden bir sonuç çıkarma eylemidir. Bazen “argüman” ile eş anlamlı olarak kullanılır.

mantık (logic) Çıkarımların incelenmesidir. Mantık kendi içinde birçok dala ve manifestoya ayrılır. Doğal diller içerisinde argümanların nasıl yapılandığını inceleyen yaygın (informal) mantık, soyut ve biçimsel çıkarımları inceleyen biçimsel (formal) mantık, matematiksel usulama (reasoning), modalite, bilgisayar bilimi, olasılık vb.

mantıksal şekil (logical form) Bazı filozoflara göre bu şekil, yüzeysel olarak görünen önerilerin analizi sonucu ortaya çıkar. Bertrand Russell, örneğin, elle tutulamayan bir problemin, o probleme dair bazı anahtar söylemlerin altındaki mantıksal şeklin analizi ile çözülebileceğini savunur.

paradoks (paradox) Açıkça doğru gibi görünen iki savın arasındaki çatışmadır. Genellikle bu karmaşa, çatışan savların doğru sanılan başka bir savın mantıklı uzantıları olması durumunda ortaya çıkar.

yüklem (predicate) Bir sözde özneye bir özellik atfeden kısımdır. Örneğin, “Sokrates sarhoştur,” önerisinde “sarhoştur” yüklem’dir.

öncül (premise) Varılacak sonucu desteklemek için söylenecek sözdür. "(1) Tüm insanlar ölümlüdür; (2) Sokrates insandır; (3) Öyleyse, Sokrates ölümlüdür" argümanında (1) ve (2) öncüllerdir.

referans (reference) Bazı dil filozoflarına ve mantıkçılara göre bir söylemde bahsi geçen öznedir. Örneğin, "Mark Twain" diyerek referans verilen kişi, Mark Twain'in kendisidir.

duyu (sense) Bazı dil filozoflarına ve mantıkçılara göre, bir söylemin kavramsal önemi veya bir şeyin ifade edilme şeklidir. Örneğin, "Mark Twain" ve "Samuel Clemens" aynı kişinin isimleri. O zaman ikisi arasındaki fark, duyulardaki farklarla ilgilidir.

özne (subject) Bir önermede bir şey atfedilen kısımdır. Örneğin, "Sokrates sarhoş" önermesinde "Sokrates" öznedir.

geçerlik (validity) Argümanlar içerisinde öncüllerin ve sonuçların mantıklı bir şekilde beraber bulunmaları hâlidir. 'Öncüller doğruysa, argüman geçerlidir', o zaman sonuç mutlaka doğru olur.

ARİSTOTELES'İN TASIM ÖĞRETİSİ

30-saniyede felsefe

3 SANİYEDE DARALMA

Bir çıkarsama (ya da bir argüman), öncüllerinin yanlış, sonuçlarının doğru olması imkânsızsa doğrudur.

3 DAKİKADA GENİŞLEME

20. yüzyılda birinci derece mantıkta iki muazzam matematiksel sonuca varılmıştır. Bunlardan birisi tamamlanmışlık (complete), diğeri ise karara varılamazlıktır (undecidable). Kurt Gödel bütün geçerli çıkarsamaları sayarak bir bilgisayar programı yaratabileceğini (tamamlanmışlık) ve Alonzo Church tüm çıkarsamaların doğru olup olmadığını saptayan bir bilgisayar programı yaratılamayacağını (karara varılamazlık) göstermişlerdir.

Aristoteles, 2300 yıl kadar önce bazı çıkarımlarda öncüllerin doğru ve sonuçların yanlış olmasının mümkün olmadığını keşfetti. Örnek olarak, "Bütün insanlar ölümlüdür" ve "Tüm ölümlüler ölümden korkar" çıkarsamalarını alalım. Modern mantıkta, böyle çıkarsamalar tümevardıkları için doğru kabul edilirler. Aristoteles, bir çıkarsamanın doğruluğunun hem çıkarsamanın öznesine hem de sonucuna bağlı olduğunu keşfetmiştir. "Tüm F'ler G'dir, ve tüm G'ler H'dir, öyleyse tüm F'ler H'dir" türü çıkarsamalar doğrudur. Bu tür çıkarsamaları Aristoteles, tasım (syllogism) olarak tanımlamıştır. 17. yüzyıla kadar, mantık hemen hemen sadece Aristoteles'in tasımlarından oluşuyordu. Şimdi biliyoruz ki aslında bunlar çıkarsamaların sadece küçük bir kısmıdır ve doğru kabul edilen ve özellikle bilim ve matematikte kullanılan daha bir çok çıkarsama motifi vardır. 1879'da Gottlob Frege matematiksel ve bilimsel uslamayı nitelemek için çok daha genel bir tanımlama yapmıştır. Frege sistemini devam ettiren kuramlardan birisi olan "Kimlikli birinci derece mantık" (First Order Logic with Identity) günümüzde tüm matematiksel teorilerde ve ispatlarda geçerli olup, tüm felsefe öğrencilerine öğretilmektedir.

İLGİLİ FELSEFELER

bakınız
RUSSELL'İN PARADOKSU ve
FREGE'NİN MANTIKÇILIĞI
sayfa 18

3 SANİYEDE İLGİLİ BİYOGRAFİLER

ARİSTOTELES
384-322 M.Ö.

GOTTLIB FREGE
1848-1925

KURT GÖDEL
1906-1978

ALONZO CHURCH
1903-1995

30 SANİYELİK METİN

Barry Loewer

*Aristoteles'in
mantığına göre,
hepimiz insanız,
hepimiz öleceğiz,
demek ki
hepimiz korkuyoruz.
Hatırlattığın için sağ ol
Aristoteles!*

RUSSELL'IN PARADOKSU & FREGE'NİN MANTIKÇILIĞI

30-saniyede felsefe

3 SANİYEDE DARALMA

Kendi kümesinin elemanı olmayan kümeler kümesi... Bu kümenin elemanları hem bu kümededirler hem de kümenin elemanı olamazlar.

3 DAKİKADA GENİŞLEME

Russell'inkine benzeyen başka bir paradoks şöyledir: "Bir köyün berberi, yalnızca kendileri tıraş olmayan adamları tıraş eder." Yani bu berber kendisi tıraş oluyorsa, kendisini tıraş edemez. Bu çelişkiyi çözmek aslında gayet basit: "Böyle bir berber olamaz" deyip işin içinden çıkabiliriz. Ama Frege'nin kümeleri için böyle basit bir çıkış yolu yoktur.

Bertrand Russell, Gottlob

Frege'nin mantık sistemini okuduğunda derin ve akıl karıştırıcı bir aykırılık fark etti. Frege, sadece mantığın prensiplerine dayanarak tüm matematiksel kavramları tanımlayabileceğine ve tüm matematiksel doğrulukları ispatlayabileceğine inanıyordu. Matematiğin mantığa indirgenebileceğini savunan bu görüşe mantıkçılık (logicism) denir. Frege, mantıkçılığın geçerliliğini ispatlayabilseydi, felsefe tarihinin en büyük başarılarından birini elde etmiş olacaktı. Ama başaramadı. Sayıları, fonksiyonları ve diğer matematiksel kavramları ispatlamaya yarayan mantıksal prensiplerden birisi şudur:

" $F \{P\}$ dir" yüklemine; F , elemanları P olan bir kümedir. Buna iki örnek verelim: "Asal sayıdır" yüklemi, $\{2, 3, 5, 7, \dots\}$ sayılarından oluşan bir kümedir. "Kümedir" yüklemi, varolan tüm kümeleri kapsar. 1930'da Russell, burada kendiyile çelişen bir argüman olduğunu şu örnekle gösterdi: "Kendi kümesinin elemanı olmayandır" yüklemine düşünün. Bu kümenin elemanları -bunlara R diyelim- kümelerinin elemanı olamazlar. O zaman R , kendi kümesinin elemanı mıdır, değil midir? Eğer öyleyse, değildir; değilse, öyledir! Bu Frege'ye ve mantıkçılığa inen ağır bir darbe idi.

İLGİLİ FELSEFELER

bakınız
ARİSTOTELES'İN
TASIM ÖĞRETİSİ
sayfa 16

3 SANİYEDE İLGİLİ BİYOGRAFİLER

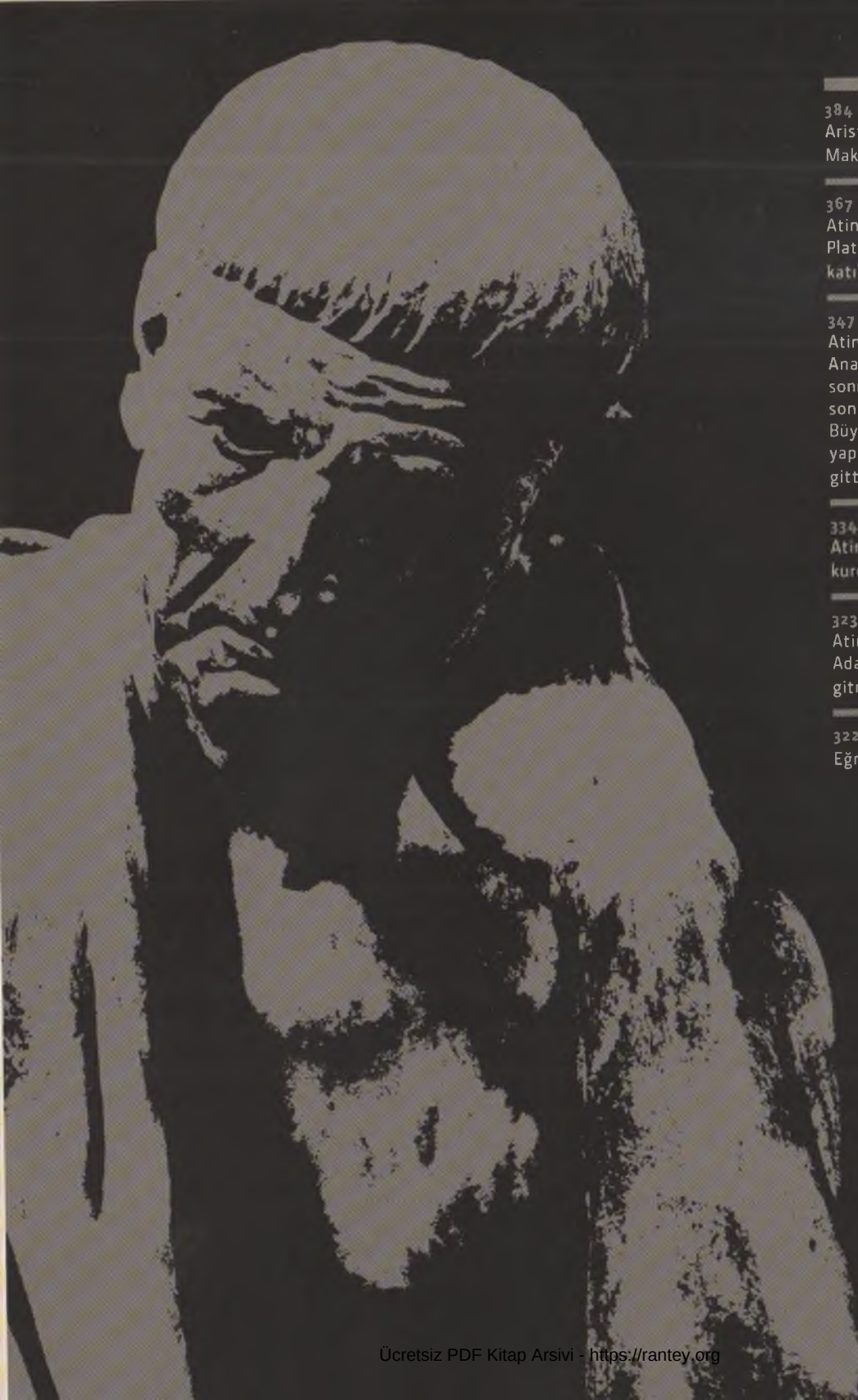
BERTRAND RUSSELL
1872 - 1970

30 SANİYELİK METİN

Barry Loewer

*Berberleri tıraş eden,
en çok tıraş eden mi
olur, yoksa en az mı?
İyi de sakallı olan kim?*

384 M.Ö.
Aristoteles, Stageira
Makedonya'da doğdu.

367 BCE
Atina'ya taşındı ve
Platon'un Akademisine
katıldı.

347 BCE
Atina'dan ayrıldı; önce
Anadolu'ya, Assos'a,
sonra Midilli Adası'na,
sonra da büyük lider
Büyük İskender'e hocalık
yapmaya Makedonya'ya
gitti.

334 BCE
Atina'ya dönüp Lise'yi
kurdu.

323 BCE
Atina'dan Eğriboz
Adası'ndaki Helke'ye
gitmeye zorlandı.

322 BCE
Eğriboz Adası'nda öldü.

ARİSTOTELES

Aristoteles'in felsefe tarihine

yaptığı katkıyı abartmak pek mümkün değildir. Tümevarımın kurallarını formülleştirmenin yanısıra, ahlak, metafizik, biyoloji, politika, fizik, psikoloji, estetik, şiir, güzel konuşma sanatı yani retorik, kozmoloji, matematik ve akıl felsefesi alanlarında da cığır açıcı çalışmalar yapmıştır. Aristoteles milattan önce 384 yılında Makedonya'nın Stageira kentinde, yani şimdiki Yunanistan'ın kuzeyinde doğdu. Babası Makedon kralının saray doktoru Nicomachus, onu M.Ö. 367'de Atina'ya gönderdi. Aristoteles Atina'da Platon'un Akademisi'ne (Akademeia) katıldı ve burada önce öğrenci, sonra hoca olarak 20 sene kaldı. Platon'un ölümünden sonra, Aristoteles, Atina'dan ayrıldı ve bir süre sonra Makedonya'ya döndü. Burada Büyük İskender'in hocası oldu.

Daha sonra tekrar Atina'ya döndü ve kendi okulunu kurdu. Bu okula Lise (Yunanca'da Likeon) ya da Gezimcilik (Peripatetic) okulu dendi (Aristoteles'in derslerini Lise'nin

bahçesinde gezinerek verdiği söylenir). Aristoteles, şehir Makedon karşıtlarıyla dolup M.Ö. 323'te dine saygısızlıktan suçlanana dek Atina'da kaldı. Atinalıların "felsefeye karşı ikinci kez günah işlemelerine" razı olmayacağını söyleyerek Eğriboz Adası'na gitti ve burada bir yıl kadar sonra sindirim sistemi ile ilgili bir hastalıktan hayatını kaybetti. Ne yazık ki; Aristoteles'in yapıtlarının sonuçları hakkında bildiklerimiz, yaşamı hakkında bildiklerimizden daha azdır. Büyük ihtimalle elimize geçen eserler yayınlanmak için değil, öğrencileri tarafından tutulan notların toplanıp düzenlenmesiyle hazırlanmıştır. Okunmalarının bu kadar zor olmasının sebebi de herhalde budur çünkü bu eserler anlaşılması zor teknik bir dille, gereksiz ayrıntılarla, tutarsızlıklarla ve eksiklerle doludur. Yine de çalışmaları klasik dünyanın taca layık başarılarıdır ve felsefe disiplininin gelişmesinde eşi bulunmaz bir öneme sahiptir.

RUSSELL'IN BETİMLEME TEORİSİ

30-saniyede felsefe

3 SANİYEDE DARALMA

"Fransa'nın şimdiki kralı cesurdur" ifadesinin mantıklı formu şudur: "Fransa'da yalnız bir kral olur ve o da cesur olur."

3 DAKİKADA GENİŞLEME

Russell'in teorisinin altında her cümlelerin mantıklı bir biçimi olduğu fikri yatar. Bu "mantıklı biçim" cümlelerin anlamını ve mantığının kolayca anlaşılmasını sağlar. Fikir, daha sonra Ludwig Wittgenstein ve Noam Chomsky gibi ünlü filozofları da etkilemiştir.

Bertrand Russell bir ifadenin

referansının anlamıyla aynı olduğunu öne sürer.

Önceleri kesin bir betimlemenin anlamının

belirli bir kişi veya obje olduğunu düşünmüştür.

Örneğin, "Fransa'nın şimdiki kralı" derken, bu kişi

kraldır. Ancak o bunu söylediği sırada Fransa'da

kral yoktu, yine de Russell bu dünyada olmasa

da, bu kralın varolması gerektiğini düşündü.

Bir süre sonra bu kadar derin ontoloji yani

varlıkbilimi ona bile çok gelmiş olmalı ki, teorisini

bu sonuca varmaya gerek kalmayacak şekilde

değiştirdi ve 'referans anlamın kendisidir'

sonucuna vardı. Ona göre "Fransa'nın şimdiki

kralı" sözü anlamsızdı. Ama bu sözcük dizisinin

kullanıldığı herhangi bir cümle, anlamında

bu kelimelerin geçmediği bir şekilde dile

getirilebilirdi. Örneğin, "Fransa'nın şimdiki kralı

cesurdur" cümlesini, "Fransa'da yalnız bir kral

olur ve o da cesur olur" şeklinde dile getirebiliriz.

Bu durumda kesin bir betimleme yapan ilk

deyim yanlış olur. Russell'a göre ikinci cümle,

birinci cümlelerin mantıklı olan şeklini ortaya

çıkarmaktadır. İkinci cümlede "Fransa'nın şimdiki

kralı"ndan bahsedilmediğine göre böyle bir

kişinin varolmasına da gerek yoktur.

İLGİLİ FELSEFELER

bakınız

FREGE'NİN BULMACASI

sayfa 24

WITTGENSTEIN'IN DİLDE

RESİM TEORİSİ

sayfa 138

3 SANİYEDE İLGİLİ BİYOGRAFİLER

BERTRAND RUSSELL

1872-1970

LUDWIG WITTGENSTEIN

1889-1951

NOAM CHOMSKY

1928-

30 SANİYELİK METİN

Barry Loewer

*Bertrand Russell ne
derse desin, bu adam
Fransa kralı olamaz.
O tacı sırf saçsız başını
örtmek için giydiği
belli.*

FREGE'NİN BULMACASI (YAPBOZU)

30-saniyede felsefe

3 SANİYEDE DARALMA

Eğer "Hesperus" ve "Phosphorus" aynı şey ise -yani Venüs gezegeni ise- nasıl olur da "Hesperus, Phosphorus'dur" ve "Hesperus, Hesperus'dur" ifadelerinin anlamları farklı olabilir?

3 DAKİKADA GENİŞLEME

Birçok filozof duyu kavramını karmaşık ve anlamsız bulur. Mantıkçı Saul Kripke özel isimlerde duyu kavramı diye bir şey olmadığını savunur. Ona göre özel isimlerin atfettiği şey duyu ile belirlenmez, o ismin kullanıldığı durumlar ve eylemlerle belirlenir, bunlardan birincisi o ismin verilmiş eylemidir. Örneğin, "Thales" ismini Sokrates öncesi filozof anlamında kullanabilmek için bırakın duyuyu, adam hakkında hemen hiçbir şey bilmeniz gerekmez.

Dil üzerine ilk yazılarında, büyük mantıkçı Gottlob Frege bir ismin anlamının atfettiği şeyle aynı olduğunu söylüyordu. Örneğin, "Mont Blanc" isminin anlamı dağın kendisiydi. Ama daha sonraki yazılarında Frege, iki ismin aynı şeyden bahsedip farklı anlamları olabileceğini savunmaya başladı. Eğer bir ismin anlamı sadece atfettiği şey olsaydı, o zaman iki isimden hangisini kullanırsak kullanalım, cümlelerin anlamı değişmezdi. Gel gelelim, Venüs gezegeninin iki farklı ismi olan "Hesperus" ve "Phosphorus" kelimelerini, (1) "Hesperus, Phosphorus'tur" veya (2) "Hesperus, Hesperus'tur" cümlelerinde kullandığımızda durum farklı olur. Frege bu iki cümlelerin tam olarak aynı şeyi ifade etmediklerine dikkat çeker. (1) astronomik bir buluştan bahsediyorken (2) öylesine söylenmiş bir sözdür. Bu iki ifadenin anlamlarının farklılığının açıklamasına Frege'nin yapbozu denir. Frege'nin bu yapboza çözümü şöyledir: Bir ismin anlamı atfedilen şeyin ne olduğundan öte, bu ismin taşıdığı özel anlama ya da duyuya da bağlıdır. Bir ismin duyusu, o ismin atfettiği şey için gerekli tek şartı (eğer varsa) yerine getirendir. Frege, "Hesperus" ve "Phosphorus" kelimelerinin aynı şeye atfettiğini ancak bu isimlerin farklı duyuları olduğunu söyler. İşte bu yüzden (1) bilgilendirici olabilirken, (2) öylesine söylenen bir söz olabilmektedir. 20. yüzyıl dil felsefesinin çoğu Frege'nin duyu kavramına dayanır.

İLGİLİ FELSEFELER

bakınız
RUSSELL'IN PARADOKSU &
FREGE'NİN MANTIKÇILIĞI
sayfa 18

RUSSELL'IN BETİMLEME
TEORİSİ
sayfa 22

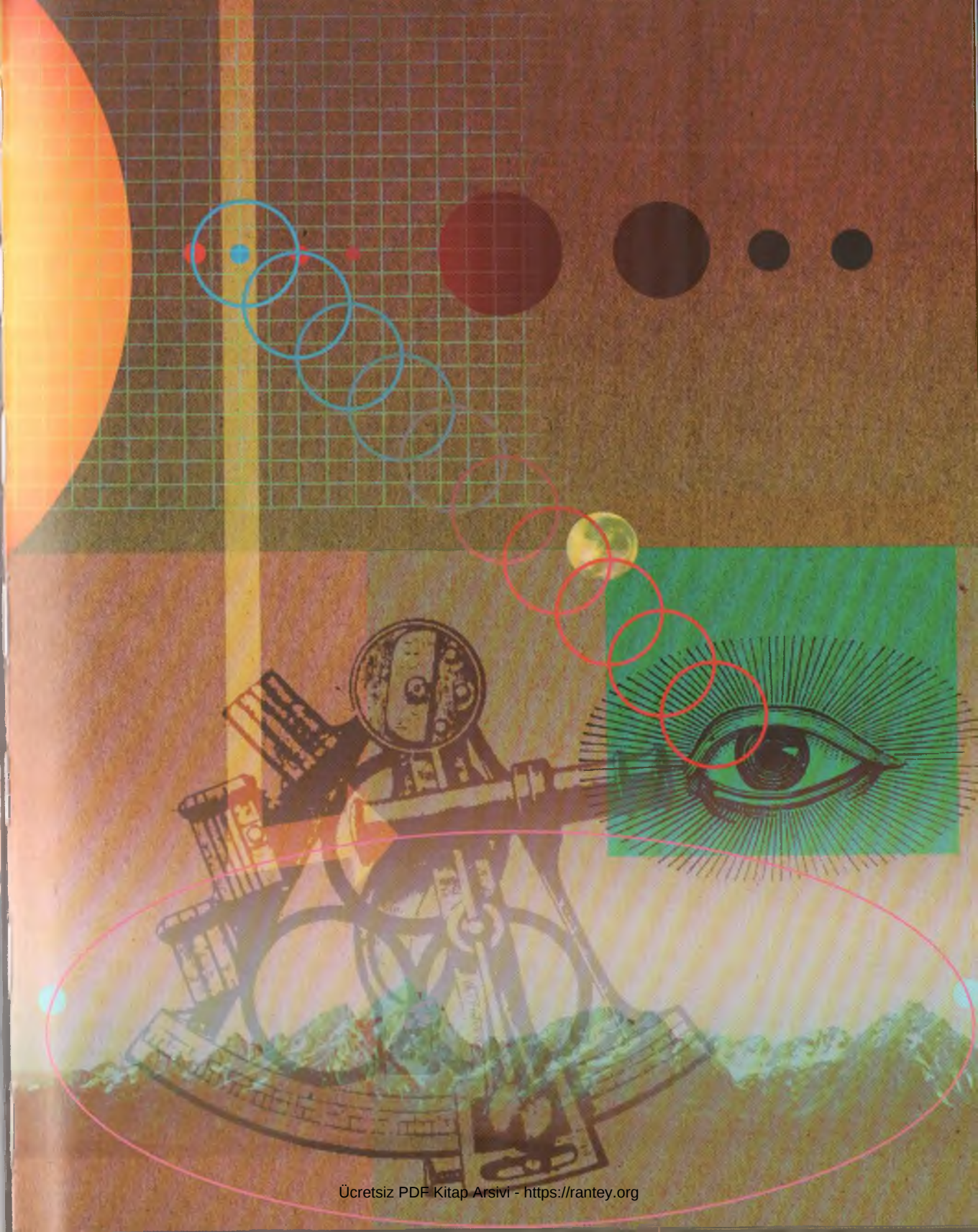
3 SANİYEDE İLGİLİ BİYOGRAFİLER

GOTTLÖB FREGE
1848-1925

30 SANİYELİK METİN

Barry Loewer

*Bence ne Phosphorus
ne Hesperus... Venüs
diyelim olsun bitsin!*

GÖDEL'İN TEOREMİ

30-saniyede felsefe

3 SANİYEDE DARALMA

Yeterince kuvvetli herhangi bir matematiksel teoride, o teori tarafından ispatlanamayacak doğrular vardır.

3 DAKİKADA GENİŞLEME

Bazı filozoflar ve fizikçi Roger Penrose, Gödel'in teoreminin aklımızın bilgisayar gibi çalışmadığını gösterdiği görüşündedirler. Bir bilgisayar programı bir teorem ispatı gibidir. Gödel göstermiştir ki, herhangi bir belit sistemi içinde, sistemin tutarlılığını belirten bir ifade, sistemin kendisi tarafından ispatlanamaz. Bu demek ki beynimiz bir bilgisayar programı gibi çalışıyor olsaydı tutarlı olduğumuzu farkedemezdik. Ama biz tutarsızlıklarımızı farkediyoruz, demek ki beynimiz bilgisayarlar gibi işlemiyor.

Gödel'in teoremi, matematiksel mantıkta en derin sonuçlardan biridir. Bilgimizin sınırları ve aklımızın doğası hakkında önemli felsefi sonuçları olduğu düşünülür. Modern mantıkta, aritmetik ifadeler kullanılabilir, örneğin "Her n ve m sayı çifti için, $n + m = m + n$ " dir. Ayrıca belitler de (bunlara Peano'nun belitleri de denir) yazılabilir. Bu belitlerle (bir şeyi kanıtlamak için kullanılan, kanıtlanmayı gerektirmeyecek kadar açık ilke) birçok matematiksel denklem ispatlanabilir. Ama, "Acaba bu belitlerle doğru olmayanlar elenerek tüm aritmetik doğruluklar ispatlanabilir mi" sorusunu, Kurt Gödel, "olumsuz" diyerek yanıtlar. Önce çeşitli belitlerle ispatlanabilen, aritmetik ifadelerle de yorumlanabilen kodlamalar keşfetmiştir. Sonra, öyle bir aritmetik ifade (K) bulmuştur ki, kodlamada "(K) ispatlanamaz" olmuştur. Buradan şu sonucu çıkarır: Eğer (K) ispatlanabiliyorsa, belitler yanlış bir ifadeyi kanıtlıyordur. Ama eğer (K) ispatlanamıyorsa, o zaman doğrudur ve hatta belitlerin ispatlayamadığı bir doğrudur. Yani 'Peano'nun belitlerinin ispatlayamadığı doğruluklar olabileceği gibi, her doğru belitin de ispatlayamadığı bir takım doğrular var' diyebiliriz. Buna "Gödel'in tamamlanamazlık teoremi" denir. Bu matematikçilerin bilebileceklerine sınırları koyan bir olgu olmuştur.

İLGİLİ FELSEFELER

bakınız
EPIMENİDES'İN YALANCI
PARADOKSU
sayfa 28

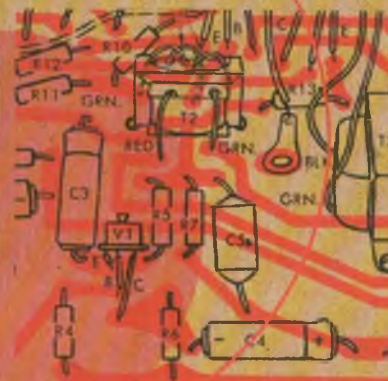
3 SANİYEDE İLGİLİ BİYOGRAFİLER

KURT GÖDEL
1906-1978
ROGER PENROSE
1931-

30 SANİYELİK METİN

Barry Loewer

*Kurt'un beynini
bir bilgisayarla
değiştirmesi bile,
bilinmeyen gerçekleri
çözmesine yeterli
olmadı.*

EPİMENİDES'İN YALANCI PARADOKSU

30-saniyede felsefe

3 SANİYEDE DARALMA

Bu cümle yanlıştır.

3 DAKİKADA GENİŞLEME

Doğruluk kavramı felsefe için ve bilimsel düşünce için gözardı edilemeyecek önemdedir; dolayısıyla yalancı paradoksunu çözmek için sayısız deneme yapılmıştır. Tarski'nin yönteminin özelliği doğrunun tüm dillerde tek bir anlamı olduğu fikrinden vazgeçmesindedir. Diğer filozoflarsa, S'den "S" doğrudur çıkarsamalarına sınırlar koymuşlardır ve bazen de bazı zıtlıkları istisna kabul etmişlerdir.

Epimenides M.Ö. altıncı yüzyılda yaşamış Giritli bir filozoftur. "Bütün Giritliler yalancıdır" sözüyle ünlüdür. Bu iddiası doğruysa yalan söylüyordur, söylediği doğru olamaz. Bu sonradan "yalancı paradoks" olarak isimlendirilen durumun antik versiyonudur. Çağdaş versiyon şöyledir: "1. 1 numaralı cümle doğru değildir." Eğer 1 numaralı cümle doğruysa, doğru değildir. Eğer doğru değilse, doğrudur. Bu paradoksun çıkış noktası "doğrudur" ifadesinde yatmaktadır. S'den "S" nin doğru olduğu anlamını çıkardığımız gibi, "S"den de S'nin doğru olduğu anlamı çıkmaktadır. Böylece 1'den hem S'nin doğru olduğu hem de olmadığı anlamı çıkmaktadır. İşte paradoks! Mantıkçı Alfred Tarski'nin yalancı paradoksuna verdiği ünlü bir karşılık vardır. Alfred Tarski, bir metadilden (ML), bir dil (L) çıkarmıştır. Bu dilde cümlelere L denir. İşte bu ML dilinde "L de doğrudur" dendiğinde paradoks oluşmaz.

İLGİLİ FELSEFELER

bakınız
GÖDEL'İN TEOREMİ
sayfa 26

3 SANİYEDE İLGİLİ BİYOGRAFİLER

EPİMENİDES
M.Ö. altıncı yüzyıl

ALFRED TARSKI
1901-1983

30 SANİYELİK METİN

Barry Loewer

*Her kim "Doğruluk
nadiren sadedir ve asla
basit değildir" diyorsa,
yalan söylüyor.*

EUBULİDES'İN KUM TEPEŚİ

30-saniyede felsefe

3 SANİYEDE DARALMA

İşte köstebeklerin yaptıkları tepciklerden dağ olmamasının sebebi.

3 DAKİKADA GENİŞLEME

Bu paradoks neyi gösteriyor olabilir? Şişman ve zayıf gibi kavramların belirsiz olduğunu ve bu tür kavramları kesin tanımlar gibi görmememiz gerektiğini mi? Yoksa şişman ve zayıf veya büyük bir yığın ve küçük bir öbek arasında net bir sınır olduğunu ve bu sınır 1 gram veya 1 tane aşıldığında tanımın değişeceğini mi?

100 kiloluk Harry şişman bir adam. 99,999 kiloya düşse de, hâlâ şişmandır. Harry'nin kilosunda her adam şişmandır ve 0,001 gram az veya çok olmak bu gerçeği değiştirmez. Ama bu demektir ki, 99,998 kiloluk bir adam da, 99,997 kiloluk, adam da şişmandır. Böyle devam edersek 40 kg gelen bir adamla 39,999 kg gelen adam arasında da şişmanlık konusunda fark olmadığını söylüyor oluruz. Ama bir dakika, 40 kiloluk bir adama şişman demek saçmalık olur. İşte paradoks: Bir seri mantıklı görünen birbirine yakın adımlar, bizi apaçık bir yanlışla götürdü. Burada ne mantıkta ne de gözlemlerde bariz bir yanlış yok. Eubulides'in kum tepesi paradoksuna göre; koca bir kum yığını, kum taneleri teker teker eksildiği sürece, tek bir kum tanesi kaldığında bile hâlâ bir kum yığındır.

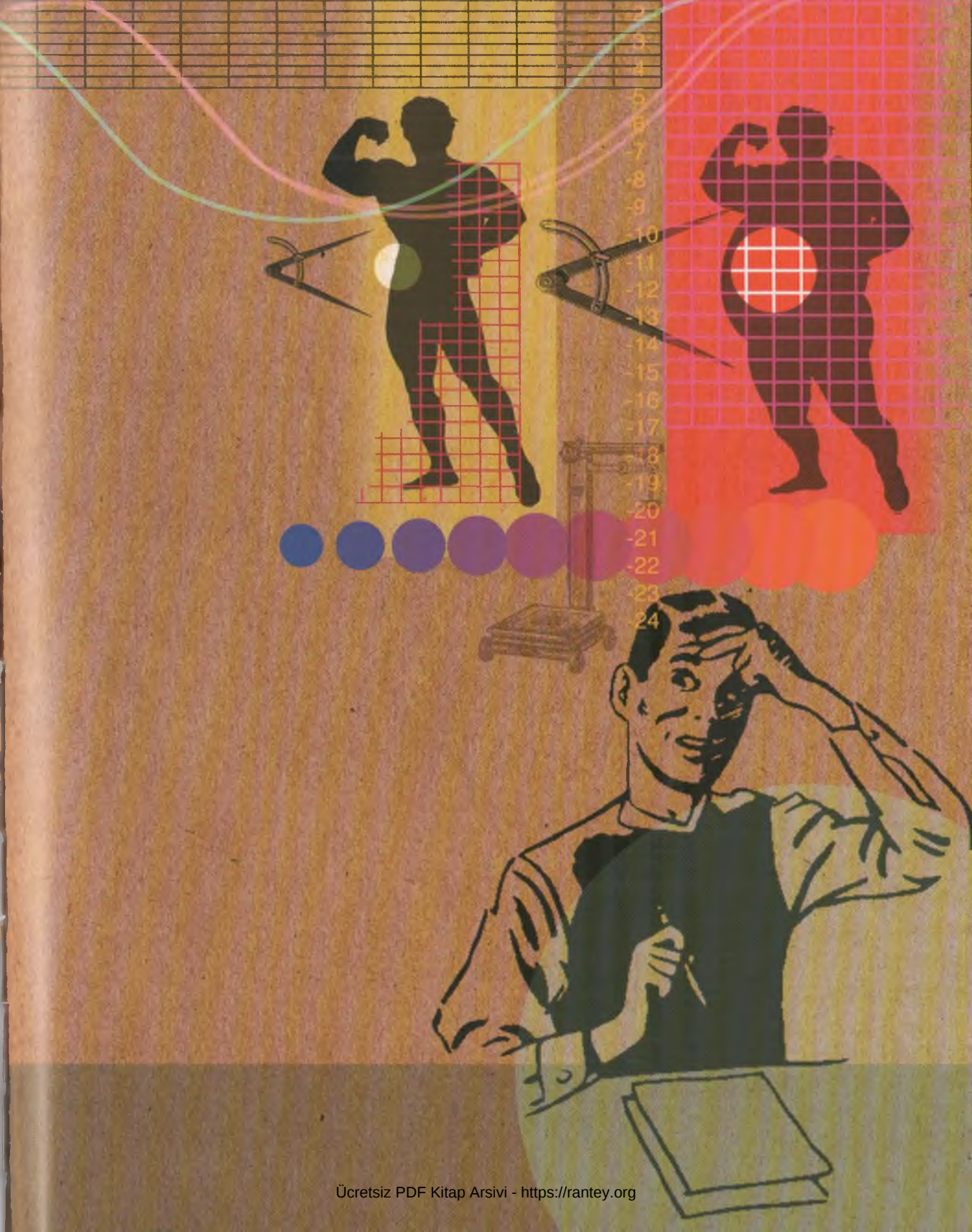
3 SANİYEDE İLGİLİ BİYOGRAFİLER

EUBULİDES
M.Ö. dördüncü yüzyıl

30 SANİYELİK METİN

Julian Baggini

*Zayıf bir adam
olmaktan şişman bir
adam olmaya giden
yolculuk tek bir gramla
başlar.*

BİLİM VE EPİSTEMOLOJİ

BİLİM VE EPİSTEMOLOJİ SÖZLÜK

döngüsel argüman (circular argument)

Belirli bir sonucu destekleyen öncüllerden oluşur ama söz konusu sonuç bu öncüllerden biri değildir. Ünlü bir örnek şöyledir: Açıkça ve kesin olarak algıladığım her şey doğrudur. Bunu biliyorum çünkü beni Tanrı yarattı ve O aldatmaz. Bunu biliyorum çünkü açık ve kesin bir şekilde algılıyorum ve açık ve kesin bir şekilde algıladığım her şey doğrudur.

tümdengelim (deduction) Genel bir iddiadan yola çıkılarak varılan daha dar bir sonuçtur. Örneğin; "Tüm salyangozlar marul yer. Bu bir salyangoz; öyleyse marul yer."

ikicilik (dualism) Kainattaki her şeyin aslında iki çeşit şeye - madde ve ruh - indirgenebileceğini savunan metafiziksel bir bakış açısıdır.

epistemoloji (epistemology) İnsanoğlunun bilgisini ve bu bilginin doğasını, kaynağını ve limitlerini inceleyen felsefe dalıdır.

dış dünya (external world) Algı ve duygu gibi iç dünyamıza ait olmayan, bilincimizin dışında varolanların tümüdür.

Gettier durumları (Gettier cases) Bilginin doğru ve haklı olduğunu savunan geleneksel bakışın tersi durumlardır. Kişinin doğru ve geçerli bilgisinin bazen kötü şans gibi nedenlerden bilgi olarak sayılmamasıdır. Bu tür durumlara bu kavramı ilk formüle eden Edmund Gettier'in ismi verilmiştir.

tümevarım (induction) Birçok belirli iddiadan çıkarılan daha genel sonuç ya da başka dar bir sonuçtur. Örneğin; "Bu salyangoz marul yiyor, bu da, bu da, vs. Demek ki tüm salyangozlar marul yer."

Tümevarımla ilgili David Hume sayesinde meşhur olan bir problem ve Nelson Goodman tarafından ortaya atılan bir bilmece vardır.

tümevarım ilkesi (inductive rule) Bir çok iddiadan daha genel bir sonuca varmayı kurallaştıran prensiptir. Bir çok örnek durum sayılabilir: Kainat tekdüzedir, gelecek geçmiş gibi olacaktır, her şey her yerde aynıdır gibi.

çıkarsama (inference) Bilinenlerden bir sonuç çıkarma eylemidir. Bazen "argüman" ile eş anlamlı olarak kullanılır.

geçerlilik kazandırma (justification) Bir gerçeği, inancı veya ifadeyi desteklemek için öne sürülen kanıt ve nedenlerdir. Bilim insanların araştırmaalarının yönünü belirleyen, neyin çözüm sayılıp neyin sayılmayacağını, bir deneyin iyi veya kötülüğünü belirleyen kurallar dizisidir.

görecilik (relativism) Bir kavramın (ahlak gibi) başka kavramlara (kültürel değerler gibi) bağlı olduğunu ve bunların değişkenlik gösterebileceğini savunan bir takım görüşlerdir. Örneğin bir kültürel değer diğerinden üstün olamayacağına göre ahlak görecelidir.

şüphecilik (skepticism) Bazı iddiaların doğruluğunun ispatlanamayacağını, dolayısıyla kesin olarak bilinmesinin mümkün olmadığını savunan görüştür. Şüphecilik bazen sınırlı bir noktayı hedef alabilir (örneğin mucizelere şüphe ile yaklaşılabilir) veya daha radikal bir yaklaşımla bilgimizin tümünü sorgulayabilir.

düşünce deneyi (thought experiment) Hislerimize bir sınır koyabilmek ve bazen düşünceleri netleştirebilmek için tasarlanan hayal ürünü senaryodur. Doğa bilimcileri için test tüplerinde yapılan deneyler neyse, filozoflar için düşünce deneyleri odur.

hakikat (truth) Aristoteles sayesinde ünlenen en eski tanımı şöyledir: Bir şey neyse odur ve ne değilse o değildir.

DÜŞÜNÜYORUM, ÖYLEYSE VARIM

30-saniyede felsefe

3 SANİYEDE DARALMA

Başka akıllı varlıklar olduğundan kuşku duyabilirsiniz veya insanların bedenleri olduğundan, hatta filozofların zeki olduklarından - ama kuşku duyan bir "ben" olduğunu asla inkar edemezsiniz.

3 DAKİKADA GENİŞLEME

Descartes'ın kuşku yöntemindeki sorun, tartışılmaz tek doğru "ben varım"ın dünya ve matematiğin temel kuralları hakkında bize hiç bilgi verememesidir. Descartes burada işin içine Tanrı'yı sokar: Önce Tanrı'nın varolduğunu ve hiç bir zaman aldatmayacağını şart koşar. Eğer Tanrı aldatmıyorsa, gerçekçi olarak baktığımızda açık ve kesin olarak algıladığımız şeyler yanılısama olamazlar. Bu şekilde dünya hakkında varsayıdıklarımızın doğru olduğu sonucuna kolayca ulaşılır.

René Descartes, belki de

çağımızın ilk büyük modern filozofu sayılır. Cizvit hocaları tarafından öğretilen çoğu bilginin doğruluğunun kesin olmadığını farketmiştir. "Öğrenmenin, umduğu gibi mükemmel bir yolu olmadığı" gerçeği onu öyle rahatsız etmiştir ki, kendisini tartışılmaz, kuşkuya yer bırakmayacak doğruları bulmaya adanmıştır. 'İlk Felsefe Üzerine Meditasyonlar' adlı eserinde radikal kuşkuculuk denen bir yöntem uygulamıştır. Bu tekniğin amacı, doğruluğundan kuşku duyamayacağı en azından bir fikir saptamaktır. Bu yöntemde Descartes, bütün fikirlerini sorgular ve kuşkuya yer bırakabilecek bütün fikirleri eler. Ortaya çıkan sonuç duyulara dayanan tüm doğrulardan şüphelenmenin mümkün olduğudur. Mesela hayal görüyor olup hayal gördüğümüzün farkında olmayabiliriz. En kötüsü, belki de şeytani bir oyuna geldik ve en zorundan en basitine kadar inandığımız her şey aslında bir aldatmacadır. Neyse ki, kuşku duyabilmek için kuşkuyu duyan bir kişinin varolması zorunluluğu vardır. Descartes bunu farketmiş ve şu sonuca varmıştır: "Cogito ergo sum" yani "Düşünüyorum, öyleyse varım."

İLGİLİ FELSEFELER

bakınız
TÜPTEKİ BEYİN
sayfa 42

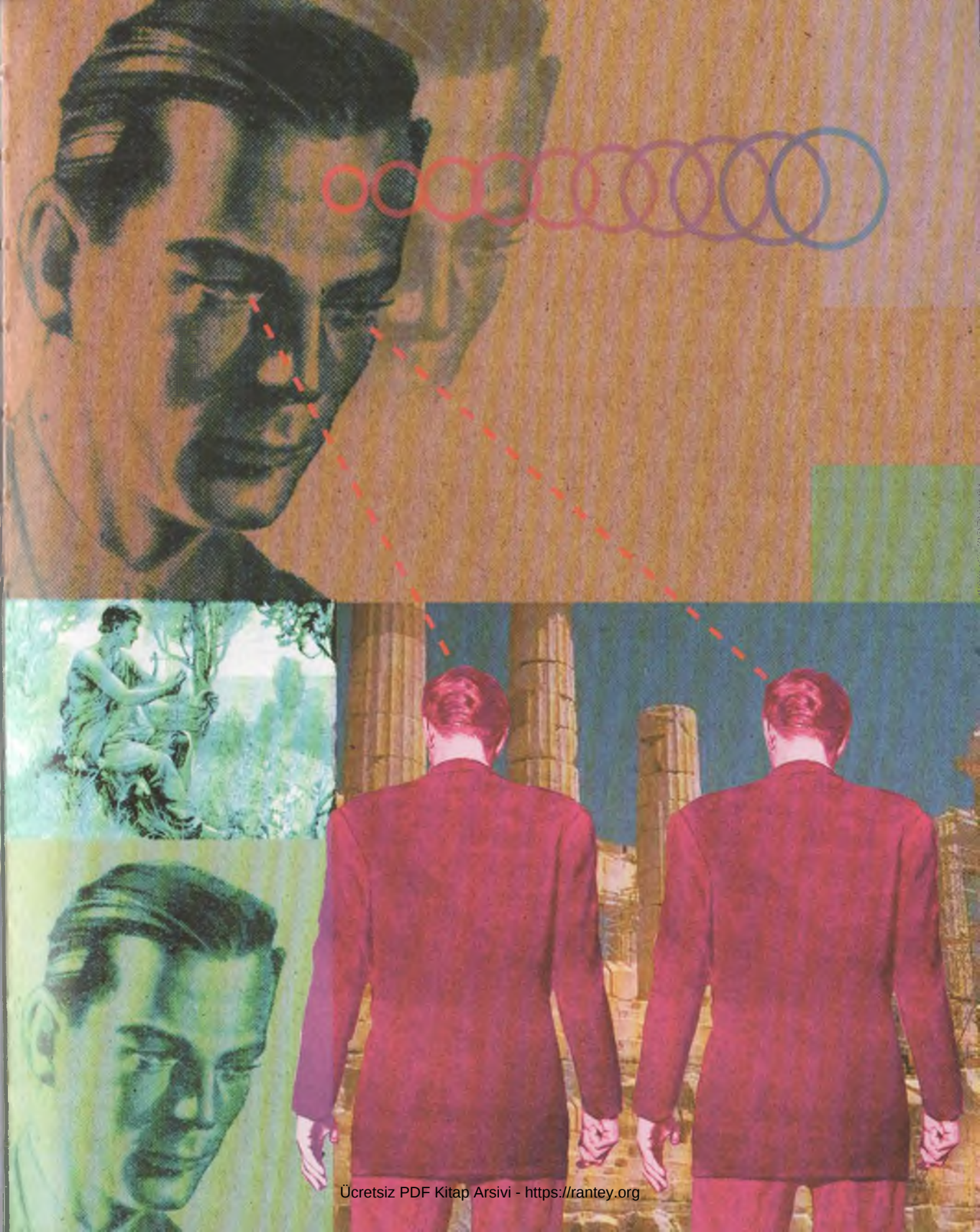
3 SANİYEDE İLGİLİ BİYOGRAFİLER

RENE DESCARTES
1596-1650

30 SANİYELİK METİN

Jeremy Stangroom

*René varolduğundan
emin olabilir - peki bu
ikisi kim?*

GETTIER'NİN KARŞIT ÖRNEĞİ

30-saniyede felsefe

3 SANİYEDE DARALMA

Bir hakikata tesadüfen ama yine de geçerli bir nedenle inanmak mümkündür.

3 DAKİKADA GENİŞLEME

Sonraki dönemlerde filozoflar, Gettier'ye karşılık, inandığımız şeyin bilgi sayılabilmesi için inançlarımızın dayandığı kavramlar ve inançlarımız arasında doğru bir bağlantı olması gerektiğini savunmuşlardır. Fakat o doğru bağlantıdan kastedilenin ne olduğunu belirlemek zor bir iştir. Güvenilir bir bağlantı mı, asla değişmez bir şey mi, daha gelişigüzel bir şey mi? Bazı filozoflar, bilgi gibi kavramlar konusunda kesin kriterler olması gerektiği fikrinden toptan vazgeçmek gerektiğini savunurlar.

Bilgi nedir? Platon'dan bu yana birçok filozof bu soruyu "doğru ve geçerli düşüncedir" diye cevaplamışlardır. "Üçlü açıklama" denen kurala göre bilginin üç şartı vardır: (1) Bir şeyi bilebilmek için ona inanmalısın, (2) bu şey doğru olmalı ve (3) doğru olduğuna dair inancının geçerli bir nedeni olmalı. Edmund Gettier, işte bu düşüncelerin hakim olduğu bir zamanda şöyle bir tartışma başlatmıştır: Smith'in bir işe başvurduğunu varsayalım. Smith, bu işe Jones'un alınacağına inansın ve bunun için geçerli bir nedeni olsun. Smith'in aynı zamanda Jones'un cebinde 10 adet bozuk para olduğuna dair haklı bir inancı da olsun. Smith'in bu durumdan temel mantık kurallarını kullanarak varacağı sonuç; işe alınan kişinin cebinde 10 demir para olacağıdır. Halbuki işe Jones'un değil Smith'in alındığını düşünün. Farkında olmadan Smith'in cebinde de on tane bozuk para olmuş olsun. Bu durumda Smith'in, işe alınanın cebinde 10 bozuk para olacağına dair inancı doğrulanmış ve geçerlilik kazanmış, bilgi olmanın gereklerini sağlamıştır. Halbuki bu örnekte durum sadece bir tesadüften ibarettir. Üçlü açıklamaya buna benzer bir çok karşıt örnek sayılabilir, bunlara "Gettier durumları" denir.

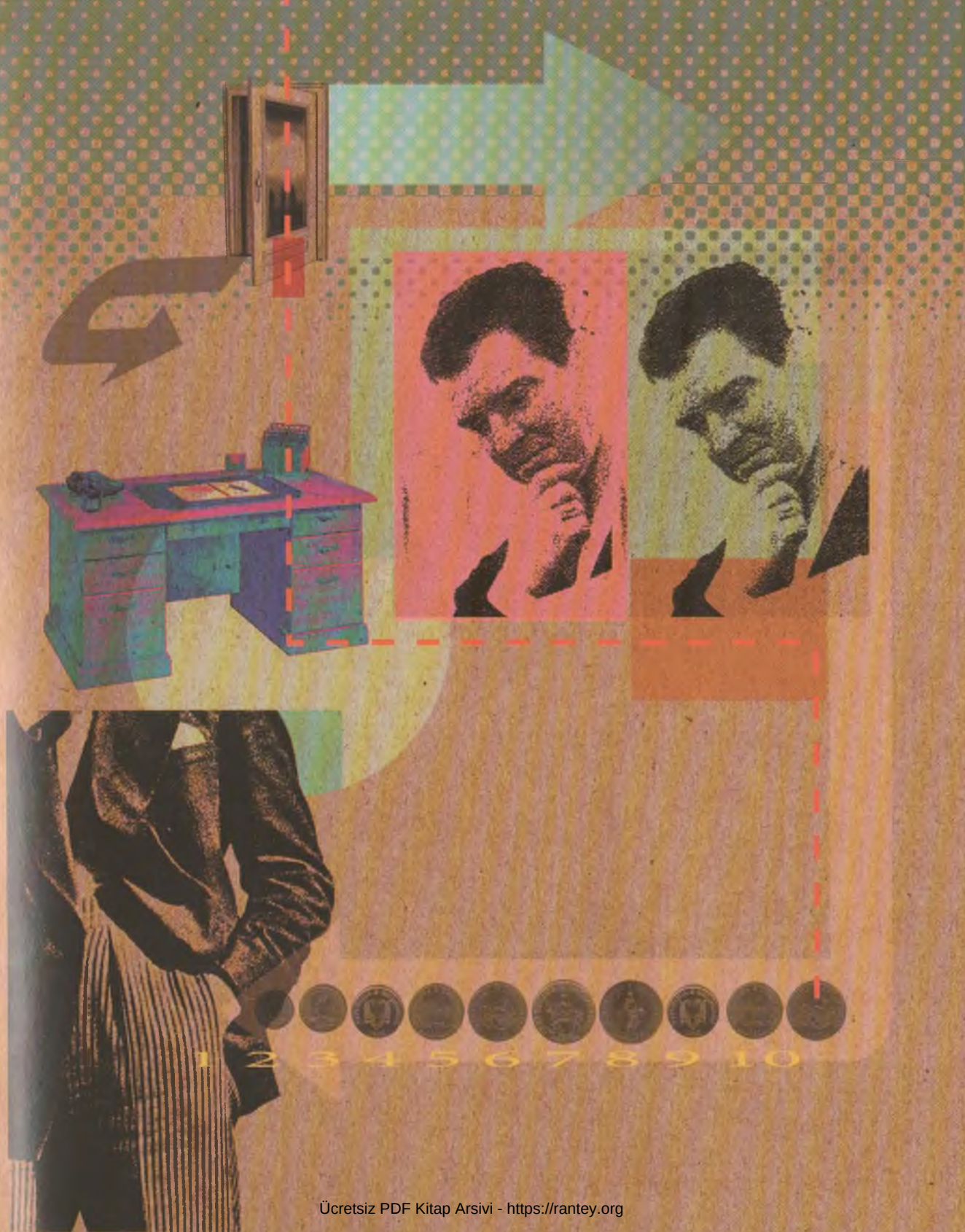
3 SANİYEDE İLGİLİ BİYOGRAFİLER

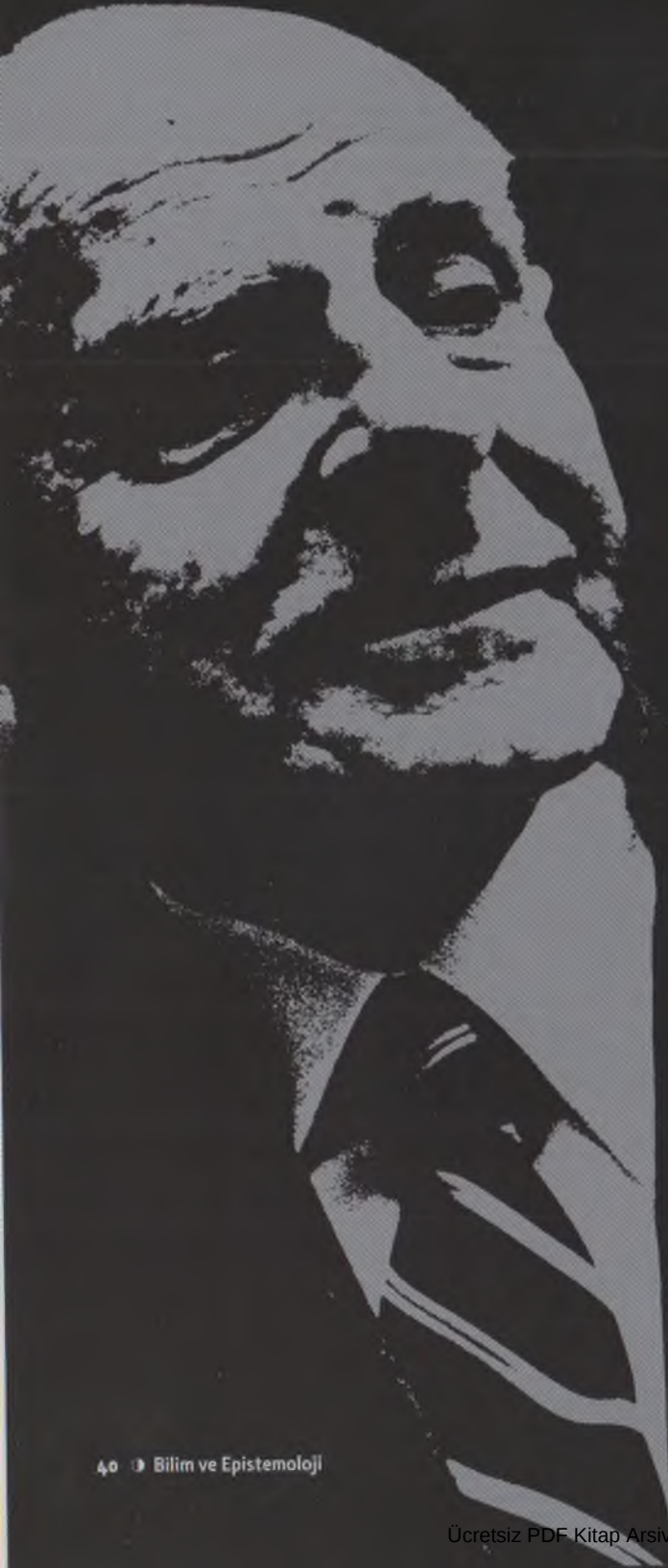
EDMUND GETTIER
1927-

30 SANİYELİK METİN

Julian Baggini

Smith'in bilmesi gereken tek şey işe alındığı için şanslı olduğudur çünkü cebinde pek parası kalmamıştır.

1902

Viyana'da (Avusturya - Macaristan) doğdu.

1935

Bilimsel Araştırmanın Mantığı (*Logic der Forschung*) adlı eseri yayımlandı.

1937

Avusturya'dan Yeni Zelanda'ya gitti, Canterbury University College'de çalışmaya başladı.

1945

Açık Toplum ve Düşmanları (*Open Societies and its Enemies*) adlı eseri yayımlandı.

1949

London School of Economics'te Mantık ve Bilimsel Metodlar profesörü oldu.

1957

Tarihselciliğin Sefaleti (*The Poverty of Historicism*) adlı eseri yayımlandı.

1959

Logik der Forschung adlı eseri "The Logic of Scientific Discovery" olarak İngilizce yayımlandı.

1969

Emekli oldu.

1994

Londra, İngiltere'de öldü.

KARL POPPER

Popper, daha çok 20. yüzyılın ikinci yarısında bilim felsefesini şekillendiren "yanlışlanabilirlik" ilkesi ile hatırlansa da aslında ilgi alanları hayli geniş bir insandı. Politik felsefeden akıl felsefesine kadar birçok alanda önemli eserleri vardır. Hayatı boyunca ürettiği makaleler, Stanford Üniversitesi'nin Popper Arşivinde 450 kutu doldurmuştur.

Popper, 1902'de Viyana'da orta hâlli musevi bir ailenin en küçük oğlu olarak dünyaya geldi. Bir Luteran olarak yetiştirildi ve Viyana Üniversitesi'nde felsefe, matematik, psikoloji ve fizik eğitimi gördü. Gençliğinde Marksizm'e olan ilgisine ve Sosyalist Öğrenciler Derneği'ne katılmasına rağmen, tarihsel materyalizmin tenkitlerinden kısa zamanda sıkılıp hayatının geri kalanına damga vuran sosyal liberalizmi benimsedi.

İlk büyük çaplı eseri 'Bilimsel Araştırmanın Mantığı', 1935'te yayımlandı. Hem yandaşlarını hem karşıtlarını büyük ölçüde etkileyen

yanlışlanabilirlik ilkesini ana hatlarıyla ilk olarak bu kitapta anlattı.

Bunun devamı, on yıl süren müthiş bir çalışmanın ardından, uygulanan yasaların tarihi yönlendirdiğini savunduğu 'Tarihselciliğin Sefaleti' ve ardından da otoriter rejimi ve tek partililik karşıtı sosyal liberalizmi savunduğu iki ciltlik 'Açık Toplum ve Düşmanları' ile geldi.

Karl Popper'ın politik düşünceleri şüphesiz kişisel deneyimlerinden etkilenmişti. 1937'de Naziler'in giderek güçlenmesinden endişe duyarak lise öğretmeni olarak çalıştığı Avusturya'dan ayrıldı ve Yeni Zelanda'da Canterbury University College'a öğretim görevlisi olarak gitti. İkinci Dünya Savaşı'nın sonunda, London School of Economics'e geri döndü; 1949'da Mantık ve Bilimsel Metodlar profesörü oldu, 1969'da emekli olana kadar burada kaldı. Karl Popper, 1994'te öldüğünde 20. yüzyılın en önemli filozoflarından birisi olduğu konusunda herkes hemfikirdi.

TÜPTEKİ BEYİN

30-saniyede felsefe

3 SANİYEDE DARALMA

Bu kitabı elinizde tuttuğunuzu ve bu cümleyi okuyor olduğunuzu düşünüyorsunuz değil mi? Aslında beyniniz Boston'da bir araştırma merkezinde, süper bilgisayarlar tarafından elektrik akımları verilen bir test tübünün içindedir.

3 DAKİKADA GENİŞLEME

Filozof Hilary Putnam bu düşünce deneyinin şüpheci imalarını reddeder. Genel hatlarıyla, ona göre sanal bir dünyanın içerisindeki şeyler için kullanılan kelimeler başka bir dış dünyaya değil, o dünyanın kendisine aittir. Başka bir deyişle, şu anda bir ağacın altında oturuyor olmam, şu anda algıladığım dünya için geçerlidir. Bu dünyanın sanal olup olmaması farketmez.

"Tüpteki beyin", bir versiyonu

Matriks filminde de kullanılan, genellikle dünya üzerine bildiklerimizi sorgulamak için kullanılan bir çeşit düşünce deneyidir. Bedenden ayrılmış, özel bir sıvıyla dolu bir tüpün içerisinde tutulan bir beyin düşünün. Bu beyin dış dünyadakilere benzeyen elektrik akımları üreten bir alete bağlanır. Amaç, gerçekte sanal gerçeklik arasındaki farkın anlaşılamayacağı bir ortam yaratmaktır. Buradan radikal şüphecilik denen kavram ortaya çıkar. Sanal bir dünyada varolup bunun farkında olmamamız, aslında mümkün olabilir. Öyle bir durumda bu dünyayla ilgili bildiğimizi sandığımız şeyler doğru olmayabilirler. Örneğin aslında ben şu anda bilgiyarımın tuşlarına basmıyor olabilirim. Eğer böyle bir şeyin mümkün olduğunu kabul edersek, dünya hakkında doğru bildiğimiz şeylerin gerçekten doğru olduklarından emin olamayacağımızı da kabul etmek durumunda kalırız. Başka bir deyişle, eğer Matriks filminin senaryosu doğruysa, dünya hakkındaki bilgilerimizin hiçbirinin sağlam bir dayanağı olmadığı fikrini de kabullenmeliyiz.

İLGİLİ FELSEFELER

bakınız
DÜŞÜNÜYORUM, ÖYLEYSE
VARIM
sayfa 36

3 SANİYEDE İLGİLİ BİYOGRAFİLER

HILARY PUTNAM
1926-

30 SANİYELİK METİN
Jeremy Stangroom

Elbette sadece tüpteki bir beyin değilsin. Ya da emin misin? Acaba bu senin resmin olabilir mi?

HUME'UN TÜMEVARIM PROBLEMİ

30-saniyede felsefe

David Hume, geçmişte

yaşanmışlara dayanarak gelecekte olacaklar hakkında fikir yürüttüğümüzü gözlemlemiştir. Örneğin, şu ana kadar bilinen tüm zümrüt taşlarının yeşil olmasından, gelecekte göreceğimiz tüm zümrüt taşlarının yeşil olacağı sonucuna varabiliriz. Bu akıl yürütmeye "tümevarımsal çıkarsama" (inductive inference) denir. Hume, tümevarım kuralını şöyle formüle etmiştir: "Geçmişteki düzenlilikler gelecekte de devam edecektir." Fakat daha sonra yaptığı gözlem göstermiştir ki, bu kurala uyan, yani tümevaran çıkarsamalar, tümdengelimsel olarak geçerli olmayabiliyorlar. Örneğin, "Bilinen tüm zümrütler yeşildir" ifadesi mantiken doğrudur ama "tüm zümrütler yeşildir" ifadesi mantiken doğru değildir. Hume şu soruyu sormuştur: "Eğer tümevarımsal çıkarsamaların hepsi geçerli değilse -bazıları bazen geçersizse- yaptığımız çıkarsamanın doğruluğundan nasıl emin olabiliriz?" Belki de bugüne kadar görülen tüm zümrütler yeşildi ama yarından itibaren hepsi mavi olacaklar. Hume, tümevarım kuralının dairesel bir argüman olabileceğini ve her zaman doğruya ulaştırmayabileceğini savunmuştur. Tümevarımsal çıkarsamalar her zaman doğru olmasalar da, insanın sık sık başvurduğu bir yöntemdir. Birçok filozof bu argümanı, yani tümevarımın geçerliliğini, bu dairesel argümana takılmadan ispatlayabilmeyi kendilerine amaç edinmiştir. Şu ana kadar kimse başarılı olamadığı gibi, eğer Hume haklıysa, gelecek için de pek ümit yoktur.

3 SANİYEDEN DARALMA

Geleceğin geçmiş gibi olacağını nereden bilebiliriz?

3 DAKİKADA GENİŞLEME

Peter Strawson, tümevarımsal sonuçlar çıkarmak rasyonel düşüncenin bir parçası olduğuna göre, tümevarım kuralının geçerli olması için daha fazla gerekçeye ihtiyaç olmadığını savunmuştur. Max Black, geçmiş şimdiye kadar geleceğe benzediğine göre, bundan sonra da böyle olacağı sonucunu çıkarır ve bu örneği başka tümevarımsal çıkarsamaları da geçerli kılmak için bir gerekçe olarak gösterir. Hans Reichenbach'a göre de geleceğe bakarak geçmiş anılabileceğimiz güvenilir bir yol olsaydı, tümevarım geçerli olurdu. Bu görüşlerin hiçbirisi, tümevarım kuralının doğruluğunu ispatlayamadığı için, Hume'un ortaya attığı soruya net bir cevap vermiyor.

İLGİLİ FELSEFELER

bakınız
GOODMAN'IN
MAVİ YEŞİL BİLMECESİ
sayfa 46

POPPER'IN ÖNGÖRÜLERİ
& ÇÜRÜTMELERİ
sayfa 48

3 SANİYEDEN İLGİLİ BİYOGRAFİLER

DAVID HUME
1711-1776

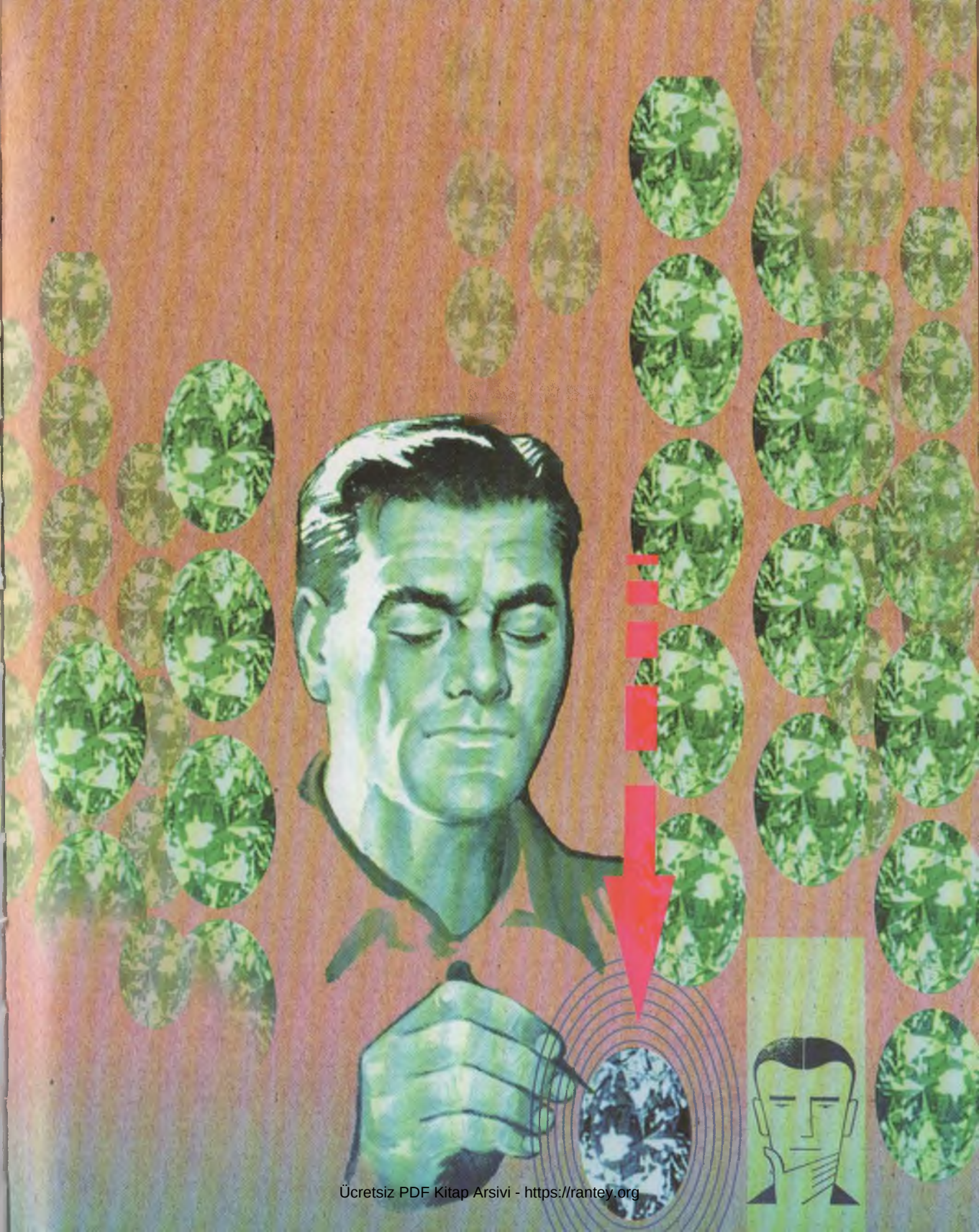
HANS REICHENBACH
1891-1953

MAX BLACK
1909-1988

PETER STRAWSON
1919-2006

30 SANİYELİK METİN Barry Loewer

*Mavi zümrütü bulduğu
anda gördüğü her
şeyi sorgulamaya
başladı: Kendini bildi
bileli güneş her sabah
doğardı - ama acaba
yarın da doğacak
mıydı?*

GOODMAN'IN MAVİ YEŞİL BİLMECESİ

30-saniyede felsefe

Nelson Goodman, "geçmişteki düzenlilikler gelecekte de sürer" tümevarım kuralının çelişkili sonuçlara yol açacağını savunur. Bunu göstermek için önce "grue(yevi)" kelimesini bir öncül olarak şöyle tanımlar: Bir şey t anında yeşilse (green) ve t, 2100 yılının ilk anından önceyse ya da maviyse (blue) ve t, o ilk an veya sonrasıysa, o şey "grue(yevi)" (green+blue, yeşil+mavi) dur.

Diyelim ki bugüne kadar görülen tüm zümrütler yeşil. Yukarıdaki tanıma göre demek ki bu zümrütler aynı zamanda grue(yevi)'larçünkü 2100'den önce görülmüşler. Halbuki tümevarım kuralına göre zümrütlerin 2100'den sonra da yeşil olması gerek. Bu durumda zümrütler 2100'den sonra hem yeşil hem grue(yevi) olmalılar. Ama tanıma göre zümrütler 2100'den sonra mavi olacaklar, 'grue(yevi)' değil. Goodman'ın buradan vardığı sonuç, geleceğin sadece belli "tahmin yürütülebilir(projectible)" durumlarda geleceği yansıtacağı olmuştur. Tabii burada problem nelerin tahmin edilebilip nelerin edilemeyeceğidir. Bir görüşe göre "grue(yevi)" tahmin edilemez çünkü mavi ve yeşile göre tanımlanmıştır. Ama "yeşil(green)" ve "mavi(blue)" de somut bir şeylere göre tanımlı değil ki... İstesek onları da "yevi(grue)" ve "maşil(bleen)"e göre tanımlayabilirdik.

3 SANİYEDE DARALMA

"Geçmişteki düzenliliklerin gelecekte de devam edeceği" çıkarsamasını, "sadece tahmin edilebilir" durumlarda diye biraz değiştirmek gerek.

3 DAKİKADA GENİŞLEME

Bertrand Russell, Goodman bilmeccesini ortaya koymadan önce, geleceğin geçmiş gibi olacağını düşünmenin hatalı olabileceğini göstermek için bir tavuk hayal etmiştir. Bir tavuk, çiftçinin her gün kümese gelip kendisi dışında bir tavuğu akşam yemeği olarak seçtiğini gözlemler ve zavallı gelecekte sıranın asla kendisine gelmeyeceği sonucuna varır.

İLGİLİ FELSEFELER

bakınız
HUME'UN TÜMEVARIM
PROBLEMİ
sayfa 44

POPPER'IN ÖNGÖRÜLERİ &
ÇÜRÜTMELERİ
sayfa 48

3 SANİYEDE İLGİLİ BİYOGRAFİLER

NELSON GOODMAN
1906-1998

30 SANİYELİK METİN

Barry Loewer

*Ayın 25'iydi ve horoz
yanıldığını anladı.
Korkudan rengi
yemyevi oldu.*

1	2	3	4	5	6	7
8	9	10	11	12	13	14
15	16	17	18	19	20	21
22	23	24	25	26	27	28
29	30	31				

POPPER'IN ÖNGÖRÜLERİ & ÇÜRÜTMELERİ

30-saniyede felsefe

3 SANİYEDE DARALMA

Bilim, öngörü ve çürütmeden oluşan bir süreçle büyür.

3 DAKİKADA GENİŞLEME

Finans spekülâtörü ve liberal girişimci George Soros, Popper'in London School of Economics'ten öğrencisidir. Yatırım ve döviz piyasasında milyarlarca dolar kazanmıştır. Soros yatırım kararlarındaki başarısını Popper'in öngörü ve çürütme yöntemine borçlu olduğunu söyler.

Karl Popper bilimin, düzenliliklerden varılan sonuçlarla ilerlediği fikrine karşı çıkmıştır. Aksine, bilimsel bilginin "öngörü ve çürütme" diye isimlendirdiği bir süreçle büyüdüğü fikrini ortaya atmıştır. Popper'a göre "Bir hipotezin doğruluğunu, elinde kanıt varsa bile, tümevarımla kanıtlayamazsın. Ama bu hipotezi çürüterek yanlış olduğunu kanıtlayabilirsin." Popper sağlam bir bilimsel hipotezin, beklenmedik birçok yeni fikir doğuracağı görüşündedir. Görüşünün en can alıcı noktası şudur: Bir gözlem teoriden doğmuşsa ve deneylerimiz bu gözlemi doğrulayamıyorsa, demek ki teori hatalıdır. Popper'a göre bilim insanları hipotezler ortaya koyup, bunları çürütmek için canla başla çalışmalıdırlar. Ona göre Aristoteles'ten Einstein'a bilimin ilerlemesi tamamen bu sürecin işlemesidir. Popper, astrolojiyi, Freud teorilerini ve Marksizmin iddialarını, bu alanlarda çalışanlar iddiaları çürütmeye çalışmadıkları ve açıkça çürütülmeye uygun iddiaları da gözardı ettikleri için, gerçek bilim değil, psüdobilim olarak görür.

İLGİLİ FELSEFELER

bakınız
HUME'UN TÜMEVARIM PROBLEMİ
sayfa 44

GOODMAN'IN MAVİ YEŞİL BİLMECESİ
sayfa 46

KUHN'UN BİLİMSEL DEVRİMLERİ
sayfa 50

3 SANİYEDE İLGİLİ BİYOGRAFİLER

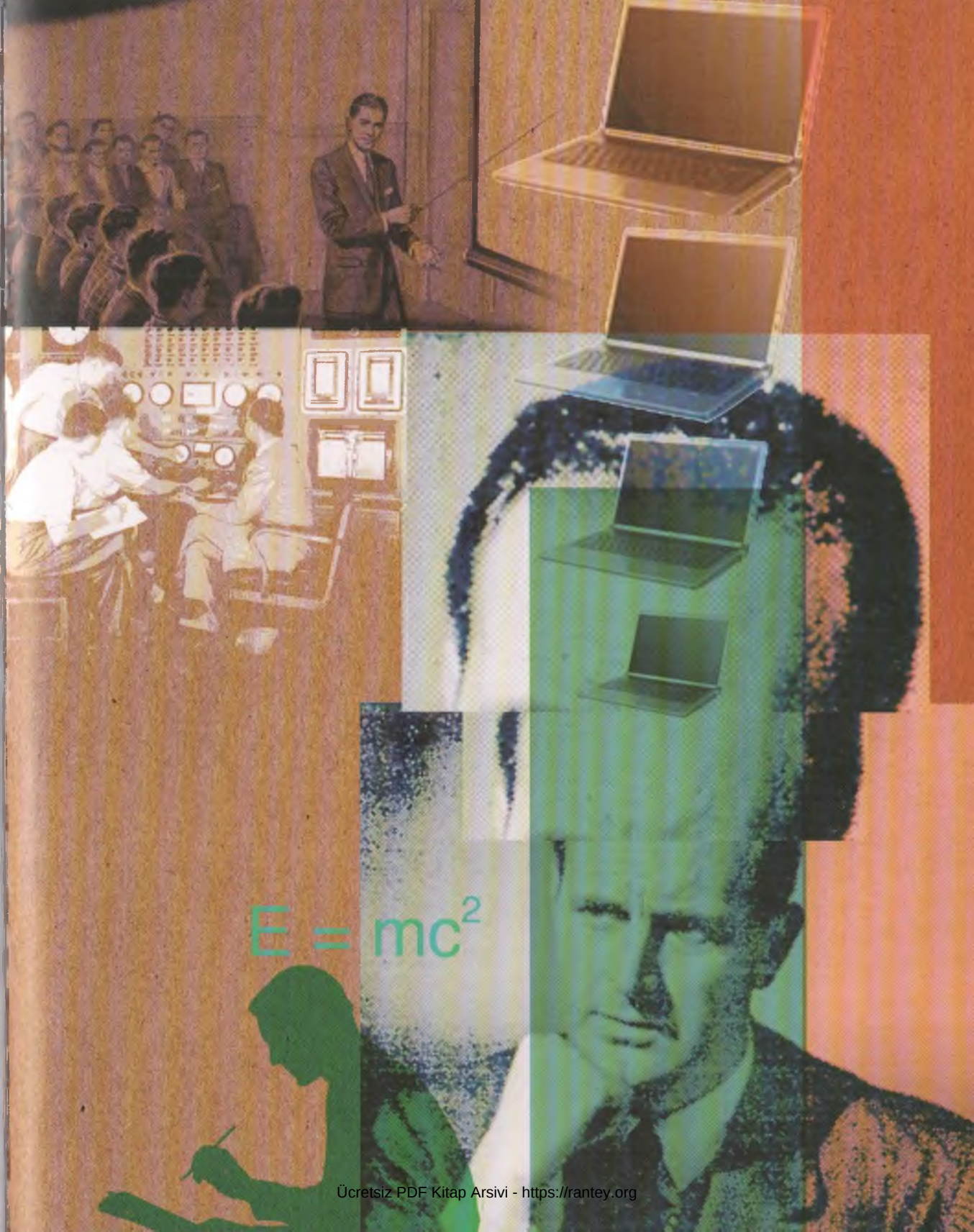
KARL POPPER
1902-1994

GEORGE SOROS
1930-

30 SANİYELİK METİN

Barry Loewer

Karl'ın beyni o kadar büyüdü ki; sonunda bilebileceği tek şey, neyin doğru olduğunu asla bilemeyeceği, sadece neyin yanlış olduğunu bilebileceği oldu.

$$E = mc^2$$

KUHN'UN BİLİMSEL DEVRİMLERİ

30-saniyede felsefe

Thomas Kuhn, klasik eseri

Bilimsel Devrimlerin Yapısı kitabında, normal olan bilimin, o bilim dalının kural ve standartlarını belirleyen belirli paradigmlar çerçevesinde yapıldığını savunur. Paradigmalar bilim insanlarının sorgu yöntemleri ve verimli araştırma stratejileri geliştirmelerine, sorular belirleyip ortaya çıkan sonuçları yorumlamalarına, bu sonuçların ilgi ve önemlerini analiz etmelerine olanak sağlar.

Kuhn'a göre bilim tarihi, periyodik olarak gerçekleşen bilimsel devrimlerden oluşur. Bu devrimlerin her biri bir alanda baskın olan paradigmayı kırıp yenisiyle değiştirmiştir. (Örneğin Batlamyusçu dünya görüşünü değiştiren Kopernik sistemi gibi.) Bilimsel devrimler, kendilerinden önce gelen kriz dönemiyle kendilerini gösterirler. Bu dönem sırasında artan sorular ve bulunamayan cevaplar baskısıyla varolan paradigmanın artık ihtiyaca cevap vermediği anlaşılır. Devrim, bilim insanlarının yeni paradigmaya kaymaları ve normal bilim sürecine tekrar girmeleri ile olur. Kuhn, paradigmların sürekli değişimini bilimde duraklama olarak görmez; yeni bilimsel teorilerin eskilerine göre daha iyi olduğunu çünkü daha geniş koşullarda bilinmeyenleri açıklayabildiğini savunur.

3 SANİYEDE DARALMA

Bilimsel toplulukların yaptıkları işler belirli bilimsel paradigmların talepleri doğrultusunda şekillenir. Bu paradigmlar yerlerine daha iyisi gelene kadar hakimiyetlerini sürdürürler.

3 DAKİKADA GENİŞLEME

Thomas Kuhn'un yaklaşımındaki problem doğruluk hakkında bir çeşit görecelik önermesidir. Eğer doğru iddiaları tayin etmek için kullanılan kurallar ve kriterler sadece belirli paradigmlar çerçevesinde geçerliyse, o zaman birbiriyle rekabet hâlindeki iddialar arasında hüküm vermek imkânsız olur. Olaylara dışarıdan bakabilecek tarafsız bir göz olmadığında, bu paradigmlar arasında değer tartışması yapmak da mümkün olmaz.

İLGİLİ FELSEFELER

bakınız
POPPER'IN ÖNGÖRÜLERİ &
ÇÜRÜTMELERİ
sayfa 48

3 SANİYEDE İLGİLİ BİYOGRAFİLER

THOMAS KUHN
1922-1996

30 SANİYELİK METİN

Jeremy Stangroom

Bilimsel bir devrim ya da paradigma kaymasından sonra, birçok bilimsel teorinin çöp olduğu ortaya çıkar.

$$S_1 = d\theta = \dot{\theta} \cdot dt = \dot{\theta} \cdot \frac{dx}{v} = \frac{\dot{\theta}}{v} \cdot dx$$
$$v \cdot m = \frac{dL}{dt} = \frac{d}{dt} (m \cdot v \cdot r \cdot \sin^2 \theta) = \frac{d}{dt} (m \cdot v \cdot r \cdot \sin^2 \theta)$$
$$v \cdot m = \frac{dL}{dt} = \frac{d}{dt} (m \cdot v \cdot r \cdot \sin^2 \theta) = \frac{d}{dt} (m \cdot v \cdot r \cdot \sin^2 \theta)$$

ZİHİN VE METAFİZİK

ZİHİN VE METAFİZİK SÖZLÜK

ilgililik (aboutness) Düşünceler, istekler, kelimeler, resimler gibi şeylerin özgün özellikleridir, bazen "yönelimsellik" de denir. Bu tür kavramların kendilerinin ötesinde bir anlamları vardır, sayfanın üzerindeki mürekkep gibi nesnel şeylere yönelik kullanılmazlar. Bir kaya parçasının kendisinin ötesinde bir anlamı yoktur.

davranışçılık (behaviorism) Zihinsel kavramları (rüyalar, hayaller, inançlar gibi) gözlenebilen eylemlere, vücut hareketlerine vb. davranışlara indirgeyen bir grup bakış açısıdır.

düşünülebilirlik (conceivability) Herhangi bir çelişkiye düşmeden hayal edebildiğimiz durumlardır. Düşünebilirlik bir durumun olası olabilmesi yolunda bir adımdır. Bir durum düşünülebiliyorsa olasıdır. Kuyruksuz kanguru hayal etmek herhangi bir çelişki yaratmıyorsa, 'kuyruksuz kangurular olasıdır' diyebiliriz. Ancak dört köşeli üçgen düşünülemez, dolayısıyla mümkün değildir. Buna benzer düşüncelerin zihin felsefesinde önemli etkileri olmuştur.

bilinç (consciousness) Zihinsel deneyimlerimizin uyanık olduğumuz, farkında olduğumuz kısmıyla ya da dış dünyayla ilgili deneyimleridir. Thomas Nagel'in ünlü argümanı şöyledir: Bilinçli yaratık olmak gibi bir şey vardır; o yaratık için gibi bir şey vardır. "Gibi bir şey" bilinçtir.

belirlenimcilik (determinism) İstisnasız tüm olayların tamamıyla önceden oluşmuş koşullar yani olmuş olaylar yüzünden gerçekleştiğini savunan görüştür. Kainatı 2001 yılına döndürelim ve tekrar başlatalım, her olay aynı şekilde cereyan edecektir. Hür seçimler ve kararlar gibi görünen her şey aslında olacağı önceden belirli şeylerdir.

ikicilik (dualism) Evrenin aslında sadece fiziksel ve zihinsel olmak üzere iki tür şeyden oluştuğunu savunan görüştür.

gölgegörüngücülük (epiphenomenalism)

Zihin-beden ilişkisi hakkında bir görüştür. Bu görüşe göre zihinsel yaşananlar hemen her zaman fiziksel olayların yan etkileridir (gölgeolaylardır). Zihinsel olaylar başka zihinsel olayları tetikleyebilir ama zihinsel olayların fiziksel sonuçları yoktur.

özgür irade (free will) Nedensel yasalara bağlı olmadan özgür kararlar verdiğimiz vasıtaadır. Gerekeiriliğin tersine, bu görüşe göre bazen kendi kaderimizi, dünyadan gerçekleşen tüm diğer olayları etkilemeden, kendi verdiğimiz kararlarla değıştirebiliriz.

metafizik (metaphysics) Felsefenin gerçekliğin doğasıyla ilgilenen dalıdır.

bircilik (monism) Eninde sonunda gerçekliğin sadece tek bir şeyden oluştuğu görüşüdür.

doğal diller (natural languages) Bilgisayar programları gibi yapay dillerin tersine Almanca, İngilizce gibi dillerdir.

paradoks (paradox) Genelde paradokslar doğru görünen iki karşıt görüşün çatışmasıdır. Sorun, genelde çatışan iki görüş de mantıklı bir noktadan çıkıyor gibi göründüğünde çıkar.

kişisel kimlik (personal identity) Zaman ilerledikçe aynı kişi olarak kalmanızı sağlayan şeydir. Büyük ihtimalle değışmeyen bedeniniz ve aklınız bu kimliğin en önemli parçalarıdır.

ham duygular (raw feels) Açlık, uyku, kıskançlık, yeşil elmanın ekşi tadı, gıdıklanmanın güldürmesi gibi bazı duyguların birden ortaya çıkışıdır.

DESCARTES'IN ZİHİN VE BEDEN PROBLEMİ

30-saniyede felsefe

3 SANİYEDE DARALMA

Zihnimiz nedir? Fiziksel olarak var mıdır? Zihnimiz beynimiz midir, yoksa hareketlerimiz üzerinde etkisi olan bir ruh mudur?

3 DAKİKADA GENİŞLEME

Descartes'a göre fizik kanunları, epifiz bezinde geçerliliklerini kaybederler; zihnin, bedensel hareketleri etkilemesi için yer bırakırlar. Fizik biliminin gelişmesiyle birçok filozof bedensel olarak hiçbir olayın fizik yasaları dışına çıkamayacağı konusunda ikna olmuşlardır. Bu gelişme zihnin bedeni nasıl etkilediğini anlamayı oldukça güçleştirmiştir, en olası açıklama zihnin de fiziksel olması gibi görünmektedir.

Meditations kitabında,

René Descartes zihin beden problemini formülize etmiştir. Bu problem bilincin, zihnin, düşüncelerin ve özgür iradenin gerçek dünyayla ilişkisini bilimin nasıl ilişkilendirdiği üzerinedir. Descartes zihin ve bedenin birbirinden tamamen farklı olduğunu iddia eder. Zihin, özde düşünmedir, mekansal değildir ve özgür kararlarla sonuçlanabilir. Bedense mekanda vardır, düşünmez ve fizik kurallarına göre hareket etmeye mecburdur. Descartes'ın görüşüne göre yaşayan bir insanın bedeni ve zihni bir bütündür, birinin yaptıkları diğerini sürekli olarak etkiler. Peki doğa yasalarına göre hareket etmeye mecbur olan bedeni zihin nasıl etkileyebilir? Descartes'e göre insan vücudunda zihnin ve bedenin beraber varolduğu yer, beynin küçük bir noktasıdır (epifiz bezi). Descartes'ın ardından gelen filozoflar bu açıklamadan tatmin olmamış olmalı ki alternatif görüşler ortaya sürmüşlerdir. Bunlardan birisi zihnin de aslında fiziksel olduğunu savunan fiziksellik görüşüdür. Bir diğeri; bedenin aslında bir yanılsama olduğunu, sadece zihnin varolduğunu savunan idealizmdir. Başka bir tanesi de gerçeğin hem zihinsel hem fiziksel yönleri olduğunu savunan birciliktir. Bir de bedenin zihni etkileyebileceğini ama zihnin bedeni etkileyemeyeceğini savunan gölgegörüngücülük vardır.

İLGİLİ FELSEFELER

bakınız
BRENTANO'NUN
YÖNELİMSELLİĞİ
sayfa 58

LAPLACE'IN ŞEYTANI,
DETERMINİZMİ & ÖZGÜR
İRADESİ
sayfa 74

RYLE'IN MAKİNEDEKİ
HAYALETİ
sayfa 76

3 SANİYEDE İLGİLİ BİYOGRAFİLER

RENE DESCARTES
1596-1650

ARTHUR SCHOPENHAUER
1788-1860

30 SANİYELİK METİN

Kati Balog

Filozof Arthur Schopenhauer zihin beden problemine "Dünya Düşümü" adını takmıştır. Daha hâlâ çözülmemiştir.

BRENTANO'NUN YÖNELİMSELLİĞİ

30-saniyede felsefe

3 SANİYEDE DARALMA

Bir şey hakkında olmak
zihin hakkında olmaktır.

3 DAKİKADA GENİŞLEME

Zihin ve madde arasındaki farkı anlamanın geleneksel yöntemi bu ikisini iki farklı şekilde olarak algılamaktır: Maddesel şeyler katıdır, kütleleri ve ölçüleri vardır; zihinsel kavramların kütlesi yoktur, ölçülemezler, buna rağmen vardır. Gerçekliği radikal biçimde farklı iki maddeye bölmek aslında bir çok sorun teşkil eder (örneğin bu ikisi birbirleriyle nasıl etkileşirler?) Zihinsel ve maddesel, madde hakkında varsayımlarda bulunmadan, sadece yönelimsellikte ayırdedebilmek ulaşılması güç bir hedeftir.

Zihinsel maddeselden ayıran

nedir? Franz Brentano'ya göre kendisinden başka bir şey hakkında olmak zihinselliğin göstergesidir. Bir nesne neyse odur. Ama düşünceler bir şeyler üzerinedir, algılar bir şeyler hakkındadır, bir şeyler hakkında hüküm veririz, sevmek veya nefret etmek hislerimizi yönelttiğimiz kişiye ya da şeye karşıdır. Örneğin; Londra'nın New York'un doğusunda olduğu düşüncesi iki şehir üzerinedir. Brentano'ya göre nesneler, örneğin bir kaya parçası, bir şey hakkında değildir, sadece vardır. Farklı bir dile ait ifadeler, resimler, haritalar vb. tabii ki bu şekilde başka şeylere yönelik değerlerdir ama yine bunlar da zihin tarafından yaratıldıkları ve yorumlandıkları için zihinsel sayılırlar. Zihinsel olmanın bu ilgililiğini Brentano "yönelimsellik" olarak isimlendirmiştir. "Ham duygular" olarak tabir ettiklerimiz buna istisna gibi görülebilir, ne de olsa acı, bir şey hakkında veya üzerine değildir, vardır ve hissediriz. Ama Brentano'ya göre bunların da yönelimsel bir tarafı vardır: Acı bedeninin hasar görmüş bir parçasıyla ilgilidir. Çağdaş filozofların çoğu yönelimselliğin zihinsel bir göstergesi olduğunu ve aslında beyin ve beynin faaliyetlerinden kaynaklandığını kabul ederler. Bunun tam olarak nasıl gerçekleştiği de 500 milyar ödüllü felsefe sorusudur!

İLGİLİ FELSEFELER

bakınız
DESCARTES'İN ZİHİN VE
BEDEN PROBLEMİ
sayfa 56

LAPLACE'IN ŞEYTANI,
DETERMINİZMİ & ÖZGÜR
İRADESİ
sayfa 74

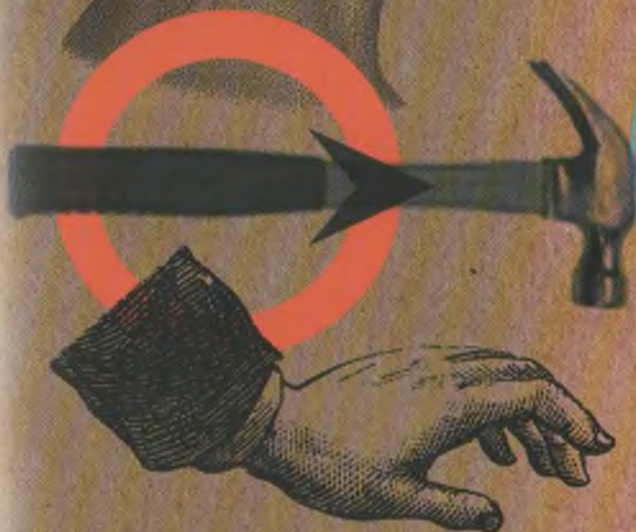
3 SANİYEDE İLGİLİ BİYOGRAFİLER

FRANZ BRENTANO
1838-1917

30 SANİYELİK METİN

Julian Baggini

*Yönelimsellik farkında
olmadan zihninizi
kurcalayabilir - ya
da belki zihniniz çok
düşünmekten zaten
karışmıştır.*

FÖDÖR'UN DÜŞÜNCE DİLİ

30-saniyede felsefe

Filozof Jerry Fodor zihin hakkında

çok tepki alan bir teori geliştirmiştir. Bu teoriye göre her insanın doğuştan gelen "Zihince (Mentalese)" dediği bir düşünce dili vardır. Fodor, Zihince kavramını düşünce (ve diğer zihinsel fonksiyonların) doğasını ve doğal dillerin öğrenilme şeklini açıklayabilmek için ortaya koymuştur. Algı, anı, istekler, Zihince cümlelerinden izler taşırlar. Örneğin; Kermit'in yeşil olduğunu düşündüğünüzde, beyninizde 'Kermit yeşildir' Zihince cümlesi oluşur. Düşünceler Kermit gibi objeler hakkında olabilir ve doğru ya da yanlış olabilir, çünkü bu düşüncelerin en doğal özelliğidir. Düşünceler bir şeyler hakkında olurlar ve doğru ya da yanlış olabilirler. Zihince cümleler doğal dillerdeki cümleler gibidirler; gramer yapıları vardır. Ama bu cümleler iletişim kurmak için değil, düşünmek için kullanılırlar. Zihince doğal dilden önce oluşur. Fodor'a göre İngilizce gibi bir doğal dil öğrenebilmenin ön şartı Zihince düşünebilme yeteneğidir. Bir kelimenin anlamını öğrendiğimizde bunu zihnimizdeki Zihince kelimeyle eşleştiririz. Zihince doğuştan vardır ama Zihince bir terimi kullanabilme yetisi birtakım deneyimler sonucu ortaya çıkabilir. Fodor daha da ileri gidip zihnin bilinçli ya da bilinçsiz birtakım işlevlerini bilgisayar işlemlerine benzetmiştir. Ona göre düşünme, algı vb. Zihince cümlelerle yapılan hesaplamalardır.

3 SANİYEDE DARALMA

Farkında olmasak da, hepimiz (konuşmasak da) Zihince dilinin uzmanlarıyız.

3 DAKİKADA GENİŞLEME

Küçük çocuklar üzerinde son zamanlarda yapılan psikolojik araştırmalar, yeni doğmuş bebeklerin doğuştan bilgi sahibi olarak dünyaya geldikleri tezini kuvvetlendirmiştir. Örneğin çocuklar ölü ve diri arasındaki farkı bilirler. Bir bebeğin daha önce hiç fil görmemişse de "fil" kelimesinin Zihince karşılığını biliyor olması mümkün müdür? Fodor'un iddiası Zihince'de gerekli koşullar sağlandığında filleri anlatmaya hazır kelimeler olduğu ve bir fil ya da fil resmi görmenin bu koşulu gerçekleştirdiğidir.

İLGİLİ FELSEFELER

bakınız
KANT'IN SENTETİK
ÖNSELİ
sayfa 130

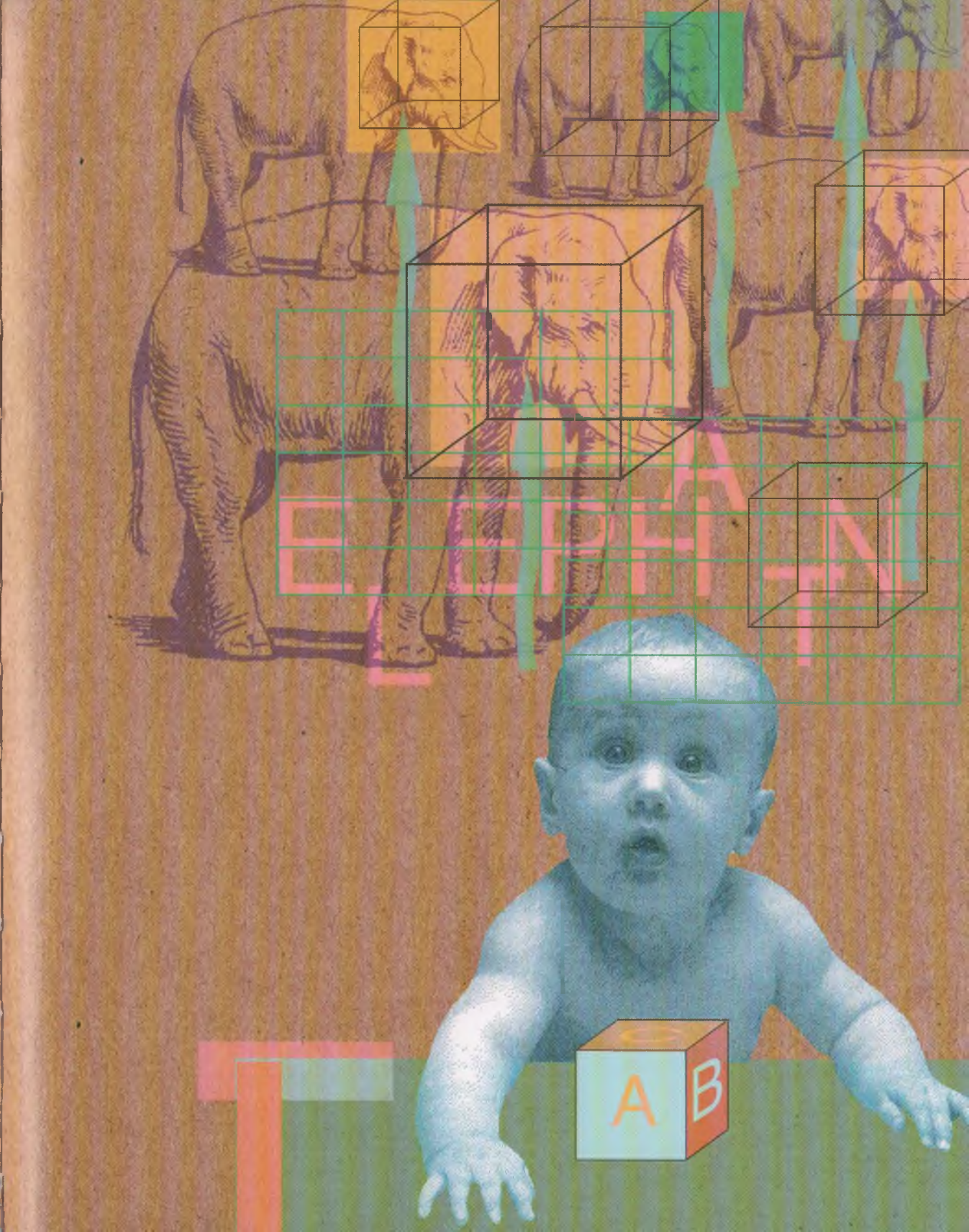
3 SANİYEDE İLGİLİ BİYOGRAFİLER

JERRY FÖDÖR
1935-

30 SANİYELİK METİN

Kati Balog

*Hayvanların İngilizce
isimlerini bilmiyor
- daha öğrenmedi-
ama Zihincelerini
bilerek doğru.*

PARFIT'İN KİŞİLERİ

30-saniyede felsefe

Çağdaş filozof Derek Parfit

"Zaman ilerledikçe insanın aynı kalmasını sağlayan nedir?" sorusunu sormuştur. Aynı soru, bir prens ile yoksul birini duygu, düşünce alışverişi yaparken hayal eden John Locke tarafından da sorulmuştur. Locke; o ana kadar prensin vücuduna sahip kişinin yoksul adamın vücuduna; yoksul adamın da prensin vücuduna transfer olduğunu hayal etmiştir. Ona göre bir insan şimdiki zamanda ve gelecek zamanda aynı kişidir çünkü aynı anılara sahiptir ve zihinsel olarak biri diğerinin devamıdır. Locke haklıysa, FBI kişilerin kimliklerini saptamak için parmak izi kullanarak hata ediyor demektir. Parfit, Locke'un savını örneğin Kaptan Kirk gibi bir kişi hayal ederek devam ettirir. Kaptan Kirk'ün bindiği ışınlama aracının bozulduğunu ve ışınlama işlemi gerçekleştirilirken dünyaya ışınlanırken ortaya iki kaptan çıkardığını düşünelim. Ortaya çıkanların ikisi de Kaptan Kirk ile tıpatıp aynı olduklarını iddia edeceklerdir ama ayrıldıkları andan itibaren artık birbirleriyle aynı olmaları söz konusu olamaz. Parfit böylece kişinin kimliğinin anılardan ve zihinsel devamdan oluşmadığı sonucuna varır, ama diğer yandan da bunun pek önemi olmadığını çünkü önemli olanın hayatta kalmak olduğunu, hayatta kalmanın da zihinsel olarak varolmaya devam etmek olduğunu iddia etmiştir.

3 SANİYEDE DARALMA

Işınlanırken ortaya iki tane siz çıksa, gerçek siz hangisi olurdu?

3 DAKİKADA GENİŞLEME

Prenslerle yoksulların yer değiştirmesi ya da Kaptan Kirk'ün ışınlanma hikâyeleri size biraz abartılı geliyor olabilir. Filozoflar bu tür hayal ürünü hikâyeleri, kişi kavramını daha anlaşılır kıldıkları için severler. Bu konu daha güncel ve pratik durumlarda da karşımıza çıkar, örneğin gençliğinde ciddi bir suç işlemiş ama sonradan hafızasını kaybetmiş bir kimse hâlâ aynı kişi sayılır mı?

İLGİLİ FELSEFELER

bakınız
CHALMERS'IN ZOMBİLERİ
sayfa 66

KANT'IN SOL ELİ
sayfa 70

THESEUS'UN GEMİSİ
sayfa 72

3 SANİYEDE İLGİLİ BİYOGRAFİLER

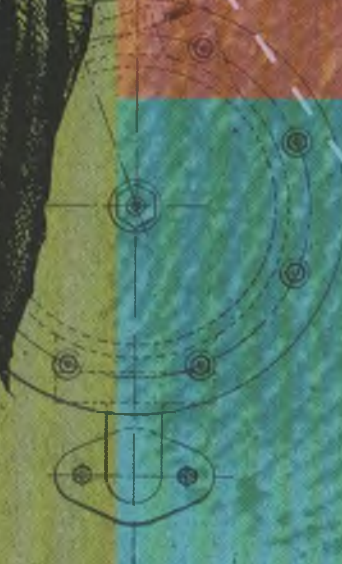
DEREK PARFIT
1942-

JOHN LOCKE
1632-1704

30 SANİYELİK METİN

Kati Balog

Kişi aslında anılarından, hayallerinden, korkularından oluşur, geri kalanın önemi yoktur - ama tabii siz bunu bir de yoksullara anlatmaya çalışın.

1596

Fransa'da Tours yakınında
La Haye'da doğdu.

1616

Poitiers Üniversitesi'nde
Hukuk bölümünü bitirdi.

1628

1649 yılına kadar
yaşayacağı Hollanda'ya
yerleşti.

1637

Discourse on Method,
with Optics, Meteorology
and Geometry adlı eseri
yayımlandı.

1641

Meditations on First
Philosophy ve Objections
and Replies'in adlı
eserinin ilk altı seti
yayımlandı.

1644

The Principles of
Philosophy adlı eseri
yayımlandı.

1650

Büyük ihtimalle
zatürreden öldü.

RENE DESCARTES

Descartes'in hayatını ve

yaptıklarını sadece iki büyük olayın şekillendirdiğini söylemek biraz kolaya kaçmak olsa da yanlış sayılmaz. Bu iki olaydan birisi Kopernik ve Galileo gibi isimlerle modern bilimin ortaya çıkışıydı. Diğer de okuduğu Cizvit okulunda aldığı eğitimin güvenilir bilgi kazandırma açısından beklentilerinin çok altında olmasıydı. Bu iki büyük olay Descartes üzerine çok etkili olmuş ve onun dünyayı modernleştirecek bilimsel ve felsefi fikirlerini oluşturmada önemli yer tutmuşlardır. René Descartes, 1956'da La Haye, Fransa'da doğdu. 11 yaşında Cizvit okuluna yazıldı, daha sonra ise Poitiers Üniversitesi'nde hukuk okudu. Ardından hukuk kariyeri yapacağına seyahat etmeye başladı ve orduya katıldı. Bu serüven sırasında Hollandalı filozof ve bilimadamı Isaac Beekman ile tanıştı ve hayatı değişti. Bu arkadaşlık Descartes'in bilime merak sarmasına neden oldu ve sonunda onu, modern felsefenin babası olmasını sağlayacak bir yola

soktu.

En büyük eserlerini 1629'da başlayan 20 yıllık bir zaman sürecinde verdi. 1737'de yayınlanan geometri, optik, meteoroloji üzerine öncül çalışmalarının bulunduğu Metot Üzerine Konuşma (*Discourse on Method*) kitabında epistemoloji ve metafiziğin temellerini attı. 1641'de bunu *Meditations on First Philosophy* yayını takip etti. Bu kitapta Descartes kuşku duyulmaz bilginin temellerini inşa etmek için yarattığı ünlü tekniğini anlatıyordu. 1650'de Descartes öldüğünde, bir deha olarak ünü yeterince yaygındı. Fikirleri Hollanda üniversitelerinde öğretiliyordu, *Meditations* kitabına John Locke gibi müthiş isimler katkıda bulunmuşlardı ve Avrupa'nın en elit entelektüel çevrelerinde sağlam bir yere sahipti. Ölümünün ardından bıraktığı entelektüel miras bu ünü iyice artırdı. Descartes'in modern felsefeye yaptığı katkıların diğer tüm filozofların ötesinde olduğunu söylemekle onlara haksızlık etmiş olmayız.

CHALMERS'IN ZOMBİLERİ

30-saniyede felsefe

David Chalmers yakın zamanda zombilerin metafiziksel olarak varolmalarının mümkün olduğunu iddia ederek beden ve ruh ikiliği hakkında tartışmaları tekrar alevlendirmiştir. Chalmers, zombi derken, tıpatıp insana benzeyen ama bilinci olmayan varlıklardan bahsetmektedir. Zombiler fiziksel açıdan bilinçli insanlar gibi göründükleri için aynı bilinçli insanlar gibi davranırlar. Zombi ikiziniz bir çiviye bastığında 'Ah!' diye bağırır mesela ama bir şey hissetmez. Chalmers'ın ikicilik argümanı bir zombi evreninin varolması ihtimalinin olması iddiası ile başlar. Bilinçten yoksun olmaları dışında bize tıpatıp benzeyen yaratıkların olduğu bir evren olması senaryosunda aslında mantıken herhangi bir çelişki görünmediğinden, bu varsayımı doğru kabul edelim. Bizimle tıpatıp aynı olan zombi kardeşimizin nefes almaması, sindirim yapmaması, çiftleşmemesi vb gibi baştan mantıksız olurdu; demek ki bilinç, bu diğerlerinden farklı bir fenomendir. Chalmers'a göre Zombi senaryosundaki inandırıcılık, zombilerin metafiziksel olarak mümkün olmalarıdır. Eğer zombilerin metafiziksel olarak varolmaları mümkünse ve biz bilinç sahibiysek, demek ki bizim evrenimizde fiziksel varlıkların ve aranjmanların ötesinde bir şeyler olmalı. Yani bizim evrenimizde fizikselliliğin ötesinde bilinç olmalı!

3 SANİYEDE DARALMA

Yanınızda oturan kişinin fiziği hakkında ne kadar çok şey bilerseniz bilin, o yine de bir zombi olabilir.

3 DAKİKADA GENİŞLEME

Chalmers'ın bakış açısı bir çeşit ikiciliktir çünkü bilincin fiziksel olmadığını söyler. Ama René Descartes'in tersine, Chalmers zihinsel maddeler olduğuna inanmaz. Onun inancı daha çok bilincin kendisinin fiziksel olmadığı ancak fiziksel olan şeylerin (özellikle insan beyninin) bir uzantısı olduğu yönündedir. Fiziksellik görüşünü savunan bir çok filozof Chalmers'a karşı çıkar. Her ne kadar zombi senaryosunda çelişki olmadığını kabul etseler de, onların varlığının metafiziksel olarak mümkün olduğu görüşüne katılmazlar.

İLGİLİ FELSEFELER

bakınız
PARFIT'İN KİŞİLERİ
sayfa 62

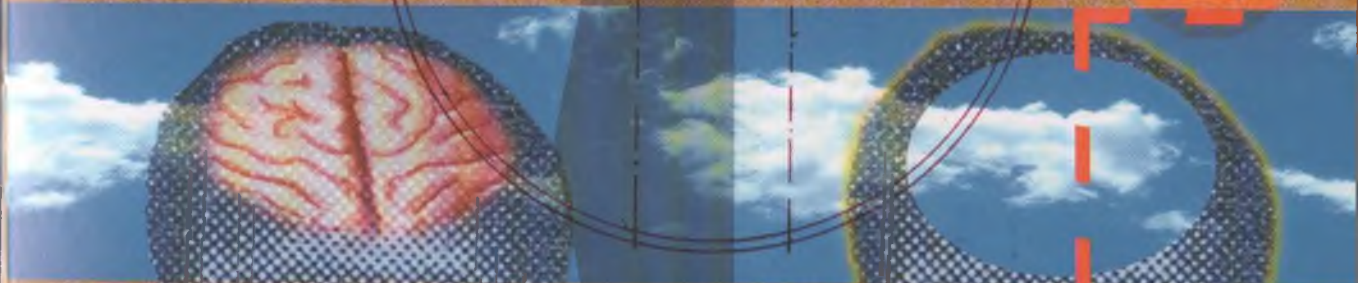
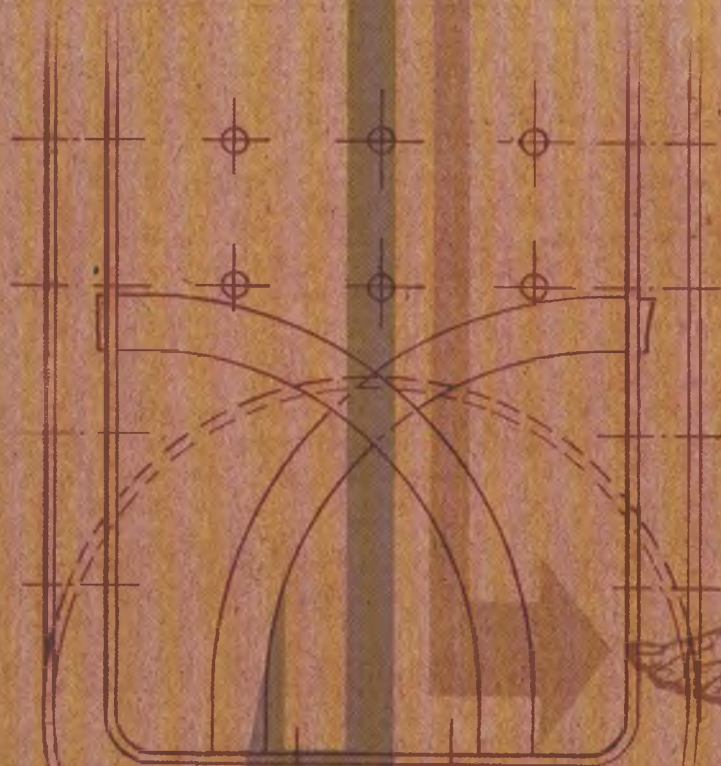
3 SANİYEDE İLGİLİ BİYOGRAFİLER

DAVID CHALMERS
1966-

30 SANİYELİK METİN

Kati Balog

Kişi düşünüyorsa vardır. Ama bir sürü de düşünmeden varolan insan var. Aradaki farkı kim açıklayacak?

!!**x!*+!

ZENO'NUN PARADOKSLARI

30-saniyede felsefe

3 SANİYEDE DARALMA

Seyahat etmek varmaktan daha iyi olmayabilir ama en azından mümkün.

3 DAKİKADA GENİŞLEME

Paradoks çözmenin anahtarı, varsayıklarına bakmaktır. Mesela; ok örneğinde zamanın bir dizi durağan an olması ya da kaplumbağa örneğinde zaman ve uzayın sonsuz minik parçalara bölünebileceği varsayımları gibi. Bu bilmeceleri ortaya çıkarabilmek için, zamanın ve uzayın doğası hakkında birtakım varsayımlar yapmak gerekir. Zeno'nun paradoksları bu varsayımları gözler önüne serer ve bizim bunları sorgulamamızı sağlar.

Antik Yunan filozofu Elealı Zeno

zaman ve hareketle ilgili birçok paradoks ileri sürmüştür. Örneğin, Aşil, kaplumbağa ile yapacağı bir koşu yarışında kaplumbağanın önden başlamasına izin verirse, kaplumbağa hareket hâlinde olduğu sürece Aşil yarışı kazanamaz demiştir. Bunu mantıksal olarak şöyle savunur: Aşil'in öne geçebilmesi için önce kaplumbağanın şu anda bulunduğu noktaya varması gerekir. Aşil o noktaya vardığında kaplumbağa ilerlemiş olacaktır. Bu sefer Aşil, kaplumbağanın bulunduğu yeni noktaya varmalıdır. Oraya vardığında kaplumbağa yine ilerlemiş olacaktır. Bu böyle sonsuza kadar sürer gider. Bir diğer paradoksta Zeno, bir okun asla hareket edemeyeceğini ileri sürer. Ok, herhangi bir anda baktığımızda aynı bir fotoğraf gibi belli bir yer işgal eder ve durağandır. Zaman dediğimiz şey bir dizi anların toplamından oluşuyorsa ve ok bu anların her birinde durgun hâldeyse, bu anların toplamında da hareket etmiyor olmalıdır. Halbuki okun hareket ettiğini ve Aşil'in kaplumbağayı koşuda geçeceğini biliyoruz. O zaman tutarsızlık nerede? Bizim gerçeğe bakışımızda mı yoksa bu paradoksların mantığında mı?

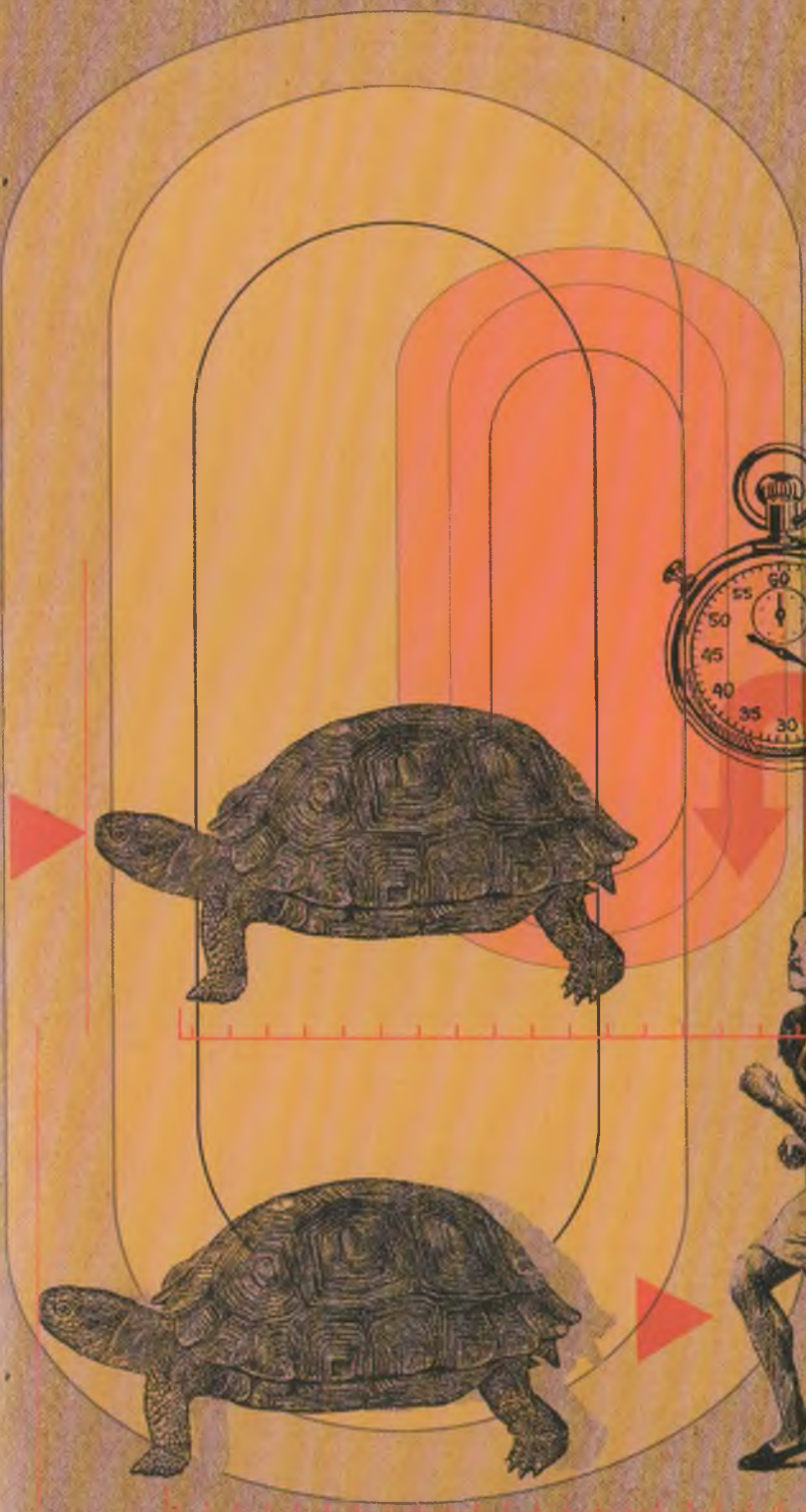
3 SANİYEDE İLGİLİ BİYOGRAFİLER

ZENO
490-430 M.Ö

30 SANİYELİK METİN

Julian Baggini

*Zeno'nun hareketli
paradoksları
antik dünyanın
kahramanlarını taşı
gibi koştururken,
aslında oldukları
yerde saydırtıyordu.
Gelgelelim, Zeno'nun
paradokslarının
sorduğu sorular,
modern bilimin
fizikçilerinin
madde, zaman gibi
kavramları anlamaya
başlamalarını
sağlamıştır.*

KANT'IN SOL ELİ

30-saniyede felsefe

3 SANİYEDE DARALMA

Newton, 'Evren mutlaklıdır'; Leibniz, 'Sadece mekânsal ilişkiler vardır' dedi. Kant, zaferi Newton'a verdi.

3 DAKİKADA GENİŞLEME

Mutlakçı Kantçılar ile görececi Leibnizciler arasındaki tartışma günümüzde de devam etmektedir. Görececiler Kant'ın deneyinin yanıltıcı olduğunu ileri sürerler çünkü aslında Kant sadece sağ (ya da sol) elden oluşan bir evren hayal etmiyor. Eline bakan kendisini hayal ediyor, bu da Leibniz'cilerin sağ/soldan ayırt etmekten bahsetmeye başlamaları için yeterli. Bazı fizikçiler, doğa kanunlarına göre birtakım maddelerin bozulmasını açıklayabilmek için sağ ve sol arasında mutlak bir fark olması gerektiğini söylerler.

Immanuel Kant, Isaac Newton ve Gottfried Leibniz arasındaki anlaşmazlık hakkında uzun uzun düşünmüştür. Newton, uzayın mekânın mutlak olduğu bir çeşit tiyatro olduğunu (buna Tanrı'nın Sensoryumu ismini takmıştır) iddia etmiştir. Buna göre, eğer Tanrı kainattaki tüm parçacıkları aralarındaki mesafeyi aynı bırakarak 161 km (100 mil) öteye yerleştirseydi, alternatif bir evren yaratmış olurdu. Leibniz bunu kabul etmez. Tanrı'nın, parçacıkları buraya veya başka bir yere koymasının bir anlamı olmayacağını söyler. Leibniz'e göre evren bir mekân değildir, parçacıklar arasındaki uzaklıklar arası ilişkilerdir. Kant bir düşünce deneyi yaparak Newton'un haklılığını, Leibniz'in yanlışlığını kanıtlayabileceğini düşünüyordu. Önce sadece sol elden başka bir şeyin varolmadığı bir evren, sonra da sağ elden başka bir şeyin varolmadığı bir evren hayal etti. Eli oluşturan bütün parçacıklar arasındaki uzaklıklar her iki durumda da tıpatıp aynıydı. Eller birbirlerinin aynada yansımasıydı (resme bakın). Kant bu iki durumun birbirinden bariz bir biçimde farklı olduğunu, dolayısıyla evrenin parçacıklar arasındaki uzaklık ilişkisinden daha fazlası olması gerektiğini savundu. Kant'a göre Leibniz haksız, Newton haklıydı!

İLGİLİ FELSEFELER

bakınız
PARFİT'İN KİŞİLERİ
sayfa 62

3 SANİYEDE İLGİLİ BİYOGRAFİLER

IMMANUEL KANT
1724-1804

30 SANİYELİK METİN

Barry Loewer

Kant'la aynı fikirde olanlar sağ ellerini kaldırsınlar. Sağ mı sol mu? Farkedir mi?

THESEUS'UN GEMİSİ

30-saniyede felsefe

3 SANİYEDE DARALMA

Değiştiniz mi, yoksa değiştirildiniz mi?

3 DAKİKADA GENİŞLEME

Madde ve değerlerden oluşan bir oyun düşünelim. Madde fiziksel, elle tutulan şeyler olsun, değerler o objelerin temsil edebileceği soyut kavramlar. Örneğin, paranın değeri aynı olduğu sürece, hangi madde (banknotlar) halinde olduğu önemsizdir. Kırk yıllık karınızı tıpatıp aynı bir maddeyle değiştirsek, sakıncası olur muydu? Cevabınız evetse; neden? Karınızın atomlarını mı seviyorsunuz?

Theseus'un gemisi tamir için tersaneye çekilir. Bütün parçalar tek tek yenileriyle değiştirilir. İş bittiğinde gemi suya indirilir. Bu arada, bir başkası bu gemiden çıkan bütün parçaları toplayıp yeni bir gemi yapmıştır. Bu gemi de denize açılır. Bu iki gemiden hangisi Theseus'un gerçek gemisidir? 'Orijinal parçalardan oluşan' diyebilirsiniz. Theseus böyle düşünmez: Ona göre gemi tamir edilmiştir, değişmemiştir. Sahibiyet hakkında aklımıza gelen genelde fiziksel şeylerdir. Bir çizgi film kahramanı olan Paddington ayısı da aynı yanılgıya düşer. Bankaya gider ve çektiği paranın, yatırdığı banknotlardan oluşmuyor olması onu çılgına çevirir çünkü paranın değerinin fiziksel olarak banknotta olmadığını anlamaz. Aynı problem, Thomas Hobbes tarafından farklı bir örnekle ortaya konur. Vücudunuzdaki tüm hücreler zaman içerisinde yenilenir ve değişirler. O zaman biz de değişmiş olur muyuz? Bizi biz yapan fiziksel olarak hücrelerimiz midir? Banknotlar gibi miyiz; yoksa para değeri gibi mi?

İLGİLİ FELSEFELER

bakınız
PARFIT'İN KİŞİLERİ
sayfa 62

3 SANİYEDE İLGİLİ BİYOGRAFİLER

THOMAS HOBBS
1588-1679

30 SANİYELİK METİN

Julian Baggini

*Yasanın onda dokuzu
sahibiyettir...
Ama Theseus'un
gemisinin yüzde
yüzü değişmiştir.
Gemi hâlâ onun mudur?
Siz hesap edin.*

LAPLACE'IN ŞEYTANI, DETERMİNİZMİ & ÖZGÜR İRADESİ

30-saniyede felsefe

3 SANİYEDE DARALMA

Laplace'ın şeytanı geçmişteki hareketlerinize bakarak sizin yarın yapacağınız hareketleri bilir. Sizi özgür iradesiz bırakır.

3 DAKİKADA GENİŞLEME

Günümüzde yaygın görüş, kuantum yasalarının belirleyici olmadığını, bize sadece olasılıkları verdiğidir. Bazı filozoflar bunun özgür irade sorununa çözüm getirdiğini savunurlar. Yine de kuantum mekaniğinin deterministik olup olmadığı tartışılır. Kuantum yasaların olasılıksal olması özgür iradeyi mümkün kılmak zorunda değildir.

Pierre-Simon Laplace her şeyin atomlardan ve onların hareketlerinden oluştuğunu ve bu hareketlerin de Isaac Newton'un 17. yüzyılda keşfettiği yasalara uyduğunu savunur. Laplace çok zeki ve matematik konusunda dâhi bir şeytan hayal eder. Bu süper şeytan tüm parçacıkların yerlerini, hızlarını ve doğanın tüm yasalarını da bilir. Laplace, bu şeytanın varolan tüm parçacıkların herhangi bir zaman biriminde nerede ve hangi hızda olacaklarını hesaplayabileceğini savunur. Bedeninizin gelecek yıl bu zamanda nerede nasıl hareket edeceğini, milyonlarca yıldır parçacıkların hareketlerine dayanarak hesaplayabileceğini ileri sürer. Laplace'ın argümanı Newton yasalarının deterministik olduğuna dayanır, yani her şey önceden belirlenmiştir. Birçok filozof determinizmin özgür iradeye ters düştüğünü savunur. Hareketleriniz milyon yıl önce olmuş şeylerle belirlenmişse, sizin şu anda sağ elinizi kaldırmanıza karar verenin siz olduğunu nasıl söyleyebiliriz? Ya determinizm yanlıştır ya da özgür irade bir yanılsamadır. Başka bir grup filozofsa sağ elinizi kaldırmaya karar verme kontrolünün sizde olmasının özgür iradeye sahip olmak demek olduğunu ve bunun belirleyicilikle çatışmadığını öne sürerler.

İLGİLİ FELSEFELER

bakınız
DESCARTES'İN ZİHİN VE
BEDEN PROBLEMİ
sayfa 56

BRENTANO'NUN
YÖNELİMSELLİĞİ
sayfa 58

LUCRETİUS'UN ATOMCULUĞU
sayfa 124

SARTRE'A GÖRE KÖTÜ KADER
sayfa 152

3 SANİYEDE İLGİLİ BİYOGRAFİLER

PIERRE-SIMON LAPLACE
1749-1827

30 SANİYELİK METİN

Kati Balog

*Özgür irade var mıdır?
Eğer yoksa adalet ve
ahlak gibi kavramlar
varolabilir mi?
Laplace'ın şeytanına
soralım ama o da ancak
bizim olduğumuz kadar
emin olmalı!*

RYLE'IN MAKİNEDEKİ HAYALETİ

30-saniyede felsefe

3 SANİYEDE DARALMA

Zihin-beden problemini çözmenin yolu şeytanı makinenin içinden çıkarmaktır.

3 DAKİKADA GENİŞLEME

Ryle'in görüşleri davranışbilimin sofistike bir versiyonudur. Ona göre kişinin akıl durumu ve düşünce süreci o kişinin belli şekillerde davranmaya meyilli olduğunun göstergesidir. Bu, "O meraklıdır gibi" bazı cümleler için mantıklı görünmesine karşın, "Felsefe hakkında düşünüyor" veya "Yüzünde meltemi hissediyor" gibi cümlelerde geçerli olmaz.

20. yüzyıl filozofu Gilbert Ryle, zihni beden hareket etmesini sağlayan bir şey olarak gören filozofların (ve filozof olmayanların) büyük bir hataya düştüklerini söyler. Bu görüşe "makinedeki hayalet" adını verir ve bunu René Descartes'a ithaf eder. Bu hatayı bir "kategori hatası" olarak tanımlar. Oxford kampüsünün tüm binalarını baştan sona gezip sonunda "Tüm binaları gördüm, peki Oxford nerede?" diyerek Oxford'u binalarla aynı kategoriye koyan birinin yaptığı hata gibi. Bu kişi binaların Oxford'un parçaları olduğunu anlamamıştır. Ryle, beden ve onun hareketlerinin aklı oluşturan parçalar olduğunu söyler, dolayısıyla bunları aynı kategoriye koymayı hatalı bulur. Ryle'a göre 'Hillary meraklı biri' dediğimizde, Hillary'nin zihninin ve diğer uzuvlarının meraklı olduğunu değil, Hillary'nin kendisinin genel olarak meraklı bir insan olduğunu kastederiz. Diğer bir deyişle zihin, makina içinde bir hayalet değildir, o makinanın davranışlarının tümünü tarif eder.

İLGİLİ FELSEFELER

bakınız
DESCARTES'IN ZİHİN ve
BEDEN PROBLEMİ
sayfa 56

BRENTANO'NUN
YÖNELİMSELLİĞİ
sayfa 58

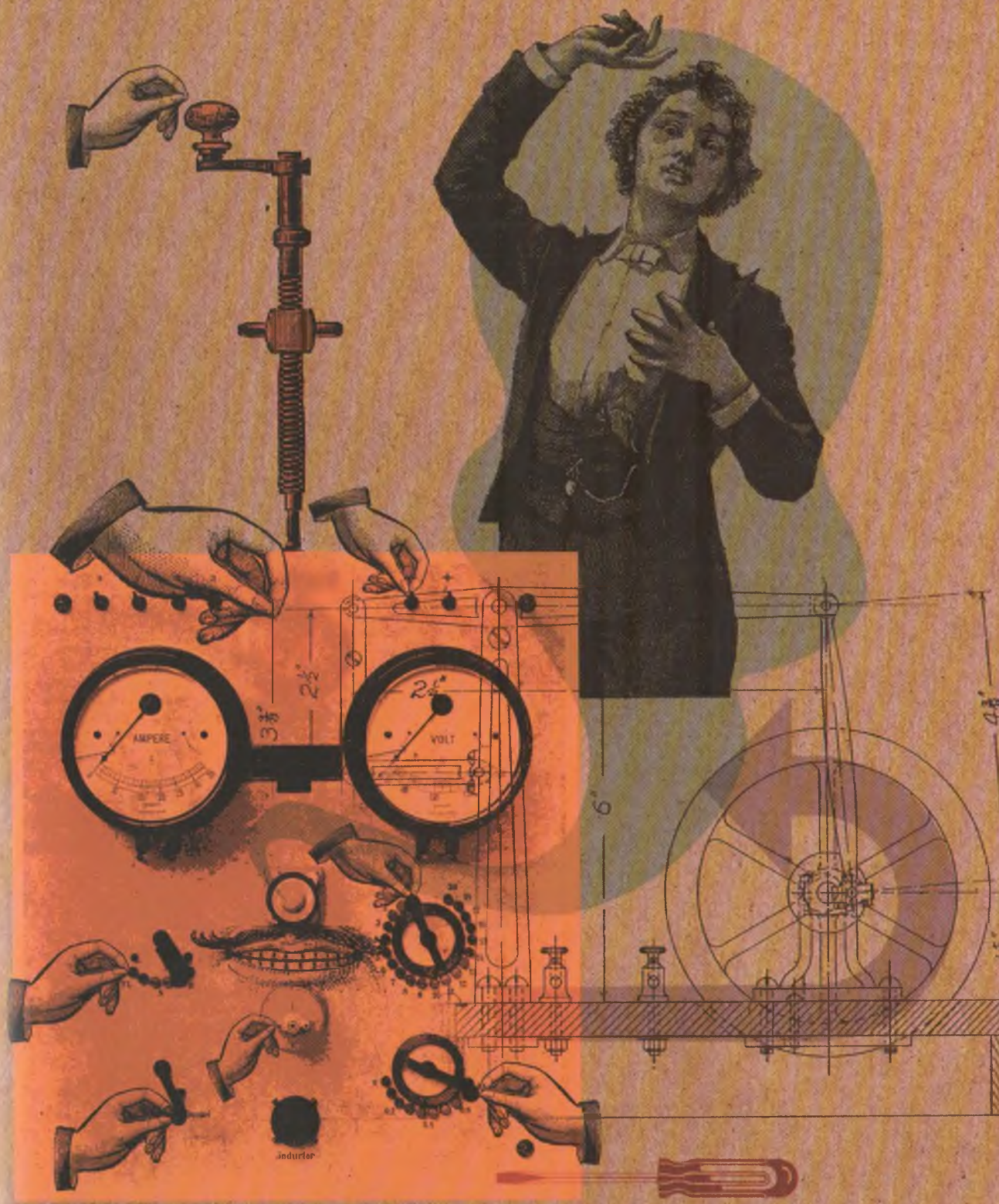
3 SANİYEDE İLGİLİ BİYOGRAFİLER

GILBERT RYLE
1900-1976

30 SANİYELİK METİN

Kati Balog

Gilbert Ryle'a göre, düşünüyordur öyleyse vardır ama varlığı tamamen bilinç dışı ve fiziksel bir süreçten başka bir şey değildir.

AHLAK VE SİYASET FELSEFESİ

AHLAK VE SİYASET FELSEFESİ SÖZLÜK

yabancılaşma (alienation) Karl Marx ve yandaşlarına göre insan dünyasında birlikte bulunması gereken şeylerin birbirinden ayrılması durumudur. Marx'a göre, örneğin, bir işçi üretim ağının bir parçası olduğunda kendi benliğinden bir parça kaybeder. İşinden haz alamamaya başlar çünkü yaptığı işin meyvesinden ya da diğer görünür, elle tutulur sonuçlardan uzaklaşır.

karakter (character) Bir kişinin ahlaki doğası, kişinin benliğinin ahlak ile ilgili olan bölümüdür. Aristoteles için ahlaklı bir yaşam sürmek yalnızca doğru olanı yapmak değildir - utilitarianlar yani yararcılar da böyle düşünür. Onun için ahlaklı olabilmek, hayat boyu erdemli bir karakter sahibi olmayı ve iyi bir insan olarak kendi kendini geliştirmeyi gerektirir.

hedonizm (hedonism) Hayatın ana amacının haz almak olduğunu savunan görüştür. Psikolojik hedonistler hayatın amacının haz almak olduğunu savunurlar. Ahlak hedonistleri ise insanın amacının haz almak istemek olması gerektiğini, hazzın ahlaki bir değeri olduğunu savunurlar.

tarihsel materyalizm (historial materialism) Karl Marx ve Friedrich Engels tarafından ortaya atılmıştır. İnsanlık tarihinin, maddi ihtiyaçların, insanlar tarafından üretiminin düzenlenmesine göre şekillendiğini savunan görüştür.

zorunluluk (imperatives) Immanuel Kant buyrukların ya da eylem kurallarının, iki şekilde yönlendirilebileceğini savunur. Varsayımsal buyruklar bir amaç doğrultusunda nasıl hareket etmemiz gerektiğini belirlerler. Sınıflandırılmış buyruklar sonuçların ne olacağına bakmaksızın ne yapmamız gerektiğini söyler. Kant'a göre doğal olan, ahlaklılığın gereklerinin sınıflandırılmış olmasıdır.

orta yol (mean) İki kutup arasındaki erdem sahibi merkezdir. Aristoteles için erdemli bir karakter ne fazla bonkördür ne de fazla cimri. Erdemli insanın gösterdiği cesaret, düşüncesizce tehlikeye atılmak ile korkaklık arasındaki orta noktadır.

üretim biçimi (mode of production) Karl Marx'a göre, bir toplum temel ihtiyaçlarını karşılamak için organize olur. Üretim düzeni muazzam bir işçi, alet, hammadde ağı ve genel bir sosyo-ekonomik düzen gerektirir. Bu düzen her çağın karakteristik özelliği olan bilincin oluşmasında önemli bir yere sahiptir.

ahlaki içgüdüler (moral intuitions) Doğru olan eylemin, kararın, kişinin ne olduğu konusunda içimizden gelen histir. Filozoflar, rekabet halindeki ahlaki teoriler arasında karar verirken bazen ahlaki içgüdülerine güvenirler.

onurlu vahşi (noble savage) Jean-Jacques Rousseau başta olmak üzere bazı filozoflar tarafından hayal edilmiş, devlet ve toplumun üzerinde yarattığı baskılarla saflığını yitirmemiş kişidir. Thomas Hobbes'un hayallerindeki barbar vahşilerin tersine onurlu vahşi, barışçı, masum ve onur sahibidir.

toplum sözleşmesi (social contract) Politik zorunluluklar, yöneticilerin sahip olduğu güç ve toplumun bu şartları kabulü hakkında gizli veya gizli olmayan anlaşmadır.

doğa kanunu (state of nature) Devlet kavramı doğmadan önce var olduğu hayal edilen durumdur. Bazı siyaset teorisyenleri doğa kanunları hakkında fikir yürüterek, insanlar için devletin ne anlama geldiğini, onsuz yaşayan bir toplum hayal ederek anlamaya çalışırlar.

ARİSTOTELES'İN AHLAKI

30-saniyede felsefe

3 SANİYEDE DARALMA

Karanlık güçler ve aydınlık güçler yoktur. Ortası aydınlık iki karanlık uç vardır.

3 DAKİKADA GENİŞLEME

Aristoteles'in iddiası son yıllarda 'erdem ahlakı' olarak tekrar ortaya çıkmıştır. Bu iddianın karşılaştığı zorluklardan biri, iddianın merkezinde yer alan karakterdir. Argümanın döngüsel olduğu endişesi vardır. İddiaya göre, insan neyin doğru olduğunu bilir çünkü iyi karakteri ona neyin doğru olduğunu gösterir. Peki kişinin karakterinin iyi olduğunu nereden biliriz? İyi davranışlarından mı...?

Aristoteles'in iyi bir insan olma

yolunda ilk kuralı hiç bir kurala bağlı olmamaktır. Erdemli olmak, tüm cevapların yazılı olduğu hayali bir kullanma kılavuzuna göre hareket etmek değil, karakterinizi geliştirmek ve durumun gerektirdiğini yapmayı becerebilmektir. İnsanoğlu alışkanlıklarına bağlıdır. Bir müzisyen nasıl enstrümanı ile daha çok çalışarak daha iyi bir müzisyen olursa, biz de erdemli davranışlarda bulunduğumuzda daha erdemli bir insan olabiliriz. Fakat erdem nedir? Akıllı hayvanlar olduğumuzu kabul edip doğamıza ters düşmeden yaşamaktır. İyi bir köpek, köpek gibi davranır. İyi bir insan da insan gibi davranmalıdır. İnsana has davranışların başında düşünmek gelir çünkü bu bizi diğer hayvanlardan farklı kılan tek şeydir. Doğru olanı bulmak için doğru ve yanlışın birbirinin zıttı olduğu fikrinden vazgeçip; iyinin, hiç ve çok kavramlarının ortası olduğunu kabul etmeliyiz. Örneğin, cesaret dediğimiz şey aslında aşırı ihtiyatsızlık ve aşırı ödleliğin ortasıdır. Cömertlik, cimrilikle savurganlık arasındadır. İyilik, başkalarına karşı vurdumduymazlıkla kendine hiç zevk hakkı tanımamanın aşırılıkları arasındadır. Aristoteles, ahlakı; çoğu kez düşünülenin tersine iyi olmakla değil, iyi yaşamakla bağdaştırır.

İLGİLİ FELSEFELER

bakınız
DOĞA KANUNU ve
TOPLUM SÖZLEŞMESİ
sayfa 84

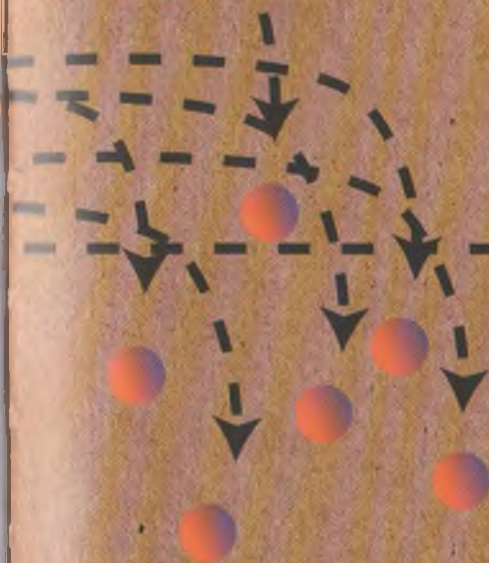
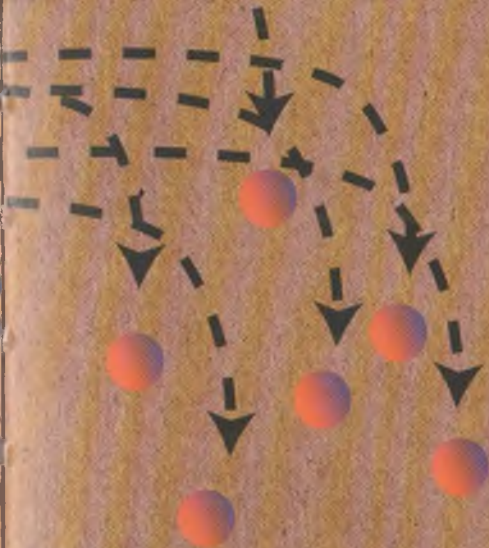
3 SANİYEDE İLGİLİ BİYOGRAFİLER

ARİSTOTELES
384-322 M.Ö

30 SANİYELİK METİN

Julian Baggini

*Doğru olanı yapmak
sadece kurallara
uymak değildir. İçinde
bulunduğunuz
duruma göre iyi ve
kötü görüneni tartıp
doğru dengeye
ulaşmaktır.*

DOĞA KANUNU VE TOPLUM SÖZLEŞMESİ

30-saniyede felsefe

Thomas Hobbes'un ve

Jean Jacques Rousseau'nun insanoğlunun doğası hakkında çok farklı fikirleri vardı. Hobbes'a göre toplumun medenileştirme etkisi olmasaydı insan yaşamı; kimsesizlik, fakirlik, pislik, vahşi bir ölüm korkusu içinde çabucak harcanıp giderdi. Rousseau ise çok daha iyimserdir; o insanoğlunu doğa kanunları içerisinde, yalnız ama barış içerisinde, sadece acil ihtiyaçlarını karşılayıp bununla tatmin olan onurlu vahşiler olarak görür. Bu iki filozofun toplum ve politik anlamda toplum hakkındaki görüşleri de bu temel fikir ayrılığını yansıtır. Hobbes'a göre medeniyet, anlamlı bir hayat için ön koşuldur ve ancak sosyal bir anlaşmanın bir parçası olmak için birtakım doğal haklarımızı bir otoriteye (Leviathan) vererek savaştan kaçabiliriz. Rousseau da sosyal bir anlaşmanın gerekli olduğunu düşünür ancak onun nedeni farklıdır. Ona göre medeniyet, problemlerimizin çıkış noktasıdır. Sivil toplumun vazgeçilmez parçası olan mülkiyet hakkı eşitsizlik kavramını beraberinde getirir. Bunun doğuracağı bencillik duygusunu ve ahlaki bozulmayı engellemenin tek yolu "toplumun ortak iradesini" otorite olarak kabullenmektir.

3 SANİYEDE DARALMA

İnsanların doğuştan kötü olduklarını, toplumun parçası olduğumuz için barış içinde yaşadığımızı düşünüyorsanız, Hobbes'cu; öзде onurlu olup ve toplumsal kuralların etkisiyle dejenerasyona uğradıklarını düşünüyorsanız, Rousseau'cusunuz.

3 DAKİKADA GENİŞLEME

Modern muhafazakârların çoğu Hobbes'cudurlar. Bu yüzden varolan politik ve sosyal kurallarda değişiklikler yaparak daha uyumlu bir topluma ulaşılabilceği fikrine hiç sıcak bakmazlar. Solcularsa daha ılımlıdır ve çoğu sosyalist, toplumda kurallar doğru koyulduğunda toplumun problemlerden arınacağına inanır.

İLGİLİ FELSEFELER

bakınız
ARİSTOTELES'İN AHLAKI
sayfa 82

MILL'İN FAYDACILIĞI
sayfa 90

3 SANİYEDE İLGİLİ BİYOGRAFİLER

THOMAS HOBBS
1588-1679

JEAN-JACQUES ROUSSEAU
1712-1778

30 SANİYELİK METİN

Jeremy Stangroom

Canavarca davranışlar insanın doğasında mı vardır yoksa bunları toplum mu ortaya çıkarır? Belki de bu sorunun cevabı; toplumun doğanın bir parçası olup olmadığıyla ilgilidir.

KANT'IN SINIFLANDIRILMIŞ EMİRLERİ

30-saniyede felsefe

Tutarlılık ahlakın özüyle ilgilidir.

Kendime nasıl davranılmasını doğru buluyorsam, başkalarının da aynı davranışı hakettiğine inanmam gerekir. Alman filozof Immanuel Kant, tutarlılığın sağlanabilmesi için sınıflandırılmış emirlere uyulması gerektiğini söyler. "Takip ettiğin ilkelerin dışına çıkmak ve bu ilkelerin genelgeçer olmalarını arzu et. Eğer herkes tutarlı bir biçimde senin uyduğun ilkeleri takip ederse, senin yanlış yapma tehliken ortadan kalkar." Varsayalım borç istemeyi düşünüyorsun ve asla geri ödeyemeyeceğini bildiğin hâlde ödeyeceğine söz veriyorsun. Belki burada, "Çıkarlarıma uygun olduğu sürece tutamayacağım sözler vermekte sakınca yoktur" gibi bir kural takip ediyorsundur. Böyle bir kural herkes tarafından kabul görse, örneğin; doğanın bir kanunu olsa senin durumunda herkesin yapacağı şey aynı olsa; o zaman bu davranış tutarlı (ve ahlaklı) mı olmuş olurdu? İyi de o zaman kimse verilen sözlerle inanmazdı ve söz vermek imkânsızlaşırdı; dolayısıyla tutamayacağın söz vermek gibi bir şey baştan mümkün olmazdı. Demek ki, öne sürülen bu kuralın ahlak kurallarına uyması söz konusu değil, yani temelde yanlış.

3 SANİYEDE DARALMA

"Herkes senin gibi yapsaydı, hâlimiz ne olurdu?" diye söylenen bir anneniz varsa, kesin Kant'çıdır.

3 DAKİKADA GENİŞLEME

Kant'ın ne demek istediğini anlayıp yine de ahlaki değerler konusunda kararsız kalmak mümkündür. Sözümden dönmenin yanlış olduğunu biliyorum diyelim. Ama buluşma sözü verdiğim arkadaşşıma karşı verdiğim sözü bozmamak için, ölmek üzere olan birisine yardım etmeyi yarıda mı bırakmalıyım? İhtiyacı olan birine yardım etme sorumluluğum sözümü tutma sorumluluğumun önünde mi gelir? Belki bazen öyle olabilir ama Kant'ın dediği gibi, arada çok belirgin bir sınır yok.

İLGİLİ FELSEFELER

bakınız

MILL'İN FAYDACILIĞI

sayfa 90

TRAMVAY PROBLEMİ

sayfa 94

3 SANİYEDE İLGİLİ BİYOGRAFİLER

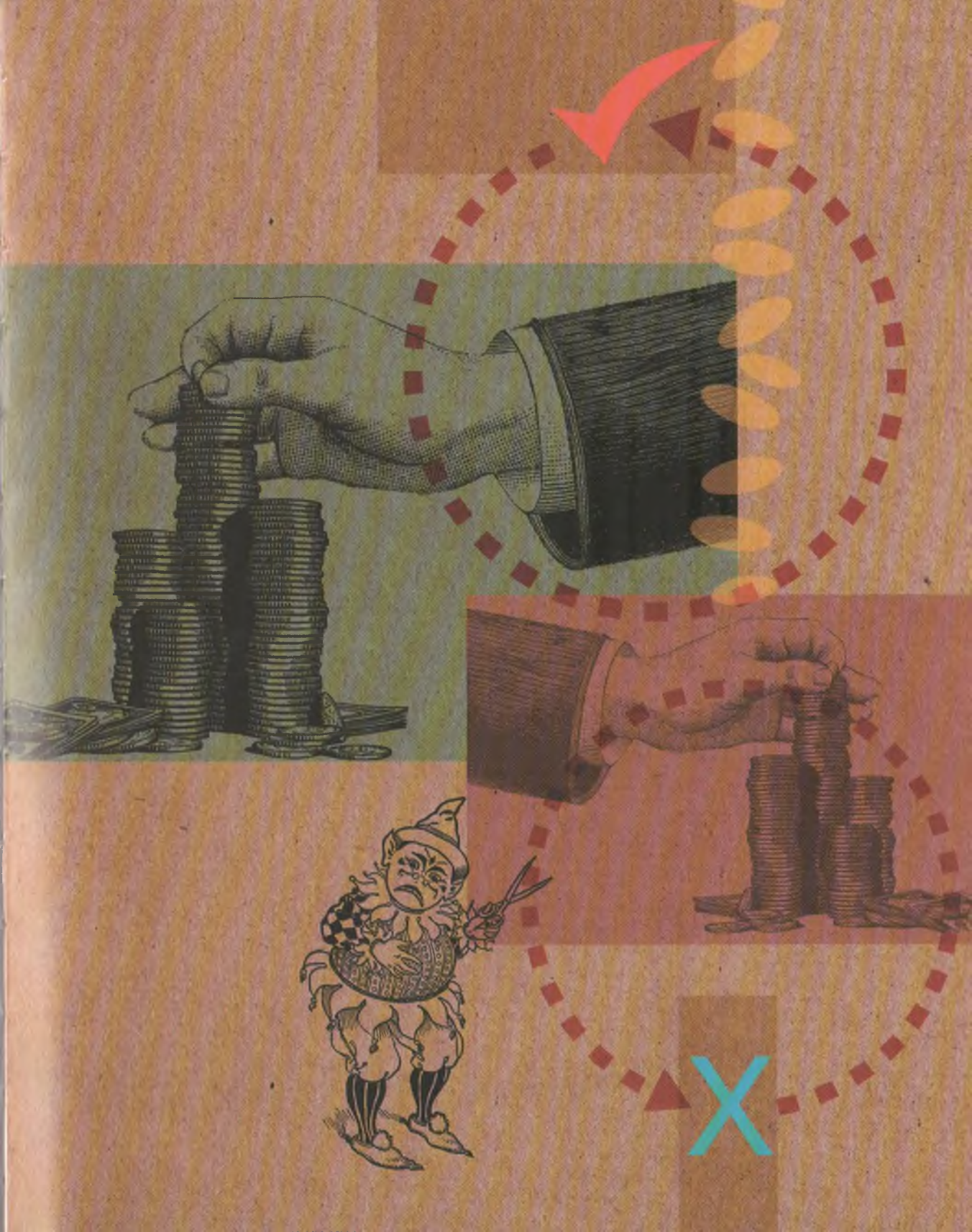
IMMANUEL KANT

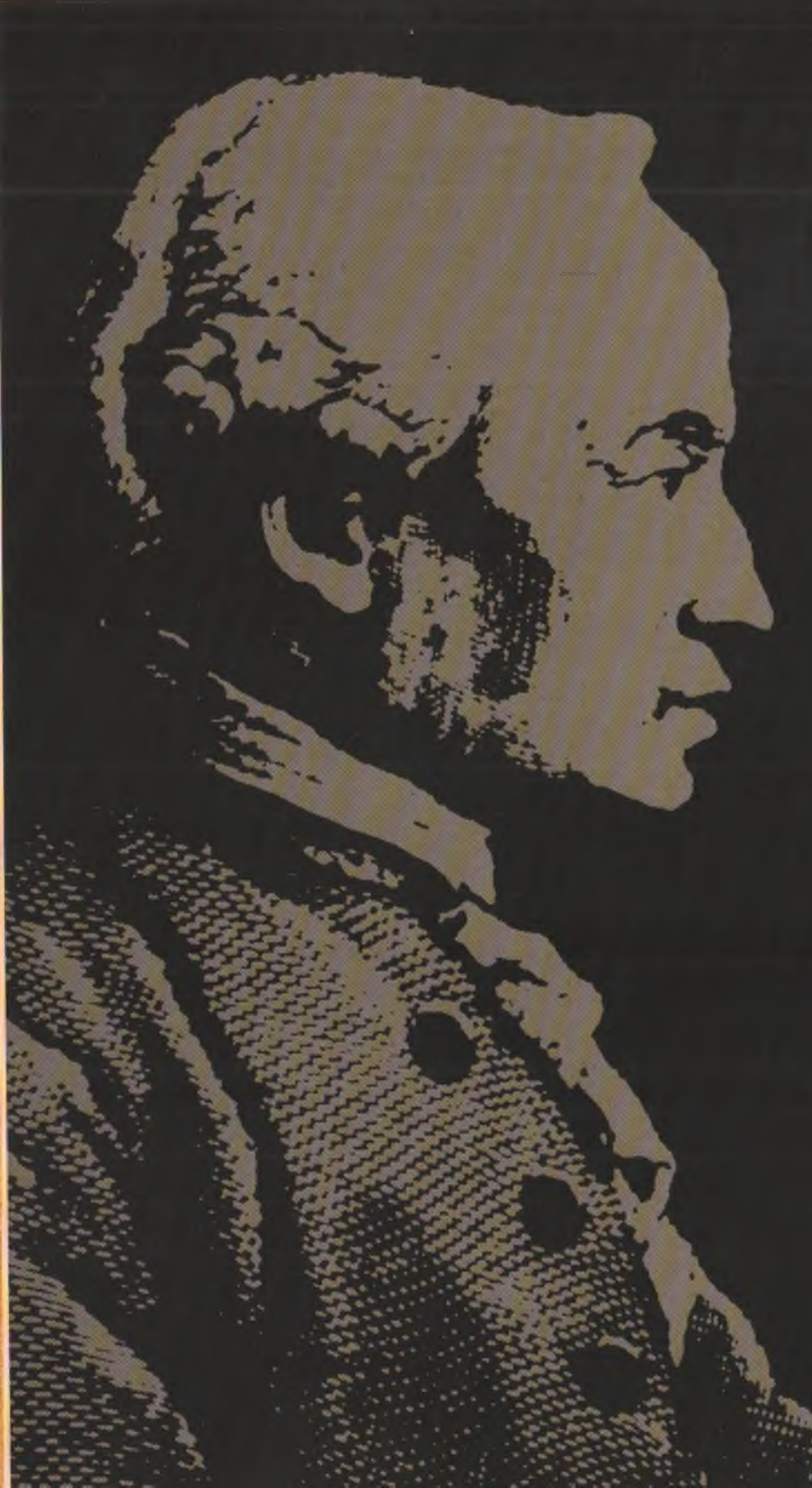
1724-1804

30 SANİYELİK METİN

James Garvey

Bankaya yalan söylemek iyi bir şey mi? Bunun yanıtı tabii ki hayır. Aksi takdirde banka da size yalan söylemenin iyi bir fikir olduğunu düşünebilir.

1724
Königsberg, Prusya'da
doğdu

1740
Königsberg
Üniversitesi'ne kayıt
oldu.

1755
Aynı üniversitede ders
vermeye başladı.

1755
Mantık ve Metafizik
profesörü oldu.

1781
Saf Aklın Eleştirisi adlı
eseri yayımlandı.

1788
Pratik Ahlakin Eleştirisi
adlı eseri yayımlandı.

1790
Yargı Gücünün Eleştirisi
adlı eseri yayımlandı.

1797
Üniversiteden emekliye
ayrıldı.

1804
Doğduğu yer olan
Königsberg'de öldü.

IMMANUEL KANT

Immanuel Kant, 46 yaşına

geldiğinde Königsberg Üniversitesi'nde astronomi alanında tanınmış, saygıdeğer bir bilim adamıydı, filozof olarak da ünü yayılıyordu. Ne var ki bundan sonraki on yılı kendi başına sessizce geçirdi. O kadar dakik bir tutarlılık içerisinde yaşamını sürdürüyordu ki, söylentiye göre Königsberg'liler saatlerini Kant'ın akşam yürüyüşüne göre ayarlayabilirlerdi. Bu sessiz on yılın ürünü Saf Aklın Eleştirisi kitabı oldu. 1781'de yayınlanan bu kitap felsefe tarihinin en büyük eserlerinden biri sayılır.

Kant, 1724'te Königsberg, Prusya'da Alman zanaatkâr Johann Georg Kant ve Anna Regina Porter'in onbir çocuğundan dördüncüsü olarak dünyaya geldi. Tüm yaşamını Königsberg'de geçirdi, doğduğu yerden 50 milden fazla hiç uzaklaşmadı. 16 yaşında üniversiteye gidebilecek kadar iyi bir öğrenci olmasına

rağmen okul yaşamı çok parlak değildi. Felsefeyle ilk defa üniversitede tanıştı ve 1755'te profesör olana dek on yıl boyunca durmadan çalıştı, ders verdi.

Kant'ın basit taşralı yaşam tarzı felsefi kaygılarının derinliğiyle taban tabana zıttır. Epistemoloji ve metafiziğin temellerini ortaya koyan eseri Saf Aklın Eleştirisi'nin ardından, 1785'te Ahlak Metafiziğinin Temellendirilmesi, 1788'de Pratik Ahlakın Eleştirisi olmak üzere iki dâhiyane çalışma daha ortaya çıkarmıştır. Ayrıca 1790'da Yargı Gücünün Eleştirisi adlı son büyük eserini yazmıştır.

Kant'ın çalışmalarının önemi meslektaşları tarafından ancak hayatının sonlarına doğru farkedilebilmiştir. 1804 yılında öldüğünde, ortaya sürdüğü 'deneysel dünyayı zihin oluşturmuştur' argümanı, felsefe dünyasının Kopernik reformu olarak algılanmaya başlamıştı.

MILL'İN FAYDACILIĞI

30-saniyede felsefe

3 SANİYEDE DARALMA

Bir eylem sebep olduğu mutluluk ölçüsünde doğrudur, ama tabii bu; doğru çeşit mutluluk olmalıdır.

3 DAKİKADA GENİŞLEME

Faydacılıkla ilgili birçok çelişki vardır. Bu mantiğa göre örneğin bir hırsızın bir stadyumun ortasında vahşice işkenceye maruz bırakılması, seyreden topluluğun evlerine mutlu dönemlerini sağlayacaksa doğru gibi görünebilir. Ayrıca Mill'in üstün zevkler konusundaki argümanları da şüphe uyandırıcıdır. Hem Mozart dinlemiş hem dondurma yemiş bir kişinin Mozart dinlemeyi dondurmaya tercih etmemesi ahlaki bir argüman değil, kişisel tercih olabilir.

John Stuart Mill'in faydacılık

teorisinin merkezinde bir eylemin, sebep olduğu mutluluk oranında doğru olduğu, sebep olduğu mutsuzluk oranında yanlış olduğu vardır. Burada mutluluktan kasıt zevk, mutsuzluktan kasıt acıdır. Bu iddianın can alıcı noktası Mill'in bahsettiği mutluluğun, kitlesel mutluluk olmasıdır; yani Mill en fazla sayıda insanın ulaşabileceği en büyük mutluluktan bahsetmektedir.

Teori bu hâliyle insanın hayatını günlük zevklerle geçirmesini, insanlığın ilerlemesinin vereceği hazdan üstün tutar görünebilirdi, ancak Mill teorisini ilerletmeyi tercih etmiştir. Böylece birtakım hazların diğerlerinden üstün olduğu fikrini öne sürmüştür. Mozart dinlemek dondurma yemekten daha üstün bir haz olmalıydı örneğin. Bu fikri haklı çıkarmak için şunu öne sürmüştür: Her iki türlü zevki de tatmış bir kişi üstün zevklerle geçmiş bir hayatı, daha bayağı hazlarla geçmiş bir hayata tercih etmeyecektir. Kendi deyişiyle 'Hiçbir akıllı adam aptallığı kabul etmez, ama aslında tüm akıllılar, aptalların, serserilerin ve hovardaların çok daha tatminkâr yaşamları olduğu konusunda ikna edilmelidir.'

İLGİLİ FELSEFELER

bakınız
KANT'IN SINIFLANDIRILMIŞ
EMİRLERİ
sayfa 86

TRAMVAY PROBLEMİ
sayfa 94

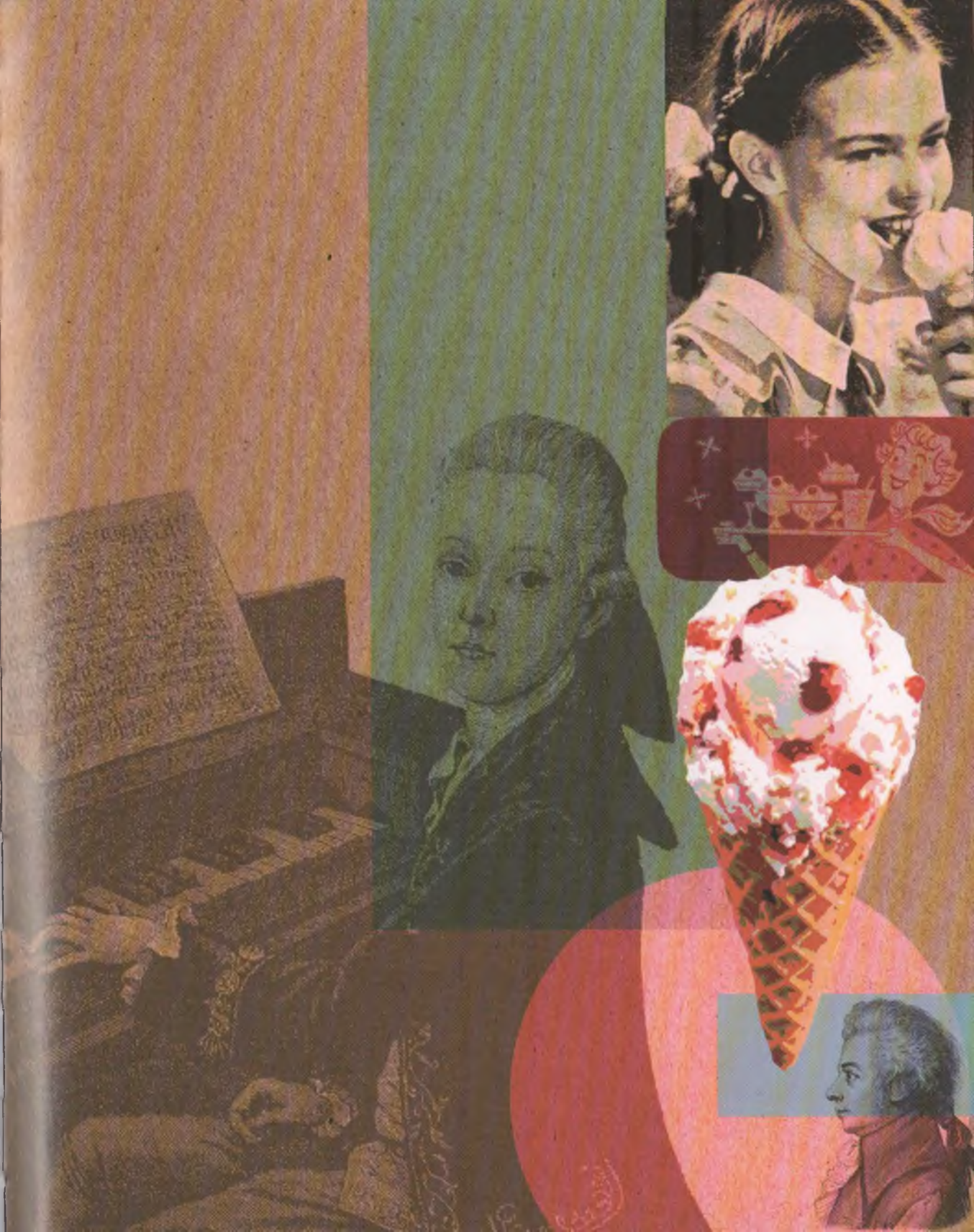
3 SANİYEDE İLGİLİ BİYOGRAFİLER

JOHN STUART MILL
1806-1873

30 SANİYELİK METİN

Jeremy Stangroom

*John Stuart'a göre
Mozart dinletisi iyidir
ve arada dondurma
satmakta bir sakınca
yoktur.*

MARX'IN TARİHSEL MATERİYALİZMİ

30-saniyede felsefe

3 SANİYEDE DARALMA

Toplum tarihi, birbirine karşıt büyük sosyal güçlerin (yani sınıfların) çatışma hikâyesidir. Bu çatışma ancak işçilerin ayaklanıp zincirlerini kırmasıyla ve kapitalist düzeni yıkmasıyla sona erebilir.

3 DAKİKADA GENİŞLEME

Kapitalizmin, sistemli eşitsizliklerin ve haksızlıkların olmadığı bir toplum düzeniyle değişmesi, tarihin gidişatına baktığımızda çok mümkün görünmemektedir. 20. yüzyılın komünist deneyleri başarısızlıkla sona ermekle kalmamış, kapitalist düzen gittikçe güçlenmiştir. Dahası Hitler'in konsantrasyon kampları, Stalin'in Sovyet çalışma kampları gibi örnekler, üretim güçlerine ortak mülkiyetin insanoğlunu rasyonel ve aklıbaşında yaratıklara dönüştüreceği fikrine inanmayı güçleştirir.

Marx'ın tarihsel materyalizminin temeli, üretim sisteminin toplumu biçimlendirdiğidir. Bu fikir üretim sistemlerine (fabrikalar, aletler, makineler gibi) sahip olan ve kontrol edenler ile diğerleri arasında derin bir ayrım olduğu anlamına gelir. Karl Marx'a göre tarih lokomotif, bu sahip olanlar ile olmayanlar arasındaki çatışma olmuştur. En gelişmiş üretim düzeni kapitalizmdir. Kapitalizmin karakteristik özelliği iki büyük sınıftan oluşmasıdır: Bunlardan birincisi burjuvazidir (üretimi yapan sistemin sahipleri), diğeri de proletarya (sadece kendi iş gücüne sahip olanlar). Proletarya, burjuvaziye iş gücünü satmaya mecburdur, aksi takdirde hayatını sürdüremez. Böylece tüm yaratıcı enerjisini kendisini sömüren burjuvazi gücünün yararına ortaya koyar. Bu dinamik, kapitalizmin dengesizliğinin nedenidir. Bu haksız durumun farkında olan proletarya her an ayaklanıp varolan sistemi ortadan kaldırabilir. Marx, kapitalizmin kendi içindeki bu tutarsızlık yüzünden er ya da geç çökeceğini savunur. Proletaryanın tarihsel kaderi, ortak mülkiyete dayalı yeni bir toplum düzeni -komünizm- kurmaktır. Bu şekilde proletarya ve üretim arasındaki uçurum ortadan kalkmış, böylece proletarya hak ettiği insani değere kavuşmuş olacaktır.

İLGİLİ FELSEFELER

bakınız
KANT'IN SINIFLANDIRILMIŞ
EMİRLERİ
sayfa 86

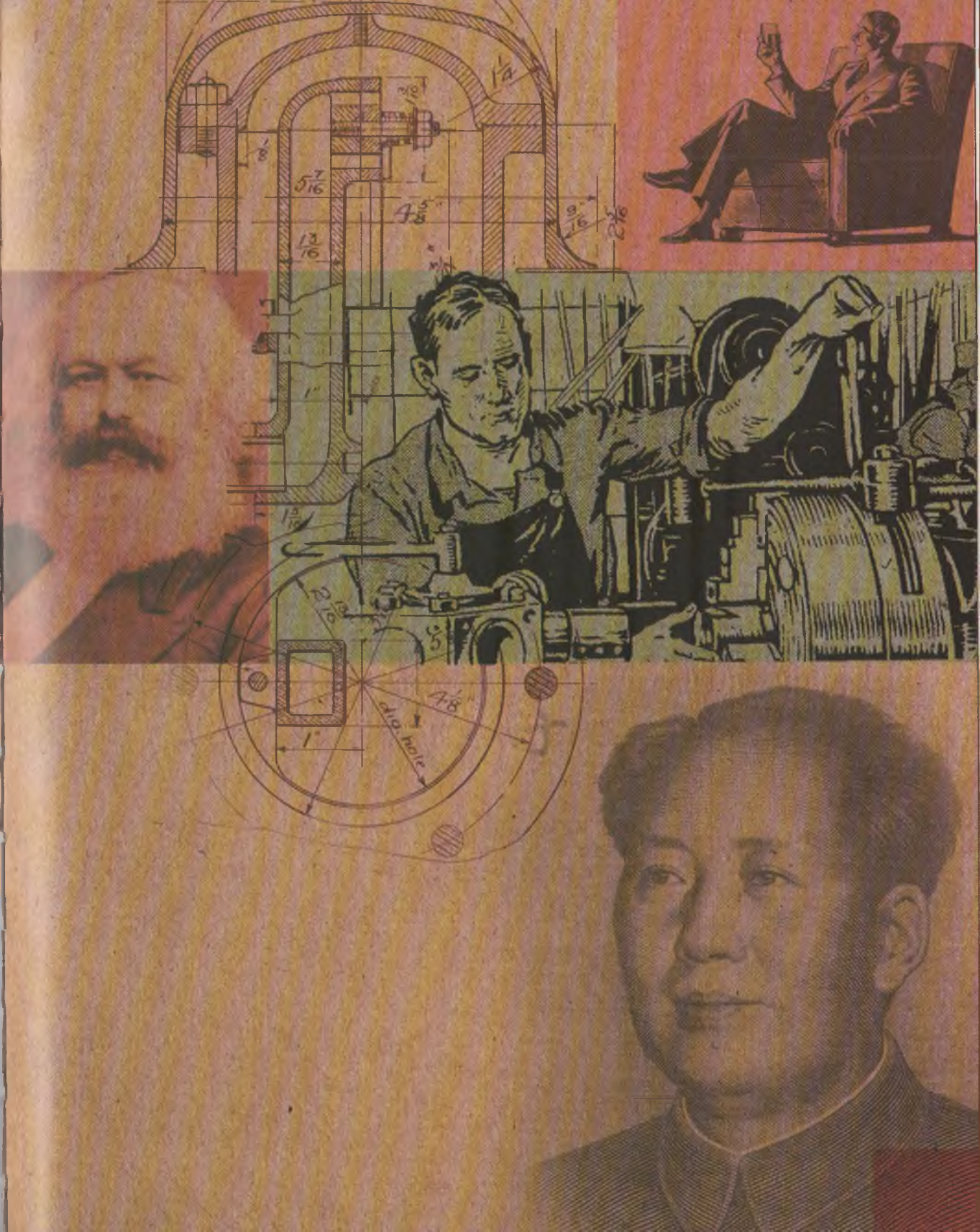
MILL'İN FAYDACILIĞI
sayfa 90

3 SANİYEDE İLGİLİ BİYOGRAFİLER

KARL MARX
1818-1883

30 SANİYELİK METİN
Jeremy Stangroom

*Marx'a göre devrim
olana dek burjuvazi
proletaryanın şerefine
kadeh kaldırmaya
devam edecektir.*

TRAMVAY PROBLEMİ

30-saniyede felsefe

3 SANİYEDE DARALMA

Rayların yönünü değiştirerek beş adam öleceğine dört adamın hayatını kurtarmak ahlaki açıdan doğruysa, neden köprüden bir adam atarak beş adamın hayatını kurtarmak yanlış olsun?

3 DAKİKADA GENİŞLEME

Bu iki senaryoda iki noktaya dikkat etmek gerek. Birincisi makas değiştirerek birisine doğrudan bir etkide bulunmuyoruz. İkincisi raylara bağlı olan adam zaten olayın içinde, halbuki köprüden atsak diye düşündüğümüz kişi olayın bir parçası değil. Aslında bu sebeplerin ikisi de kesin olarak tatmin edici değildir. Bu problemin karışıklığı büyük ihtimalle ahlaki muhakemeden öte insan psikolojisi ile ilgilidir.

Tramvay problemi, bize ahlaki içgüdülerimiz hakkında fikir vermesi için tasarlanmış bir düşünce deneyidir. İlk olarak Philippa Foot tarafından ortaya konmuştur. Basitçe anlatmak gerekirse, bir tramvay rayların üzerinde hızla yol almaktadır. Rayların üzerine bağlı beş kişi vardır. Neyse ki bir düğmeyle rayların makas değiştirmesi mümkündür. Ancak düğmeye basıldığında raylara bağlı kişilerden biri ölecektir. Ne yapılmalıdır? Birçok insan düğmeye basmak gerektiğini düşünür. Çoğunluğun mutluluğunu baz alan faydacılık ahlakına bağlıysanız, görünen o ki o düğmeye basmak ve makas değiştirmek gerekir. Judith Jarvis Thomson tramvay problemine farklı bir bakış açısı getirir. Bu bakış açısı faydacı ahlakın her zaman doğru cevabı veremeyebileceğine örnektir. Senaryo ayındır ancak bu sefer yanınızda iri bir adamla beraber tramvayın geçeceği rayların üzerinde bir köprüdesinizdir. Raylara bağlı beş adamı kurtarmanın tek yolu yanınızdaki iri adamı aşağı iterek tramvayı durdurmaktır. Bunu yapmak doğru olur mu? Ahlaki hesap çok farklı görünmez: Beş adamın hayatı için bir adamın hayatı. Ancak bu sefer ahlaki pusulamız muhtemelen adamı köprüden atmayı yanlış bulacaktır.

İLGİLİ FELSEFELER

bakınız
KANT'IN SINIFLANDIRILMIŞ
EMİRLERİ
sayfa 86

MILL'İN FAYDACILIĞI
sayfa 90

3 SANİYEDE İLGİLİ BİYOGRAFİLER

PHILIPPA FOOT
1920-2010

JUDITH JARVIS THOMPSON
1929-

30 SANİYELİK METİN

Jeremy Stangroom

*Bir tren kazası olmak
üzere ve ne yaparsanız
yapın sonu kötü
olacak.*

DİN

DİN SÖZLÜK

bilinemezci (agnostic) Yeterli ikna edici kanıt olmadığı için Tanrı'nın varlığı ya da yokluğu konusunda karar verilemeyeceğini düşünen kişidir.

mutlak iyi (all-good) Tanrısal bir iyi, dürüst ya da sevgi dolu olma durumudur. İyilik ve Tanrısal iyilik arasındaki ilişkiyi ilk ortaya koyan Sokrates olmuştur. Ahlaklı olan Tanrı tarafından emredildiği için mi ahlaklıdır, yoksa ahlaklı olduğu için mi Tanrı tarafından emredilmiştir? İnanan için iki cevap da tatmin edici değildir.

her şeyi bilen (all-knowing) Tanrısal bir tüm gerçekleri bilme, her şeyi bilme, tüm olasılıkları, olabilecekleri vb bilme durumudur. Bu durumun insan özgürlüğünü kısıtlayıcı bir yanı vardır. Tanrı her şeyi bilense, o zaman bizim eylemlerimizi de biz yapmadan biliyor olması gerekir.

mutlak güçlü (all-powerful) Tanrısal bir mantiken yapılabilirliği ve Tanrı'nın doğasına aykırı olmayan her şeyi yapabilme durumudur. Tutarsızlıkla ilgili soruları beraberinde getirir; örneğin, 'Tanrı kendi kaldıramayacağı kadar ağır bir kaya yaratabilir mi?' Tanrısal güç ve iyilik arasında da benzer bir tutarsızlık ortaya çıkar. 'Tanrısal iyilik Tanrısal güce sınırlar koyuyor mudur?'

tanrıtanımaz / ateist (atheist) Tanrı'nın varlığını reddeden kişidir.

tasarım (design) Tanrı'nın varlığını savunanlar tarafından doğal objelerin tümüne atfedilen özelliktir. Eğer objenin bir parçasında belli bir düzen varsa - parçalar bir amaç için bir araya gelmiş gibi görünüyorsa - bazı kişiler bu objenin tasarlanmış olduğunu, varlığının ardında Tanrısal bir tasarım olduğunu savunurlar.

kötülük (evil) Çile çekmenin felsefi kısaltmasıdır. "Kötülük" günlük dilde kötü insan davranışları için kullanılsa da, Tanrı ile ilgili tartışmalarda genellikle acıyı ve çile çekmeyi tanımlar, bazen de bu acı ve çileye neden olan olarak kullanılır. Bu kullanımda baş ağrısı bir kötülüktür. İnananlar için kötülük problemleri bir kavramdır.

Tanrı (God) Batı medeniyetlerinin tektanrıcı Yahudi-Hristiyan geleneğinde ilahdır. Tanrı, felsefi açıdan, mutlak iyidir, her şeyi bilendir, mutlak güçtedir. Kainatı yaratmıştır, büyük ihtimalle iyi ve kötüyü belirleyendir. Din felsefesi, Tanrı'nın varlığı ya da yokluğu, özellikleri, Tanrı'ya inanışın epistemolojik olarak incelenmesi gibi birçok konuyla uğraşır.

akıllı tasarım (intelligent design) Kökleri çok eski bir felsefi tartışma olan 'teleolojik argüman'a dayanan, Tanrı'nın varlığı hakkında çağımızda varolan bir harekettir (telos, antik Yunanca'da amaç, son, erek demektir). Modern düşünürler 'tasarım argümanı' olarak da isimlendirirler. Çok itiraz edilen bir konudur.

mucize (miracle) David Hume'a göre mucize, Tanrı'nın müdahalesiyle doğa kanunlarının ihlal edilmesidir. Bir yanda mucizeler, diğer yanda doğa kanunları için kanıtların karşılaştırması; mucizelere karşı temel ve genel bir şüphe oluşturur.

varlıkbilimsel (ontological) Varolanla ilgili veya varolana dair olandır. Tanrı'nın varlığı hakkındaki varlıkbilimsel açıklama, Tanrı'nın varlığının, onun varoluşunun bir parçası olduğunu göstermeye çalışır.

tanrı (theist) Tanrı'nın varlığına inanan kişidir.

AKINOLU THOMAS'IN BEŞ YOLU

30-saniyede felsefe

Aziz Akinolu Thomas,

Batı geleneğinde Tanrı'nın varlığını deneysel yollarla göstermeye çalışan ilk düşünürdür. Beş yol, Tanrı'nın varlığının beş ispatıdır. Bunlardan her biri dünya hakkında, tanrıtanımazların bile karşı çıkamayacağı bir gerçekle başlar. Aquinas bu gerçekle başlar ve geri geri giderek bunu Tanrı'nın varoluşuna bağlar. Örneğin; biliyoruz ki etrafımızdaki birçok şey hareket hâlinde. Hareket eden her şey, başka bir şeyin hareketi yüzünden hareket ediyor. Hiçbir şey durduk yerde hareket etmeye başlamaz. Akinolu Thomas bu hareket zincirinin sonsuza kadar gerileyeceğini düşünür. Bu hareket o kadar geriler ki, sonsuzda durur. Ancak etrafımızdaki şeyler hareket ettiğine göre, bu hareketi birinin başlatmış olması gerek. Hareket hâlinde olmayan ama hareketi başlatan bir varlık olmalıdır ve hareket zincirini o başlatmaktadır. İşte bu varlık Akinolu Thomas'a göre Tanrı'dır. Diğer dört argüman da aşağı yukarı böyle gelişir. Örneğin, tüm nedenlerin bir nedeni vardır; ta ki, nedeni olmayan ilk nedene kadar. İşte bu İlk Neden, nedenler zincirini başlatır. Mükemmeli arayış yolunda da ilk başa dönüldüğünde Mükemmel Varlık çıkar ortaya.

3 SANİYEDE DARALMA

Dünyaya ait reddedilemeyecek özelliklerin varlığı Tanrı'nın varlığının da reddedilemeyeceği görüşüne götürecektir.

3 DAKİKADA GENİŞLEME

Beş yoldan biri -özellikle tasarımcılar tarafından desteklenir. Akıllı tasarım yandaşları, doğanın düzenine dikkat çekerler. Gözler görmek için, kanatlar uçmak için yaratılmıştır. Darwin'den çok önce bile eleştirmenler, bu iddiaya karşılık, tasarımlardaki eksikliklere işaret etmişlerdir. Yemek borusu ve soluk borusu kimin fikriydi? Tasarımda biraz değişiklikle bir çok boğulma vakalarından kurtulabilirdik.

İLGİLİ FELSEFELER

bakınız
ANSELM'İN ONTOLOJİK
KANITI
sayfa 102

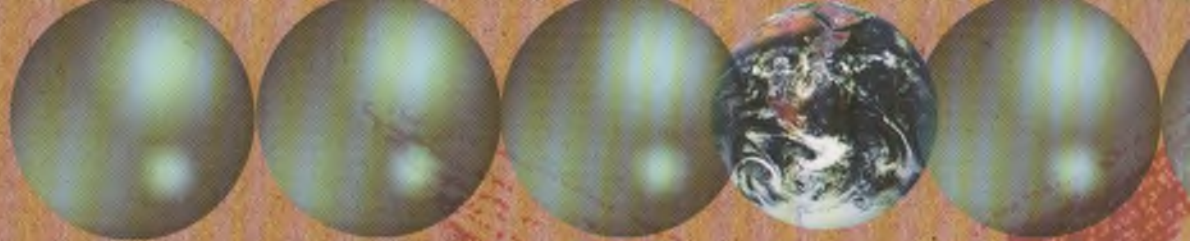
3 SANİYEDE İLGİLİ BİYOGRAFİLER

AZİZ AKINOLU THOMAS
1224/25-1274

30 SANİYELİK METİN

James Garvey

*Biri topların hareketini
başlatacaktı, ne oldu?*

ANSELM'İN ONTOLOJİK KANITI

30-saniyede felsefe

Daha sonraları Aziz olarak

anılacak olan Canterbury'li Anselm, Tanrı'nın varlığını, insan ruhunun ölümsüzlüğünü ve kutsal metinlerin hatasız olduklarını akılla kanıtlayabileceğimizi savunmuştur. Günümüzde savlarının çoğu geçersizdir ancak Tanrı'nın varlığının ispatı için öne sürdüğü ontolojik (varlıkbilimci) kanıt hâlâ tartışılmaya devam edilir. Argüman şöyledir: (1) Tanrı 'kendisinden daha üstünü hayal edilemeyecek olan' şeklinde tanımlanır (2) Zihnimizde varolanlar gerçekte de olabilirler - örneğin Tanrı kavramı zihnimizde vardır, öyleyse gerçekte de olabilir. (3) Bir şey hem zihinde hem gerçekte varsa, sadece zihinde varolandan daha üstündür. (4) Tanrı'yı kendisinden daha üstünü olmayan olarak tanımladık. Ancak eğer Tanrı sadece zihnimizdeyse, en üstün varlık olamaz çünkü hem zihnimizde hem gerçekte olan bir Tanrı daha üstün olur. Öyleyse Tanrı sadece zihnimizde varolamaz. (5) Hey işte! Buradan çıkan sonuç Tanrı'nın hem zihinde hem gerçekte varlığıdır.

3 SANİYEDE DARALMA

Tanrı sadece zihnimizdeyse, o kadar tanrısal olmazdı çünkü zihnimizde ve gerçekte olan ondan üstün olurdu. En üstün olmayan Tanrı asıl olamayacağına göre, Tanrı varolmalıdır.

3 DAKİKADA GENİŞLEME

Anselm'in ontolojik kanıtı literatürde bir patlamaya neden olmuştur. Bu durum çok şaşırtıcı değildir çünkü argüman yanlış olduğu hâlde yine de akıl çelicidir. Anselm'in çağdaşı Papaz Gaunilo bu argümanı ilk eleştirenlerdendir. Benzer bir sıradan eşya için de kullanılabileceğini söylemiştir: Mükemmel bir sandalye düşünelim. Mükemmel sandalye gerçek hayatta, zihnimizdekinden daha mükemmel olmalıdır. Dolayısıyla mükemmel sandalye diye bir şey olmalıdır, ama IKEA'da satılıyor olmayabilir.

İLGİLİ FELSEFELER

bakınız
AKINOLU THOMAS'IN
BEŞ YOLU
sayfa 100

3 SANİYEDE İLGİLİ BİYOGRAFİLER

CANTERBURY'Lİ ANSELM
1033-1109

30 SANİYELİK METİN

Jeremy Stangroom

*Eğer Tanrı yoksa,
biz onu düşünerek
yaratabiliriz; bunu
yaptığımız anda zaten
varolur.*

10
20
30
40
50
60
70
80
90
100
110
120
130
140
150
160
170
180
190
200
210
220
230
240
250

581
822
1,007
1,153
1,300
1,421
1,539
1,645
1,745
1,839
1,928
2,005
2,071
2,097
2,176
2,253
2,326
2,398
2,467
2,535
2,609
2,666
2,722
2,778
2,841
2,908
2,951

485
522
559
969
1,084
1,153
1,219
1,284
1,349
1,414
1,479
1,544
1,609
1,674
1,739
1,804
1,869
1,934
1,999
2,064
2,129
2,194
2,259
2,324
2,389
2,454
2,519
2,584
2,649
2,714
2,779
2,844
2,909
2,974
3,039
3,104
3,169
3,234
3,299
3,364
3,429
3,494
3,559
3,624
3,689
3,754
3,819
3,884
3,949
4,014
4,079
4,144
4,209
4,274
4,339
4,404
4,469
4,534
4,599
4,664
4,729
4,794
4,859
4,924
4,989
5,054
5,119
5,184
5,249
5,314
5,379
5,444
5,509
5,574
5,639
5,704
5,769
5,834
5,899
5,964
6,029
6,094
6,159
6,224
6,289
6,354
6,419
6,484
6,549
6,614
6,679
6,744
6,809
6,874
6,939
7,004
7,069
7,134
7,199
7,264
7,329
7,394
7,459
7,524
7,589
7,654
7,719
7,784
7,849
7,914
7,979
8,044
8,109
8,174
8,239
8,304
8,369
8,434
8,499
8,564
8,629
8,694
8,759
8,824
8,889
8,954
9,019
9,084
9,149
9,214
9,279
9,344
9,409
9,474
9,539
9,604
9,669
9,734
9,799
9,864
9,929
10,000

1224

Napoli yakınlarında Roccasecca, İtalya'da doğdu.

1231

Monte Cassino Manastırı'nda okula başladı.

1239

Napoli Üniversitesi'ne başladı.

1244

Dominikenler'e katıldı.

1250

Rahip oldu.

1252

Yüksek Lisansını tamamlamak için Paris Üniversitesi'ne girdi.

1262

Summa contra Gentiles adlı eserini bitirdi.

1270-3

Summa Theologiae adlı eserini geliştirdi.

1273

Aniden, Summa Theologiae üzerine çalışmaya son verdi.

1274

İkinci Lyon Konsili'ne katılmaya giderken yolda öldü.

AKINOLU THOMAS

Daha sonraları tarihin en

önemli teologlarından biri olarak anılacak Akinolu Thomas, 1244 yılında henüz 20 yaşındayken Dominiken keşişlerine katıldı. Kilise tarafından, eğitime devam etmesi için anayurdu İtalya'dan Paris'e gitmesini emredilince, İtalya'nın geniş ve aristokrat ailelerinden olarak bilinen ailesi bu durumdan hiç hoşlanmadı; onlar Thomas'ın ileride Monte Cassinon'un başrahibi olmasını istemekteydi. Aile, genç adamın Paris yolunda kaçırılmasını ve Napoli yakınlarında memleketi Roccasecca'da bir yıla yakın tutsak olarak alıkonmasını sağladı. Ama Thomas, abisinin kendisini Tanrı yolundan saptırmak için tuttuğu fahişeyi bile kovalayınca sarsılmaz dindarlığı tescillendi ve tekrar Dominikenler'e dönmesine, sonrasında ise Paris'e gitmesine izin verildi.

Paris'ten Köln'e taşındı ve rahip olarak atandı. Daha sonra Paris'e teoloji alanında yüksek lisans yapmak için geri döndü. 1256'da üniversitede hoca oldu. Akinolu Thomas hayatının çoğunu İtalya ve Fransa'nın eğitim kurumları arasında gidip gelerek geçirdi. Kırk yaşlarında ölmesine karşın çok fazla sayıda eser bıraktı. Kafasında çiğ gibi büyüyen kelimelerle Summa contra Gentiles ve Summa Theologiae gibi eserleri yaratırken, 1273'te, aniden yazmayı bıraktı. Aziz Nikola yortusundan hemen sonraki ayinde şöyle demiştir: "Şu anda bana malum olanların yanında, şu ana kadar yazdıklarım bir saman çöpü gibi görünüyor." Birkaç ay sonra kilisede konsil toplantısına giderken başını bir ağaç dalına çarptı ve eşeğinden düştü. Kısa bir süre sonra Fosanova Manastırı'nda öldü.

EPİKÜR'ÜN BİLMECESİ

30-saniyede felsefe

3 SANİYEDE DARALMA

Neden iyi insanların başına kötü şeyler gelir?

3 DAKİKADA GENİŞLEME

Kötülük problemine verilen çok tanrıci bir yanıt vardır. Bazıları, kötülüğün Tanrı'nın planı içerisinde gerekli olduğunu savunur. Belki Tanrı bizi test etmek için, erdemli davranmayı seçebilmemiz için dünyada bir parça kötülük olmasına izin veriyordur. Diğerleri, insanın bazı kötülöklere karşı koyamayacağını söylerler. Kalacağımızı bile bile sınava girmektir bu. Tanrı neden bizi daha erdemli yaratmamıştır ki?

'Her şeyi bilen, her şeye gücü yeten, mutlak iyi bir Tanrı varsa, dünyada kötülük neden var' denilebilir. 'Kötülüğün varlığını inkar edemeyeceğimize göre, acaba Tanrı mı yok?' diye düşünüyor insan. Bunu tannıcılıkta "Kötülük Problemi" olarak ifade eden ilk kişi Antik Yunan filozofu Epikür'dür. Epikür'ün tam olarak ne dediğini bilemesek de, tam anlamıyla ateizmi savunmadığını biliyoruz. Epikür'ün ana amacı insan hayatını korkudan arındırmaktı. İnsan korkusunun çoğunun Tanrı korkusu olduğunun farkındaydı. Ne zaman nereden bir gazaba uğrayacağınız belli değildi, demek ki kötülük (kötülüğe neden olan kötü) vardı. Görünüşe göre Tanrılar insanları bu kötülöklere korumak için fazla bir şey yapmıyor ya da yapamıyorlardı. Her iki durumda da - ya beceriksizlikleri yüzünden ya da zaten o kadar iyi olmadıkları için -Tanrı'lığa layık olamazlardı. Demek ki korkmaya gerek yoktu.

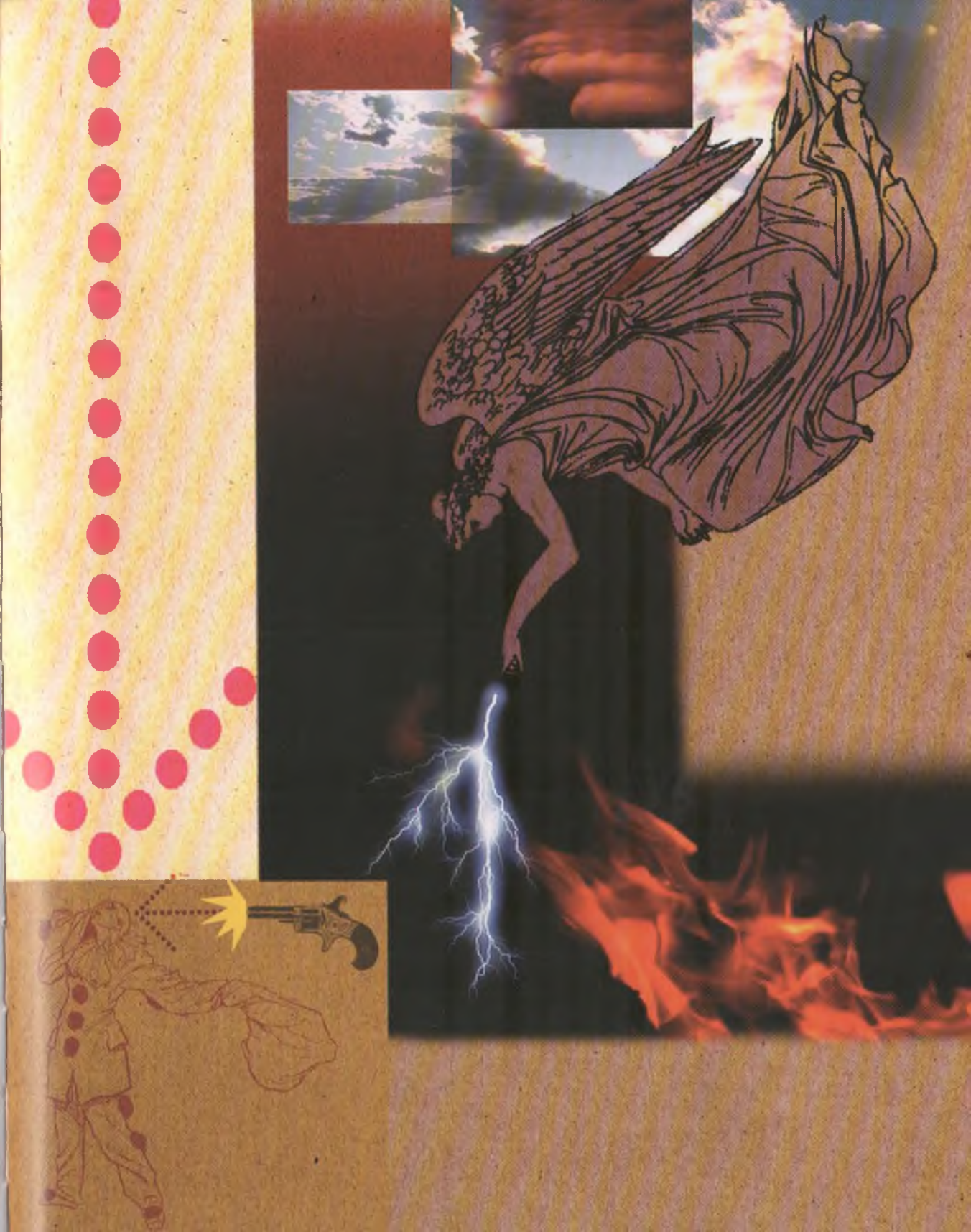
3 SANİYEDE İLGİLİ BİYOGRAFİLER

EPİKÜR
341-270 M.Ö

30 SANİYELİK METİN

James Garvey

*Adil bir Tanrı
kötülüğün varolmasına
nasıl izin verebilir? İyi
bir soru, ama nazikçe
sorun, kızdırmayın!
Ne olur ne olmaz!*

PALEY'İN SAATÇİSİ

30-saniyede felsefe

Sahilde yürürken bir saat

bulduğunuzu hayal edin. Bu saatin mekanizması o kadar karmaşık ve zor ki, şans eseri ortaya çıkmış olamaz. Milyonlarca yıl da geçse, öyle bir mekanizma dalgaların vurmalarıyla ortaya çıkmış olamaz. Demek ki işini bilen birisi tarafından, tasarlanarak ve istenerek yapılmıştır. Şimdi evreni ele alalım. Saat bile şans eseri ortaya çıkmamışsa, evren gibi çok daha karmaşık bir yapı, şans eseri ortaya çıkmış olamaz. Saati yapan bir saatçi varsa, evreni yaratan biri, ilahi yaratan, Tanrı olmalıdır. William Paley'in bu savı başarısızdır çünkü saatin ne olduğunu biliriz, nasıl yapıldığı, kimin yaptığını zaten biliriz. Saat görünce aklımıza saatçinin gelmesi normaldir. David Hume'un da belirttiği gibi evren ve evreni kimin yarattığı hakkında hiçbir şey bilmiyoruz, bu konuda fikir yürütmemiz mümkün değil. Dahası dünyada biri tarafından yapılmamış birçok şey olduğunu biliyoruz. Yumurta tavuktan çıkıyor, bir fabrikada biri tarafından yapılmıyor. Paley'in inandırıcılığına en vurucu darbe bu karmaşık yaşamın nasıl geliştiğini ilahi bir yaratana gerek kalmadan açıklayan Darwin'in evrim teorisi olmuştur.

3 SANİYEDE DARALMA

Sağduyu Darwin'e karşı ayaklanır; sonra yerine oturur.

3 DAKİKADA GENİŞLEME

Akıllı tasarımı savunanlar Paley'inkinden daha sofistike bir argüman kullanırlar. Bir organizmanın bazı parçalarının tesadüfen ortaya çıkmış olamayacağını, dolayısıyla varlıklarının tek açıklamasının akıllı tasarım olabileceğini savunurlar. Akıllı tasarımın tartışmalı bir konu olduğu yadsınmaz ancak bilim dünyasının da bu tartışmaya katıldığını söylemek yanlış olur. Farklı görüşler olsa da, hemen bütün biyologlar dünyamızdaki çeşitliliği ve karmaşıklığı doğal seleksiyonun açıklayabildiği fikrini desteklemektedirler.

İLGİLİ FELSEFELER

bakınız
ANSELM'İN ONTOLOJİK
KANITI
sayfa 102
AKINOLU THOMAS'IN BEŞ
YOLU
sayfa 100

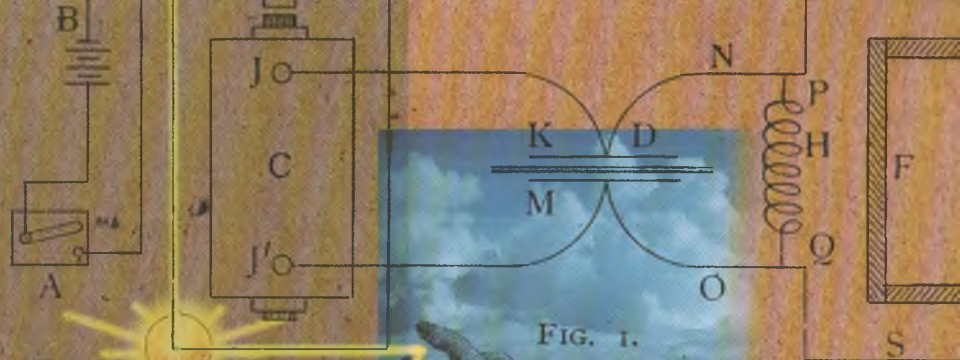
3 SANİYEDE İLGİLİ BİYOGRAFİLER

WILLIAM PALEY
1743-1805
DAVID HUME
1711-1776

30 SANİYELİK METİN

Julian Baggini

Bir saat kadar karmaşık bir mekanizma şans eseri oluşmuş olamaz değil mi? Bütün parçaları sökün ve masanın üzerine rastgele atın. Parçalar eninde sonunda doğru sırayla düşecekler ve saati oluşturacaklardır. Ama bunun olabilmesi için çok uzun zaman lazım.

PASCAL'IN KUMARI

30-saniyede felsefe

3 SANİYEDE DARALMA

Pascal, Tanrı'ya inanmamak ya da Tanrı'nın varlığından emin olmamanın riskli olduğunu, inanmanın sonuçlarının çok daha kazançlı olduğunu savunur.

3 DAKİKADA GENİŞLEME

Pascal'ın argümanında sorun, neye inanıldığının pek belli olmamasıdır. 'Tanrı büyük ihtimalle yok ama ben inanıyorum' demiş oluyorsunuz. Bu inanmak sayılsa bile, Tanrı, böyle içten pazarlıklı bir inanmayı inanmak sayar mı ve ödüllendirir mi bilinmez.

17. yüzyıl matematikçisi

Blaise Pascal, dindar bir Hristiyan olmadan önce bir kumarbazdı. Olasılık teorisini ve kumarın parasal değerini olasılık hesabı kullanarak bulacak bir yöntem geliştirmişti. Pascal, Tanrı'nın varlığına ya da yokluğuna karar vermenin bir kumar olduğunu söylemiştir. Tanrı'nın varlığı üzerine bahis oynamış oluyorsunuz. Eğer haklıysanız, ilahi mutluluğa erişirsiniz; inanmayanları ve bilinmezciyi de cehennem bekler. Diğer yandan eğer Tanrı yoksa, ona inanmakla en fazla din kurallarına bağlı bir yaşam sürmüş olursunuz. İnanmayarak, yaşamınıza olduğu gibi devam etmiş olursunuz. Pascal, Tanrı varsa inanmayarak yaşamının sonuçlarının korkunç, inanarak yaşamının sonuçlarının muhteşem olduğunu gözlemlemiş ve Tanrı'nın varlığı çok düşük bir ihtimal bile olsa, ona inanarak yaşamının daha mantıklı olacağına karar vermiştir.

İLGİLİ FELSEFELER

bakınız
HUME MUCİZELERE KARŞI
sayfa 112

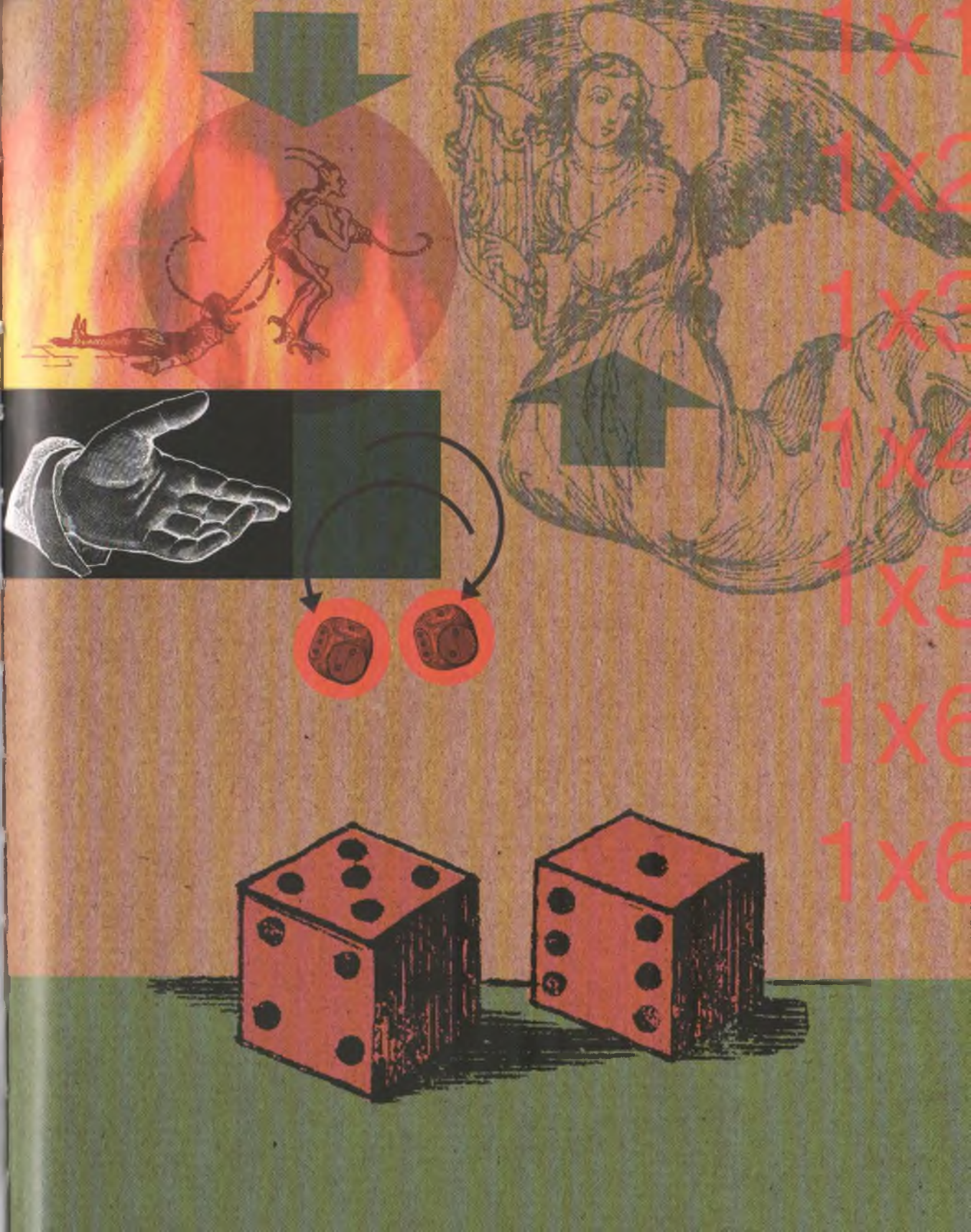
3 SANİYEDE İLGİLİ BİYOGRAFİLER

BLAISE PASCAL
1623-1662

30 SANİYELİK METİN

Barry Loewer

*Tanrı kumar oynamaz
ve büyük ihtimalle
Tanrı'ya inanıp
inanmama konusunda
bahse girmenizden de
çok hoşlanmayacaktır.*

1x1

1x2

1x3

1x4

1x5

1x6

1x6

HUME MUCİZELERE KARŞI

30-saniyede felsefe

Paris'te, Londra'da ya da İstanbul'da insanlar uçabiliyormuş, duydunuz mu? Evet, birinin fizik yasalarını ihlal ederek havada asılı durabilmesi bir mucize olurdu. Böyle bir hikâyeye inanmanız rasyonel bir davranış olarak kabul edilebilir mi? David Hume'a göre edilemez. Tarihte gerçekten hilesiz gerçekleşmiş bir mucize var mıdır? Hayır. İnsanlar bir mucizeye şahit olduklarını söylediklerinde genellikle yalan söylüyorlar veya gerçekleri biraz çarpıtıyorlar mıdır? Evet. O zaman hangisi daha olasıdır? Ortada bir aldatmaca daha mı vardır, yoksa gerçek bir mucize mi olmuştur? Elbette bir yanlış alarm daha! "Mucizenin" neden ve nasıl gerçekleştiğini açıklayamıyor bile olsak durum yine budur. Burada mantıklı yaklaşım, doğa yasalarının çiğnenmiş olduğunu varsaymaktansa; olanların normal olduğunu, bizim sadece o doğa yasalarını henüz keşfedememiş olduğumuzu düşünmektir. Sonuç olarak 'ortada bir mucize olduğunu düşünmek için hiçbir zaman iyi ve mantıklı bir sebep yoktur' diyebiliriz. İnancınız sizi mucizelere inanmaya teşvik edebilir ama akıl aynı şeyi yapmaz.

3 SANİYEDE DARALMA
Mucizelere inanmamak daha inandırıcı.

3 DAKİKADA GENİŞLEME

Mucizelerin doğa yasalarını çiğnemeleri gerektiği doğru mudur? Örneğin; Tanrı, Kızıldeniz'de suların doğal olarak çekilmesini İsrailoğulları'nın kaçışıyla aynı zamana denk gelecek şekilde ayarlamış olamaz mı? Olabilir ama yine de bir noktada doğa olaylarının gelişimini değiştirmiş olmalı yani doğa yasaları yine de çiğnenmiş olmalı.

İLGİLİ FELSEFELER

bakınız
PASCAL'IN KUMARI
sayfa 110

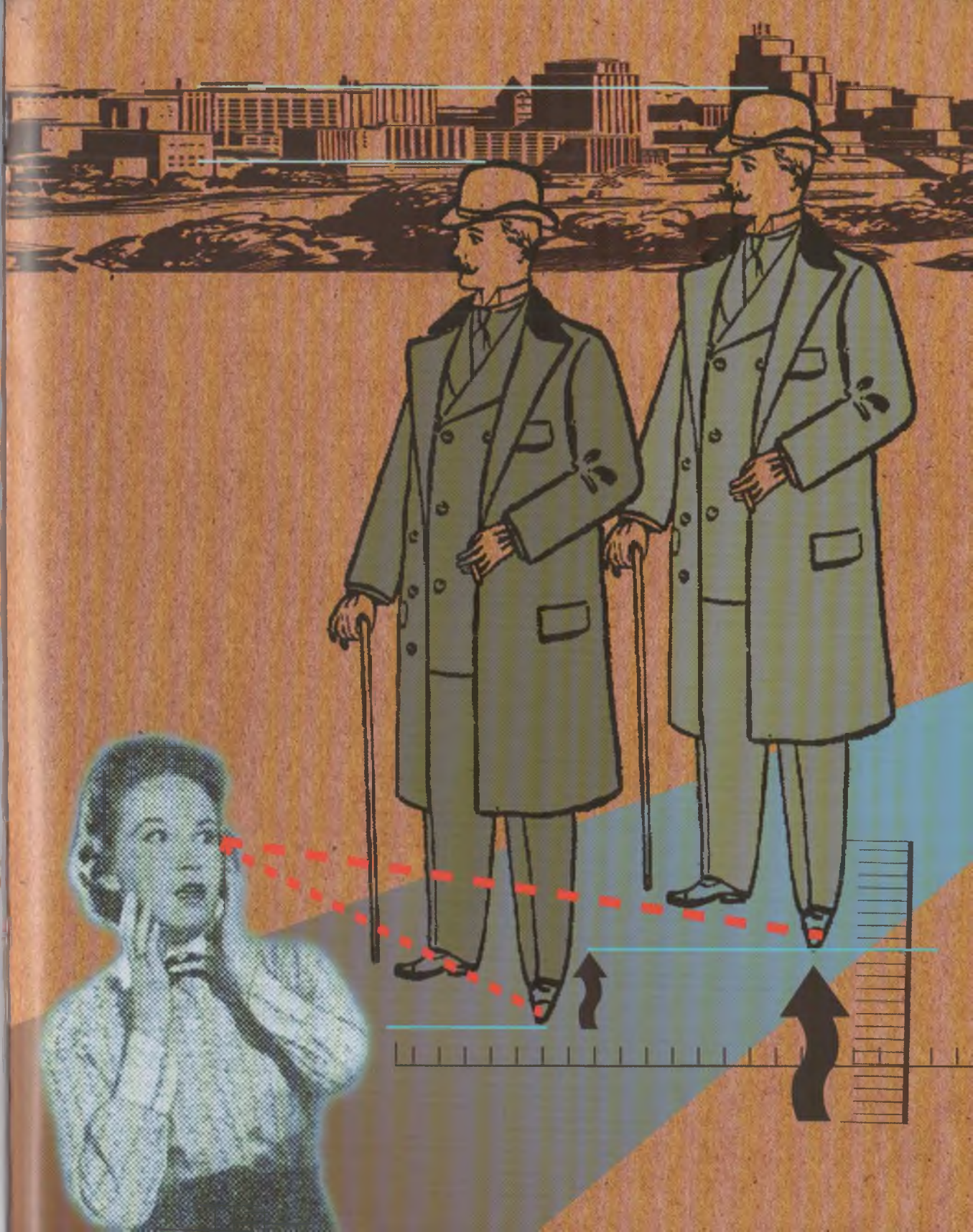
3 SANİYEDE İLGİLİ BİYOGRAFİLER

DAVID HUME
1711-1776

30 SANİYELİK METİN

Julian Baggini

Mucizelere inanmak mı? David Hume'a göre çok anlamsız.

BÜYÜK ANLAR

BÜYÜK ANLAR SÖZLÜK

sonsal (a posteriori) "Sonrasında gelen" anlamında kullanılan Latince bir terimdir. Filozoflar bu terimi bir deneyimden sonra öğrenilen anlamında kullanırlar. Bu bilgiye ulaşmak için deneyimi yaşamak gerekir.

önsel (a priori) "Öncesinde gelen" anlamında kullanılan Latince bir terimdir. Filozoflar bu terimi bir deneyimden önce öğrenilen (doğuştan bilinen) anlamında kullanırlar. Bu bilgiye ulaşmak için deneyimi yaşamaya gerek yoktur.

atom Antik Yunanca'da bölünemeyen anlamına gelen atomos kelimesinden türetilmiştir. Atomcular evrende her şeyin bu bölünemeyen küçük parçacıkların boşlukta devinimlerinden, çarpışmalarından ve birleşmelerinden meydana geldiğini savunurlar.

Epikürcü (Epicurean) Antik Yunan filozofu, atomcusu, hazzı ve belki de tarihin ilk deneycisi Epikür'ün felsefesiyle ilgili olan. Bu kelimenin bazen, kabaca bedensel zevklere bağlı insan anlamında yanlış kullanıldığı olur.

dış dünya (external world) Objelerin bizim deneyimlerimizden ayrı olarak varolduğu dünyadır. İç dünyamızsa; düşüncelerimiz, algıladıklarımız, duygularımız gibi şeylerden oluşur.

Formlar (forms) Bunların varlığı Platon tarafından ileri sürülmüştür. Etrafımızda gördüğümüz mükemmel, değişmez, paradigmatik kavram, obje ya da prototiplerdir. Örneğin, güzel şeyler - güzel resimler, insanlar, manzaralar, müzik parçaları vs. - tüm bunların ortak noktası Güzel Formdur. Güzel hakkında düşünmek, onu daha iyi tanımak; insanı Güzel hakkında daha uzman kılar. Formlar sayesinde Platon, gerçek bilgiye ulaşabilmek için gerekli olduğunu düşündüğü devamlılığa ulaşmıştır.

İyi (good) Platon'a göre en üst düzey Form'dur. Yorumculara göre, Platon bilgeliğe ulaşmak için ya da diğer formları bilebilmek için ilk önce insanın İyi Formunu anlamak gerektiğine inanırdı.

fikirler (ideas) Berkeley'in idealizm kavramının bir parçasıdır. İnsan bilgisinin pasif parçalarıdır ve ancak onları algılayanlar olduğunda varolabilirler.

dolaylı farkındalık (indirect awareness) Dünyaya olan algısal ve güvenilmez bağımızdır. İçsel dünyamızın doğrudan farkında olabiliriz ama dışsal dünyamızın sadece dolaylı olarak farkında olabiliriz.

maddesel töz (material substratum) Fiziksel objeleri algılamamızın temelini oluşturan şeydir. George Berkeley'e göre bir filozofun uydurmasından öte bir şey değildir.

zihin (mind) Berkeley'in idealizm kavramının bir parçasıdır. Zihin, içi fikirlerle dolu bir kazandır, daha doğrusu fikirleri bilen ve o fikirlere göre hareket eden bir şeydir.

amaç (purpose) Aristoteles'e göre hemen her açıklamanın temel özelliğidir. Modern bilim, varlıklara bir anlam ve amaç yüklemeye çalışmaz ama Aristoteles'e göre, 'duman yükselirdi çünkü göğ ve cennete ulaşmaya çalışırdı'; 'meşe palamudu, meşe ağacı olmak için büyüdü' vb.

Güneş (Sun) Platon'un mağara benzetmesinde İyi Formunun simgesidir. Mağaradan çıkınca insan, sadece gölgeleri değil, gerçek objeleri de görebilmeye başlar. Nasıl Güneş olduğunda diğer objeleri görebilsek, Platon'a göre "İyi" olduğunda da diğer formları algılayabiliriz.

SOKRATES'İN YÖNTEMİ

30-saniyede felsefe

3 SANİYEDE DARALMA

Sorular sorun, akıllara kurt düşürün, insanları ne dediklerini bilmediklerine ikna edin.

3 DAKİKADA GENİŞLEME

Birçokları "Sokratik Metot" denen Sokrates'in olumsuzluğundan pek de eser taşımayan bir yöntem benimsemişlerdir. Sokratik Metot, bazen fikirlerin soru ve cevaplarla iyice test edilmesini, didik didik edilmesini ifade etmek için kullanılır. Pratik felsefe akımındakiler, 'Sokratik diyaloglar' denen başka bir yöntem geliştirmişlerdir. Burada tartışma gayet demokratik ve katılımcıdır. Bu tabii Sokrates'in karşısındakini alt ettiği orijinal yöntemine hiç benzemez.

Sokrates bir şey bilmediğini söylerdi ve bu nedenle Atina'nın en zeki adamı olarak kabul edilirdi. Platon'un anlatmasına göre Sokrates bu bilgeliğini şöyle yayardı: İnsanlara bir konu üzerine fikir sorar, sonra da zekice sorular yönelterek kendi söyledikleriyle çatışmalarını sağlardı. Örneğin Devlet adlı eserinde, Sokrates, "Adalet nedir?" diye sorar. Cephalus 'adaletin doğru söylemek ve borçlarına sadık olmak olduğunu' söyler. Bunun üzerine Sokrates şunu sorar: "Birinden bir kılıç ödünç aldığınızı varsayın. Bu kılıcı geri vermeniz gerekir değil mi? Ama ya kılıcın sahibi olan kişinin aklını kaçırdığını ve bu kılıçla önüne geleni doğrayacağını biliyorsanız?" O zaman, Cephalus istisnalar olabileceğini kabul eder. Bu durumda adalet, kişinin hakkını kişiye vermemeyi gerektirmiş olabilir. Cephalus böylece kendi söylediğiyle çelişmiştir. Savunduğu görüş hakkında o kadar da bilgili olmadığı ortaya çıkmıştır. Sokrates amacına ulaşmıştır. Bir başkasını hedef alır kendine. Bu yöntem her ne kadar olumsuz görünse de, Sokrates'e göre; mutlak gerçeklere ulaşmak istiyorsanız elinizdeki bilgileri çok sıkı elemelisiniz. Sokrates, bu yöntemi kullanırsanız; sizin de bildiklerimizin çoğunun yanlış olduğunu farkedeceğinizi söyler.

İLGİLİ FELSEFELER

bakınız
HEGEL'İN DİYALEKTİĞİ
sayfa 132

3 SANİYEDE İLGİLİ BİYOGRAFİLER

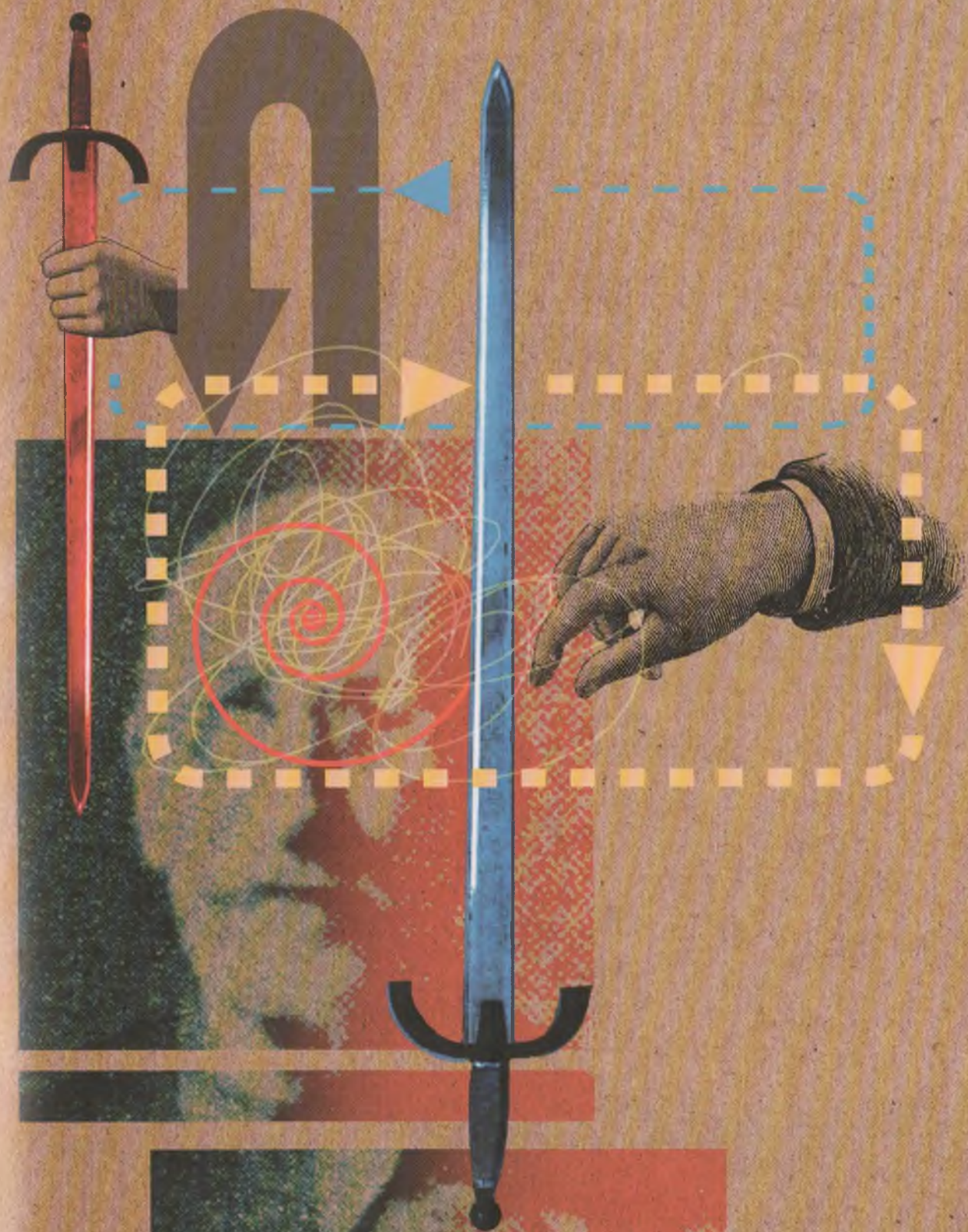
SOKRATES
469-399 M.Ö

PLATON
428/27-348/47 M.Ö

30 SANİYELİK METİN

Julian Baggini

*Sokrates bilgeydi,
Sokrates bir insandı,
tüm insanlar bilgedir.
Hayır bir saniye, bir
yanlışlık olmuş olmalı,
baştan başlayalım.*

PLATON'UN MAĞARASI

30-saniyede felsefe

3 SANİYEDE DARALMA

Bizim beyinlerimiz küflenmiş, kandırmacalara inanıyoruz. Işıktan, gözümüzü kamaştırır ve körleştirir diye kaçıyoruz (felsefe severler hariç).

3 DAKİKADA GENİŞLEME

Günümüzün mağara adamlarının sadece televizyona tutsak kesim olduğunu sanmayın. Platon'un mağarası bundan daha derindir. Ona göre sanatçılar, hatta bilimadamları bile bazı temel soruları kaçırıyor olabilirler. Bu şöyle bir soru çıkarır ortaya. Eğer doğrular fiziksel dünyanın dışındaysa, doğru diye bir şey gerçekten var mıdır? Mağaranın dışına çıkmak hakikaten mümkün müdür ve hatta bunu istemek mantıklı mıdır?

İnsan durumunu anlatan

bir zihinde canlandırmadır. Mağarada oturarı adamlar, karanlık mağara duvarlarında gördükleri gölgeleri gerçek sanırlar. Bu insanlardan birini gün ışığına çıkarsanız, gözleri öyle kamaşır ki, yine bir şey göremez. Ama biraz zaman tanıdığınızda, yavaş yavaş etrafı, dünyayı, hatta ışığın kaynağı güneşi bile görmeye başlar. Mağaraya geri dönüp gördüklerini anlatmaya çalışsa, kimse ona inanmayacağı gibi, bir de gülünç duruma düşer, hatta belki de öldürülür. Platon'un mağarası örneği, tüm zamanların en canlı ve gerçekçi metaforlarından birisidir. Burada benzetmeleri çözmek o kadar da zor değildir. Mağara adamları, toplumun cahil kesimidir; gerçekler, ebedi ve evrensel olaylar; gölgeler, birtakım fiziksel, geçici olaylardır. Mağaranın dışına çıkabilenler filozoflardır. Güneş, tüm gerçekliğin kaynağı İyi'dir. Hikâyenin sonundaki ölüm, Sokrates'in idamını temsil eder. Platon, Sokrates'in hikâyesinin kendi sonunu tahmin etmiş olmasını kinayeli bulur. Hikâyenin ana fikri mi? Filozofun ödülünün övgü, şöhret ve para olmadığıdır.

İLGİLİ FELSEFELER

bakınız

BERKELEY'İN İDEALİZMI
sayfa 128

MOORE'UN SAĞDUYUSU
sayfa 136

3 SANİYEDE İLGİLİ BİYOGRAFİLER

PLATON

428/27-348/47 M.Ö.

SOKRATES

469-399 M.Ö.

30 SANİYELİK METİN

Julian Baggini

*Mağarada yaşıyorsanız
dışarı çıkmadan önce
bir daha düşünün. Bir
kere çıktıktan sonra
geri dönmek mümkün
olmayacaktır.*

ARİSTOTELES'İN DÖRT NEDENİ

30-saniyede felsefe

Antik Yunan filozofu

Aristoteles'in eşine zor rastlanır bir deha olduğuna şüphe yok. Elini attığı tüm disiplinlere kesinlik ve berraklık getirmekle kalmamış, yeni bilim dalları ortaya çıkarmıştır. Bunu yaparken kullandığı akılsal yöntemlerden birisine "dört neden" denir. Herhangi bir "neden?" sorusuna karşılık tanımlayabileceğimiz dört çeşit olası cevap ve dört çeşit açıklayıcı neden olabileceğini söyler Aristoteles. Kendi örneğini kullanalım: "Bu neden bir heykeldir?" sorusuna dört çeşit cevap verebiliriz. (1) Bu bir heykel çünkü taş ya da bronz gibi heykellerin yapıldığı malzemeden yapılmış (malzeme nedeni). (2) Bir heykel çünkü şekil olarak heykele benziyor (şekilsel neden). (3) Bir heykel çünkü bir heykeltraş tarafından yapılmış (etken neden). Son olarak, (4) bir heykel çünkü heykellerin yaptığı şeyi yapıyor - belki bir odayı süslüyor (sonraki neden). Dört nedeni bilmek, fiziksel gerçekleri bilmenin ötesinde, o şeyin varoluşunun neden ve anlamını da anlamak demektir.

3 SANİYEDE DARALMA Neden sordunuz?

3 DAKİKADA GENİŞLEME

Aristoteles'e göre sadece heykellerin değil, doğadaki her şeyin varoluşunun bir nedeni vardır. Örneğin; meşe palamudunun varlığının amacı, meşe ağacı olmaktır. 'Bunu bilmiyorsanız, meşe hakkında pek bir şey bilmiyor olmalısınız,' diye düşünür Aristoteles. İnsanlık, bunun üzerinden ancak 2000 yıl geçtikten sonra Aristoteles'in fikirlerinin bir adım ötesine geçebilmiştir, bu da bir başka eşi az bulunur deha sayesinde gerçekleşmiştir: Charles Darwin (1809 - 1882).

İLGİLİ FELSEFELER

bakınız
RUSSELL'İN BETİMLEME
TEORİSİ
sayfa 22

3 SANİYEDE İLGİLİ BİYOGRAFİLER

ARİSTOTELES
384-322 M.Ö

30 SANİYELİK METİN James Garvey

*Aristoteles verdiği
yanıtların eksiksiz
olması konusunda çok
titizdi. Her soruya en
az dört cevap vermesi
bundandı.*

LUKRETİUS'UN ATOMCULUĞU

30-saniyede felsefe

3 SANİYEDE DARALMA

Robert Boyle'un, maddenin yapı taşlarının toprak, hava, ateş ve su olmayabileceğini öne sürmesinden yüzlerce yıl önce, Romalı bir şair, atomun özellikleri hakkında dizeler yazıyordu.

3 DAKİKADA GENİŞLEME

Lukretius'un şiirinde Darwin'in evrim teorisine ve modern bilime hayret verici benzerlikte bazı bölümler vardır. İnsan bu bölümleri okuyunca 'bilimsel gelişmemiz neden daha hızlı olmadı' diye şaşırmadan edemiyor. Bunun nedeni Lukretius'un eserinin Rönesans döneminde tekrar keşfedilene kadar pek okunmamış olmasına bağlanabilir. Eğer zamanında Lukretius ciddiye alınsaymış, bugün kimbilir nasıl bir dünyada yaşıyor olacaktık.

Lukretius'un şiiri "Doğa Üzerine", felsefi açıdan değilse bile olağanüstü güzelliğinden ötürü okunmalıdır. Bu eser aynı zamanda antik dönemin Epikürcü dünya bakışının en aydınlatıcı eseridir. Felsefi açıdan önemi buradan gelir. Epikür (M.Ö. 341-270), her şeyin bölünmez küçük parçacıkların yani atomların boşlukta dönüp durmalarından oluştuğunu savunur. Lukretius, Epikür'ü şiirinin neredeyse her sayfasında saygıyla ansa da, onun söyledikleriyle sınırlı kalmaz. Evreni tamamen doğal bir kavram olarak yeniden yaratır. Ona göre evren tamamen amaçsız ve mekaniktir. Amaçsızlık, kuru bir iç rahatlatması değildir. Bu fikir insanoğlunu Tanrılar'a karşı sorumluluklarından, kaderin cilvelerinden kurtarır. Lukretius'a göre olayların gerçeküstü açıklamaları saçma, hatta çocukça ve aptalcadır. Ona göre atomculuk bir öneri olmaktan öteye gider, gelişimini tamamlamış, geçerli bir felsefi duruşa dönüşür. Atomcu görüşe göre boşlukta yuvarlanan atomlar birleşerek dünyadaki her şeyi oluştururlar. Dolayısıyla dünya hakkında olduğu gibi kendimiz hakkında da anlamak istediğimiz her şeyin özü bu atomlardır. Anlamamız gereken atomlardır. Lukretius'un görüşleri, dini ve batıl inançlardan bir hayli uzaktır. Onun şiirlerinde insanlık biraz büyümüştür.

İLGİLİ FELSEFELER

bakınız
LAPLACE'IN ŞEYTANI,
DETERMİNİZMİ &
ÖZGÜR İRADESİ
sayfa 74

3 SANİYEDE İLGİLİ BİYOGRAFİLER

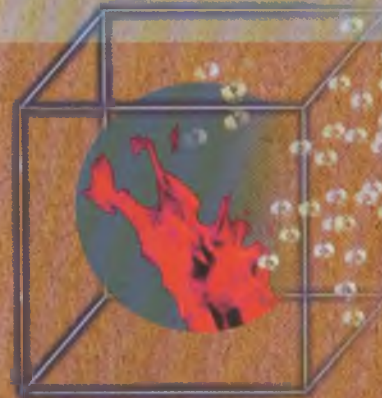
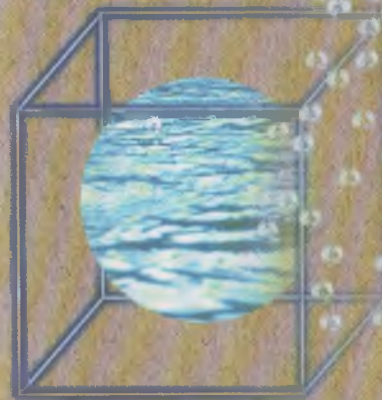
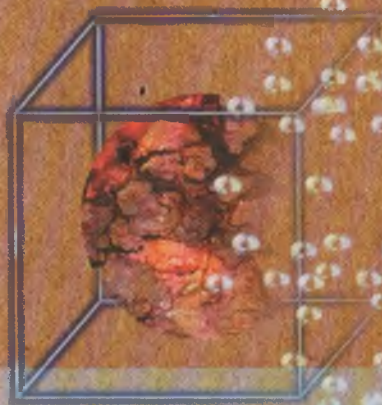
LUKRETİUS
99-55 M.Ö

ROBERT BOYLE
1627-1691 M.Ö

30 SANİYELİK METİN

James Garvey

*İlk kimyacılardan
onaltı yüzyıl kadar
önce, Lukretius dört
elementi (toprak,
rüzgar, ateş ve su)
atomlardan oluşan bir
dünya ile değiştirmişti.*

1889

Viyana, Avusturya
Macaristan'da doğdu.

1911

Bertrand Russell ile
çalışmaya Cambridge'e
geldi.

1922

Tractatus Logico-
Philosophicus adlı eseri
yayımlandı.

1927

Viyana Çevresi'nde
(Wiener Kreis)
tartışmalara katıldı.

1929

Cambridge'e döndü, bir
yıl sonra burada öğretim
görevlisi oldu.

1939

Cambridge'de profesör
oldu.

1947

Cambridge'den istifa etti.

1951

Cambridge, İngiltere'de
öldü.

1953

İkinci büyük eseri
Felsefi Soruşturmalar
yayımlandı.

LUDWIG WITTGENSTEIN

Ludwig Wittgenstein birçokları tarafından yirminci yüzyılın en önemli filozofu sayılır. Onunla ilgili en meşhur olayın, 1946'da Cambridge Ahlakî Bilim Kulübü'nde filozof Karl Popper'a (1902-1994) ahlak değerleri üzerine saldırması olması ironiktir. Bu olay belki de Wittgenstein'in değer yargılarına, her ne kadar bazen trajik sonuçlara neden olsa da, ne kadar tutkuyla bağlı olduğunu gösterir. Wittgenstein, 26 Nisan 1889'da Viyana'da Avusturya'nın önde gelen sanayicilerinden birinin oğlu olarak doğdu. Okul eğitimi alışılmışın dışındaydı, hatta 14 yaşına kadar okula gitmedi. Buna rağmen Manchester Üniversitesi'ne mühendislik okumak üzere girebildi. Felsefeye ilgisi burada başladı. Gottlob Frege'nin (1848-1925) tavsiyesi üzerine, 1911'de Bertrand Russell (1872-1970) ile çalışmaya Cambridge'e gitti. Cambridge'de fazla kalmadı ama inanılmaz bir zekâsı olduğu hemen anlaşılmıştı. İlk büyük eseri, Tractatus

Logico-Philosophicus'un taslağını I. Dünya Savaşı sırasında Doğu Cephesindeki görevi sırasında yazdı. 1922'de kitap yayımlandıktan sonra Wittgenstein felsefeden vazgeçti, önce lise öğretmenliği, sonra da bahçıvanlık yaptı. Felsefeye ilgisi beş yıl kadar sonra Viyana Çevresi denen ve felsefi tartışmalar yapan bir grupla tanışması ile tekrar canlandı. Tractatus'ta savunduğu görüşün hatalı olabileceğini düşünmeye başlamıştı. Aklına gelen bu fikir felsefi kariyerinin ikinci evresini başlatmış oldu. Bu sırada Cambridge'de Trinity College'da ders vermeye başladı. Bu dönemde, II. Dünya Savaşı'ndan sonra "Sıradan Dil Felsefesi" olarak anılmaya başlayacak olan yaklaşımın öncülüğünü yaptı. Wittgenstein, 1951'de 62 yaşında öldü. Neyse ki ölmeden önce ikinci dâhiyane eseri olan Felsefi Soruşturmalar kitabını tamamlayabilmişti. Dil ve anlam üzerine olan bu kitap Wittgenstein'in ölümünden sonra basıldı.

BERKELEY'İN İDEALİZMİ

30-saniyede felsefe

3 SANİYEDE DARALMA

Berkeley'e göre siz her şeyi kafanızda yarattınız.

3 DAKİKADA GENİŞLEME

Elma dediğimiz şey sadece onu algılayan zihnimde bir duyumsa, gözlerimi kapadığımda elma yok mu olmalıdır? Berkeley'e göre, Tanrı devamlı algılamaktadır, bu yüzden tüm evren biz görsek de görmesek de var olmaya devam eder. Bazıları bu açıklamayı geçiştirici bulsa da, Berkeley, devamlı varoluşun sadece Tanrı'nın varlığının değil, aynı zamanda büyüklüğünün de ispatı olduğunu savunur.

Hepimiz duyularımız sayesinde dünya hakkında zihinsel bir fikre sahibizdir. Ama bunun anlamının tam olarak ne olduğu herkes için çok açık değildir. Dünya hakkında izlenimimiz dolaylıdır, zihinseldir. Eğer şüpheli bir tipseniz, zihnimizdeki şekillerin gerçekle ne kadar örtüştüğünü sorgulayabilirsiniz. George Berkeley'in bu şüphecilığe karşılık önerdiği hayret verici cevap; dünyada zihnimizdeki fikir ve görüntülerden başka bir şey olmadığını savunan idealizmdir. Bu görüşte dış dünyaya dair şüphecilığe yer yoktur, çünkü dış dünya diye bir şey yoktur. Dünya, düzenli olarak tekrar eden duyuşal deneyimlerimizden ibarettir. Örneğin "elma" dediğimiz şey, tatlı, kırmızı ve kütür kütür duyumlarımıza verdiğimiz isimdir. Berkeley'e göre elmanın bundan öte bir varlığı, anlamı olduğunu iddia etmek; deneyimlerimizden, bildiklerimizin ötesine geçmektir. Hiç tadılmamış bir şeyin tatlı veya ekşi olmasını iyice saçma bulur Berkeley. Bu görüşe katılmıyor olabilirsiniz ama unutmayın ki, denenmemiş ve ispat edilmemiş olan şeyleri savunan konumda bulunan sizsiniz; dolayısıyla bunların doğruluğunu ispatlamak size kalıyor.

İLGİLİ FELSEFELER

bakınız

PLATON'UN MAĞARASI
sayfa 120

WITTGENSTEIN'IN DİLDE
RESİM TEORİSİ
sayfa 138

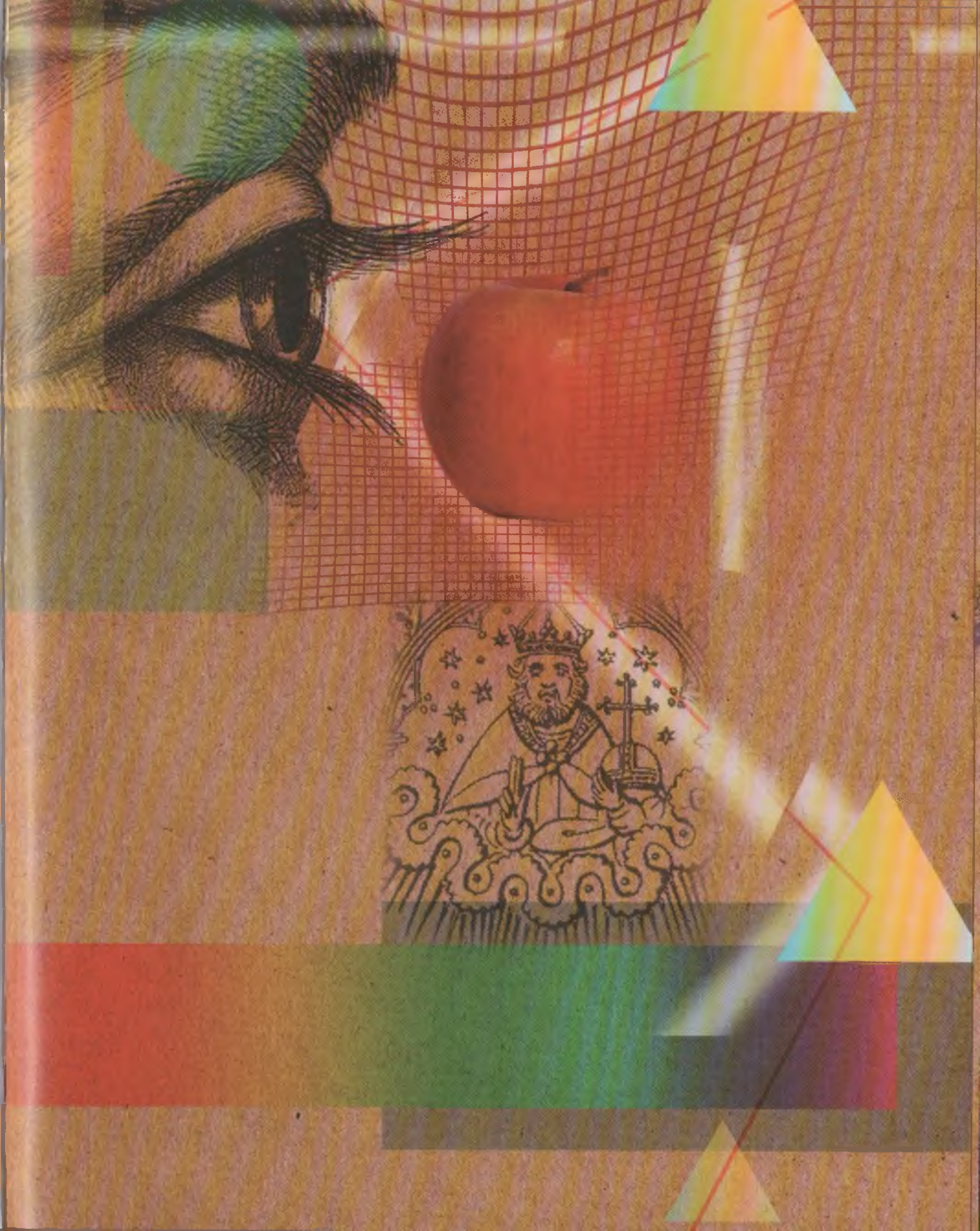
3 SANİYEDE İLGİLİ BİYOGRAFİLER

GEORGE BERKELEY
1685-1753

30 SANİYELİK METİN

James Garvey

*Evreni algılamamız
mümkün olmasaydı,
evren diye bir şey olur
muydu?*

KANT'IN SENTETİK ÖNSELİ

30-saniyede felsefe

3 SANİYEDE DARALMA

Metafiziksel iddialar garip şeyler iddia ederler. Zaten kendileri de gariptir.

3 DAKİKADA GENİŞLEME

Kant, metafiziksel iddiaların garip hibritler olduğu konusunda haklıysa, akılcılarla deneycilerin metafiziksel konuları açıklamakta neden bu kadar zorlandıklarını da açıklamış olur. Akılcılar (rasyonalistler) doğruya düşünerek varılacağını savunurlar, deneycilerse inançların sadece deneyle doğrulanabileceğini. Kant haklıysa, metafiziğe bakış kökten değişmelidir. Sonuç olarak, Kant'ın yaklaşımı Batı felsefesini oldukça değiştirmiştir.

Karmaşık bir ayırım yapmaya

hazırlanır. Immanuel Kant, analitik ve sentetik (sentezlenmiş) önermeleri birbirinden ayırmıştır. Bir önerme, yüklemeleri kendi öznesinin içindeyse analitiktir. Yeni bir şeyler ekleniyorsa sentetiktir. Örneğin, "üçgenlerin üç kenarı vardır" analitiktir çünkü üç kenarlılık üçgenin bir özelliğidir zaten. "Üçgenlerden harika yelken olur" sentetiktir çünkü yelkenlerin özellikleri üçgenin özelliklerinde yoktur. Kant bir yandan önsel (a priori) ve sonsal (a posteriori) bilgiyi de ayırır. Önsel bilgi doğuştan sahip olduğumuz bilgidir, sonsal bilgiye ulaşmak için deneysel araştırma yapmak gerekir. Anlaşıldığı gibi analitik önermelere önsel bilgiyle ulaşmak mümkündür, halbuki sentez yapabilmek için biraz sonsal eşelenme gerekir. Metafiziksel doğrulara baktığımızda işler karışır. Kant'a göre, metafiziksel doğrular garip, sentetik, önsel hibritler olmalıdırlar: Böyle cümleler hem bilinen bilgiler içerirler hem de bir deneyime dayanmazlar. Hem sentetik olmalıdırlar hem de önsel bilgiye dayanmalıdırlar. Örneğin; "Her olayın bir nedeni vardır" kulağa hem sentetik hem önsel geliyor. Hem "olay" kavramı içerisinde "neden" kavramını barındırmıyor hem de sınırlı deneyimlerimizle tarih boyunca gerçekleşen tüm olaylar için genel bir iddiada bulunmamız imkânsız.

İLGİLİ FELSEFELER

bakınız
FODOR'UN DÜŞÜNCE DİLİ
sayfa 60

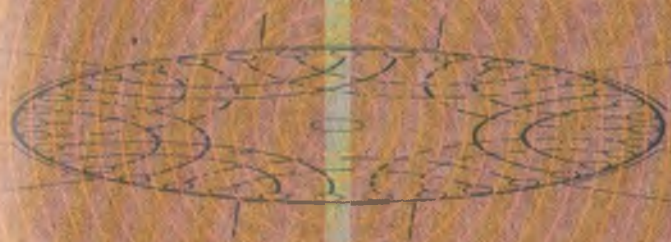
3 SANİYEDE İLGİLİ BİYOGRAFİLER

IMMANUEL KANT
1724-1804

30 SANİYELİK METİN

James Garvey

*Immanuel Kant
bir inancın nasıl
doğru olabileceğini
çözmüştür. Kulağınıza
garip geldiye,
öyle olduğundandır.*

HEGEL'İN DİYALEKTİĞİ

30-saniyede felsefe

3 SANİYEDE DARALMA

Tarih diyalektik süreçle ilerler. Mutlak Ruh'un kendi kendini anlaması bu süreçle gittikçe daha gelişir ve netleşir, sonunda gerçekliğin kendisiyle aynı olur.

3 DAKİKADA GENİŞLEME

Hegel'in yazılarının zorluğu, bazılarını onun aslında varolmayan bir derinliği inanılır kılmak için yazılarını bulandırdığı konusunda şüpheye düşürmüştür. Hegel'in felsefesi; gittikçe popülerleşen, gerçeklerin mutlaka gözlemlenebilir ve ispatlanabilir olması gerektiğini savunan Mantıksal Pozitivizm'in etkisiyle gözden düşmüştür. Bu yeni akıma inananlar, çalışmalarının sonuçlarının güvenilir olabilmesi için Hegel'in bahsettiği belirsizliklerden uzak durmak gerektiğini savunurlar.

W. F. Hegel felsefenin amacının tüm gerçekliği ya da kendi deyimiyle "Mutlak Ruh" anlamak için kavramsal bir düzenek geliştirmek olduğunu öne sürer. Bu amaca yönelik ilerleme diyalektik süreçten geçer. Bu yaklaşımda yetersiz gerçeklik kavramları daha geçerli, daha bütün kavramlarla değiştirilerek gerçekliğe yaklaşılır. Diyalektik biçimsel olarak bir üçlemedir: Genel olarak, herhangi bir kavramın (tezin) kendi içerisinde çatışan öğeleri (antitezi) olacağı ve bunun çözüme doğru ilerlenerek (sentez) aşılabileceği savunulur. Demek ki herhangi bir kavram ya da tez (1) gerçeği betimlemeye yetmeyecektir. İlk kavramın tam tersini savunan (2) tutarsızlıklar içerecektir. Bu tutarsızlığın çözümü, hem tezi hem antitezi barındırabilen ama aradaki tutarsızlığı çürütebilecek bir senteze varmaktır (3). Bu hiç bitmeyen bir süreçtir. (3) yeni bir teze dönüşür ve içinde yeni bir antitez oluşur (4), böylece bir sonraki senteze gidilir (5). Hegel'e göre diyalektik süreç, mutlak ruh kendi kendinin farkına varıp, saf özgürlüğe kavuşana kadar sürüp gider.

İLGİLİ FELSEFELER

bakınız
SOKRATES'İN YÖNTEMİ
sayfa 118

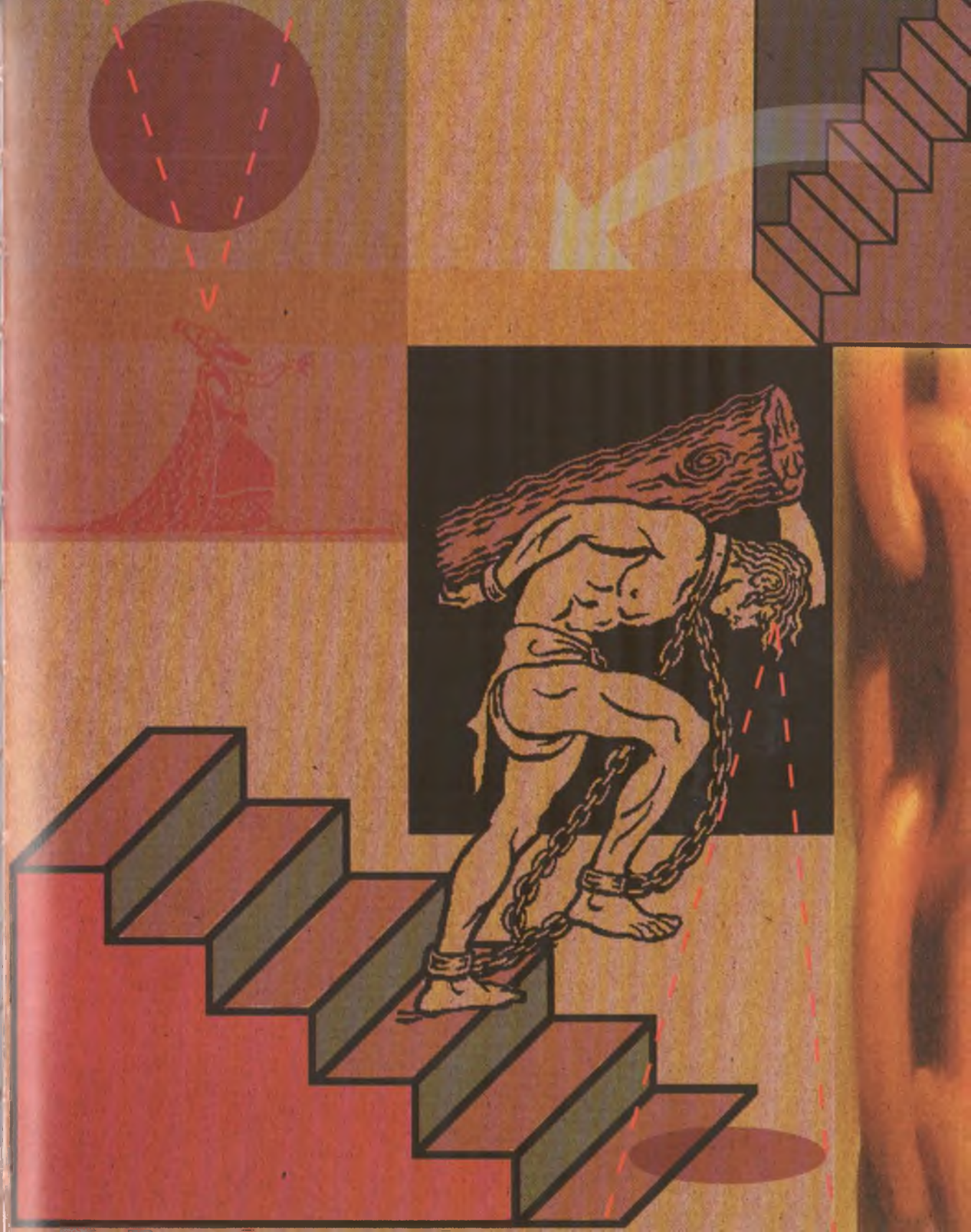
3 SANİYEDE İLGİLİ BİYOGRAFİLER

G. W. F. HEGEL
1770-1831

30 SANİYELİK METİN

Jeremy Stangroom

Hegel'e göre evreni anlamamız için hiç bitmeyen tutarsızlıklar tarlasında yavaş yavaş ilerlemeliyiz. Üstesinden geldiğimiz her karşıt fikir, bizi asla ulaşamayacağımız doğruya bir adım daha yaklaştırır.

JAMES'İN PRAGMATİKLİĞİ

30-saniyede felsefe

3 SANİYEDE DARALMA

Önemi olan fark, işe yarayan farktır.

3 DAKİKADA GENİŞLEME

Söz konusu din olduğunda birçokları, belki de haklı olarak, pragmatizme karşı çıkarlar. James'e göre bazı durumlarda hayatımızı daha keyifli, daha iyi yapacak şeylerin doğruluğuna inanmakta sorun yoktur, Tanrı'nın beni sevdiğini bilmek, günümü daha endişesiz geçirmemi sağlıyor olabilir. Ama bu kadarı inancımın doğru olduğu sonucuna varmam için yeterli olabilir mi?

Sincaplar hakkında düşünürken ortaya çıkmış fazla felsefi görüş yoktur. William James'in pragmatizm kavramı dışında tabii. Bir gün ormanda yürüyüşten dönerken arkadaşlarını, bir ağacın çevresinde sincap görmek için koşturan bir adam hakkında tartışırken bulur. Bu adam sincabı görmek için ağacın etrafında döndükçe sincap da dönmektedir. Adam ağacın etrafında dönerken bir ara sincap ağaca tırmanmıştır. Adam acaba onca zaman sincabın etrafında da mı dönmüştür? James'in bu tartışmaya verdiği karşılık, cevabın şu ya da bu olmasının kime ne faydası olacağıydı. Sorun çözülmedikten sonra seçeneklerin ikisinin de vardıgı noktanın birbirinden farkı yoktu. Aynı şeyi sincap değil, felsefi sorunlar için düşünürsek (örneğin; kaderimiz belli mi yoksa özgür müyüz? Maddesel olarak mı varız yoksa zihinsel olarak mı?) bu bitmez tükenmez, metafiziksel tartışmalardan çıkmanın yolu; pratik, işe yarar cevaplardır. Gerçekliğin teorisi James için budur. Bir inanç eğer bize yaşamımızı sürdürmede yararlı, faydalı, pratik bilgiler veriyorsa doğrudur. Bundan ötesi boştur.

İLGİLİ FELSEFELER

bakınız
MOORE'UN SAĞDUYUSU
sayfa 136

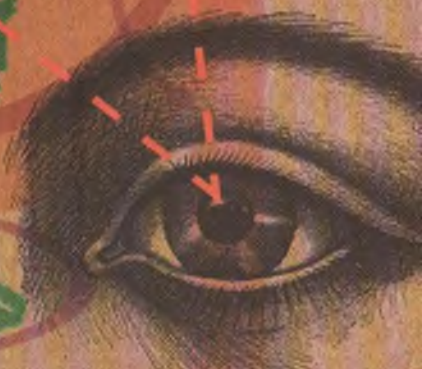
3 SANİYEDE İLGİLİ BİYOGRAFİLER

WILLIAM JAMES
1842-1910

30 SANİYELİK METİN

James Garvey

*Ayrıntılı, çözümsüz
felsefi sorular
etrafında dönüp
dolanmak vakit
kaybından başka bir
şey değildir. James'e
göre argüman
bir amaca hizmet
etmiyorsa, hiçbir
zaman doğru olamaz.*

MOORE'UN SAĞDUYUSU

30-saniyede felsefe

3 SANİYEDE DARALMA

Moore'a göre sağduyu, şüpheciligi her koşulda yener.

3 DAKİKADA GENİŞLEME

Elbet Moore'un sağduyusu görüldüğünden daha derin olabilir. Belki de burada amacı, 'bir şeyin gerçekliğini felsefi anlamda ispatlamak' ve 'sağduyuya dayanarak bilmek' arasındaki farka dikkat çekmektir. Elleri olduğunu elbette biliyor (işte buradalar), yine de ortaya şüphecileri tatmin edecek bir argüman da çıkaramıyor. Ne olmuş yani? Sağduyumuz var olduklarını söylüyor ya...

G. E. Moore felsefi açıdan olağanüstü bir adım atmış ve herkesin zaten kendince inandığı "sağduyulu bir dünya görüşüne" inanmasını önermiştir. Onun bu görüşü, Sokrates'ten beri süregelen, gündelik olayların altında yatan gizemli gerçekleri açıklamak için gündelik gözlemlerin yetersiz olduğunu savunan geleneksel felsefeden ayrılışın başlangıcıdır. Moore'a göre günlük, sağduyuya dayanan inançlar aşağı yukarı doğrudur. Uzun zamandır varolan bir dünya, başka insanlar ve bir sürü obje vardır. Bunların olduğunu herkes bilir. Dışsal objelerin varlıklarını göstermek için meşhur bir "ispatı" vardır. Elini kaldırır ve başıyla işaret ederek "işte bir el" der. Diğer elini kaldırır ve başıyla işaret ederek "işte bir el daha" der. Öncülün sonuçtan farklı olduğunu ama sonuca işaret etmekte olduğunu, böylece dışsal dünyanın varlığını gayet güzel ispatladığını savunur. Moore, dış dünyanın varlığı gibi, sağduyunun işaret ettiği gerçeklerden daha gerçek bir şey olmadığını düşünür.

İLGİLİ FELSEFELER

bakınız
JAMES'İN PRAGMATİKLİĞİ
sayfa 134

3 SANİYEDE İLGİLİ BİYOGRAFİLER

G. E. MOORE
1873-1958

30 SANİYELİK METİN

James Garvey

*Moore, sağduyusu
sayesinde tüm dünyayı
ellerinde tutuyordu*

WITTGENSTEIN'IN DİLDE RESİM TEORİSİ

30-saniyede felsefe

3 SANİYEDE DARALMA

Wittgenstein'in dil için resim teorisine göre cümleler, bir olayın resmedildiği soyut resimler gibidir.

3 DAKİKADA GENİŞLEME

Wittgenstein karizmatik biriydi. Kendisi istemese de çevresinde onu ilah gibi görenler, hareketlerini, konuşmalarını taklit edenler vardı. Wittgenstein felsefi sorular ona eziyet çektirdiği için filozof olduğunu ve kesinlikle filozof olunmaması gerektiğini söylerdi.

Anlam ve mantık ile ilgili

sorular Ludwig Wittgenstein'ı çileden çıkarırdı.

Tractatus Logico-Philosophicus adlı eserinde

"resim teorisi" diye bir yöntem geliştirdi.

Tractatus, "Dünya, olup biten her şeydir" diye bir

önermeyle başlar ve "Üzerinde konuşulamayan

konuda susmalı" diye bir önermeyle biter; bu

arada Wittgenstein bir şekilde dil, mantık ve

dünya arasında, basit parçaların bir araya gelip

doğruları oluşturduğu, dilin doğruları resmederek

anlattığı inanılmaz bir anlatım yaratır.

Dili, bir araba kazasını oyuncak arabalar

kullanarak açıkladığımız bir modellemeye

benzetir. "Pat" gibi basit bir kelime, "a"nın

"P"ye, onun da "t"ye göre durumunu resmeder.

Wittgenstein her anlamlı cümlenin, "veya" ,

"ve" , "değil" gibi basit kelimelerle bağlanan

basit önermelerle, ideal bir dil cümlesine

çevrilebileceğini söyler. Böylece "Yemek

hazır" cümlesi aynı anlama gelen ama birçok

önermeden ve basit objelerden oluşan bir

cümleye eşdeğer hâle gelir. Bahsi geçen önerme

ve basit objelerin ne olduğu çok anlaşılır olmasa

da, Wittgenstein'in 20. yüzyıl felsefesindeki derin

etkisi inkar edilemez.

İLGİLİ FELSEFELER

bakınız

BERKELEY'İN IDEALİZMİ

sayfa 128

3 SANİYEDE İLGİLİ BİYOGRAFİLER

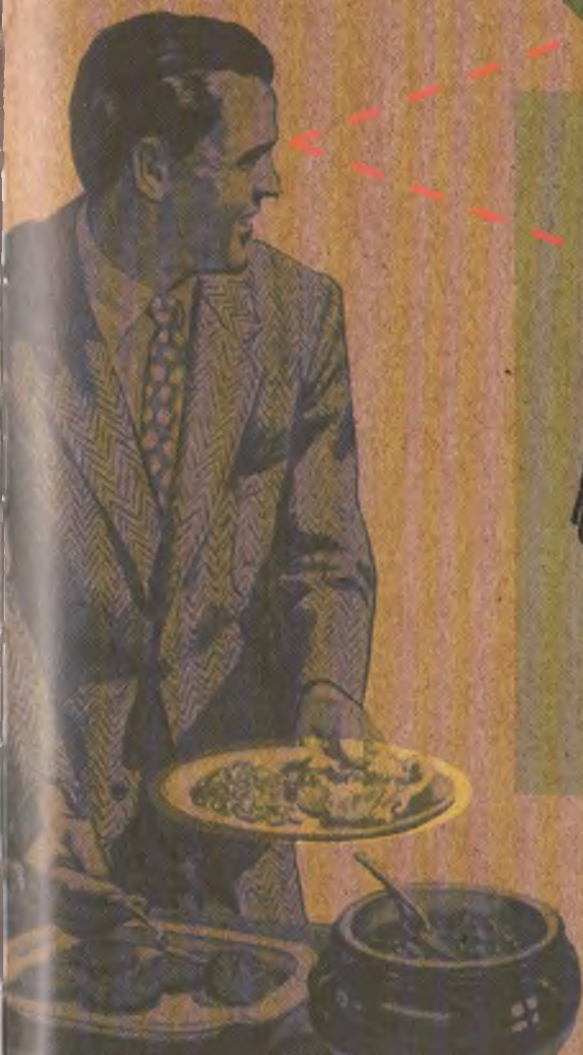
LUDWIG WITTGENSTEIN

1889-1951

30 SANİYELİK METİN

Barry Loewer

*Birçok kişi için bir
resim bin kelimeye
bedeldir. Wittgenstein
ise kelime başına tek
resmi tercih eder.*

KITASAL FELSEFE

KITASAL FELSEFE SÖZLÜK

varlık (being) Martin Heidegger'e göre felsefenin gözardı edilmiş kısmıdır. Onun düşündüğü bilimin incelediği varlıklar değil ama varolmanın özüdür. Yapılması gereken antik zamandan günümüze kadar felsefe tarihini yeniden inceleyip, varlık hakkında varsayıdıklarımızın tekrar üzerinden geçmektir.

Tanrı'nın ölümü (death of God) Friedrich Nietzsche'ye göre değer sisteminde kriz hâlidir. Zekâmızı kullanarak aydınlandığımızı göre, artık dinin bize bahşedeceği diğer hayatlarla ilgili değerlere inanmamız mümkün değildir. Dinin bize dayattığı bir inanç sistemi artık bizim için yeterli olamaz, başka bir deyişle Tanrı bizim için artık ölmüştür. Gerçeğe dayanan yeni bir inanç sistemi kurmamız gerekmektedir.

yapısöküm (deconstruction) Felsefenin ya da eleştirel kuramın Jacques Derrida tarafından yaygınlaştırılan bir dalıdır. Buna göre bir metin incelendiğinde, tek ve bütün bir anlam yerine, birden fazla anlam ortaya çıkabilir.

dehşet (dread) Martin Heidegger'e göre hiçliği ve dolayısıyla varlığı anlama yolunda temel bir kılavuzdur. Dehşet, ölümlü olduğumuzu düşünürken ortaya çıkar. Hiçliğin sadece varolmaktan öte olduğunu, yaşamımızı da yönlendirdiğini kabul etmemizdir. Heidegger bunu Varlık ve Hiçlik arasında bir bağlantı olarak görür. Varoluşçu filozoflar için dehşet ve özgürlüğümüzün sınırları arasında bir ilişki vardır. Özgürlükten kasıt hiç bir şeyin önceden belli olmaması ve her şeyin yapılabilecek olmasıdır.

varoluşçuluk (existentialism) İnsanın hayatına, yaşayarak ya da belli bir şekilde varolarak anlam kattığını savunan görüşler toplamıdır. Bunun karşıtı olan antik görüş hayatının anlamının sabit olduğu ve Tanrılar tarafından verildiği ya da anlamın özde zaten varolduğudur. İnsanın özgürlüğünün farkında olmadan yaşaması kötü bir yoldur.

yorumbilim (hermeneutics) Metinlerin yorumlarını yapan bilim dalıdır. Başkalarının bir şeyi nasıl anladığını anlamaya çalışmadır.

hiççilik (nihilism) İnsan dünyasının objektif bir anlamı ve değeri olmadığını savunan görüşler toplamıdır. Tanrı yoksa objektif bir ahlak bilinci olamaz, dolayısıyla bir değer sistemi olamaz. Bunlar olmadan bir eylemin diğerinden iyi veya kötü olduğu iddia edilemez. İnsanoğlunun varoluşu bu nedenle anlamsızdır.

radikal özgürlük (radical freedom)

Bazı varlıkbilimcilere göre insanlığın belirleyici özelliğidir. İçinde bulunduğumuz dünyayı kontrol edemeyebiliriz ama kendi davranışlarımızı seçme konusunda acı verici bir özgürlüğe sahibiz. Her eylemimizle kendimizi yeniden yaratıyoruz denebilir.

metin (text) Yapısökümcü kesime göre "metin" yazılı olanlardan ibaret değil, yoruma açık olan her şeydir; örneğin konuşma, resim, mimari yapıt, hatta birtakım algısal deneyimler bile olabilir.

Üstinsan (Übermensch) Übermensch, bazen "insanüstü", insanötesi" gibi de çevrilen Almanca bir kelimedir. "Mensch" insan ırkını, "über" üstün karakteri ifade eder. Friedrich Nietzsche'ye göre Tanrı'nın ölümüyle insanlık bir değer krizine girmiştir. Ancak insandan daha üstün bir varlık, bir üstinsan, değer yaratabilir ve bizi hiççiliğin korkunç akabetinden kurtarabilir.

NIETZSCHE'NİN ÜSTİNSANI

30-saniyede felsefe

3 SANİYEDE DARALMA

Gökyüzüne bakın, bir kuş,
bir uçak - hayır Üstinsan!

3 DAKİKADA GENİŞLEME

Nietzsche üstinsan fikri dolayısıyla çok eleştirilir. Bazı düşüncelerinin Naziler tarafından kullandığı ve Nazi yandaşları tarafından daha da yanlış anlaşıldığı doğrudur. Nietzsche bunları bilse mezarında kemikleri sızlardı. Irkçılar ve Alman milliyetçileri için sert bir dil kullanır, her iki budala grubu da fazla insan olarak görürdü.

Alman filozof Friedrich Nietzsche, Tanrı'nın öldüğünü ilan etmesiyle ünlüdür; bu yüzden birçok kişi onu hiççi (hiçbir şeyin anlamı olmadığını düşünen) sayar. Aslında hiççilik, Nietzsche'nin düşüncelerinin başlangıç noktasıdır, sonucu değil. Nietzsche, Tanrı'nın öldüğünü söyleyerek değer dünyamızda bir kriz yaşandığına dikkat çeker. Ona göre bizler, yani modern insanlar, aydınlanmayla kendi yolumuzu bulmuşuzdur ve artık eskisi gibi dinin ve batıl inançların bize dayattığı değer yargıları çerçevesinde yaşayamayız. Bir değer sisteminin olmaması insanlık için korkunç bir durumdur çünkü hiçlik içinde kaybolmak demektir. Bu durumda ihtiyacımız olan normal insanlardan daha üstün bir varlıktır. Bu varlık yeni değerler yaratabilmeli, tam anlamıyla özgür olmalı, istediğinde istediğini yapabilmeli, neyin önemli neyin önemsiz olduğuna karar verebilmelidir. İşte bu varlığa üstinsan der Nietzsche. O bir savaşçıdır, bir fatihdir, egosuyla doludur, o bir süpermendir. Üstinsanın ne müthiş bir varlık olduğu sonucuna varmadan önce bir daha düşünün çünkü büyük ihtimalle o dayanılmazı güç bir varlıktır. O bir savaşçıdır, fatihdir; ve kendini beğenmiştir, sadece kendini ve kendi yapacaklarını düşünür. Bizim gibileri solucan gibi çiğneyip geçecektir.

İLGİLİ FELSEFELER

bakınız
HEIDEGGER'İN HIÇLIĞI
sayfa 150

3 SANİYEDE İLGİLİ BİYOGRAFİLER

FRIEDRICH NIETZSCHE
1844-1900

30 SANİYELİK METİN

James Garvey

*Modern hayat,
melekleri ve batıl
inançları yok etmiştir,
Nietzsche ortaya çıkan
başluğu kendimizin
daha üstün bir
versiyonuyla doldurur.*

1844

Röcken, Almanya'da
doğdu.

1864

Bonn Üniversitesi'ne
kaydoldu.

1868

Richard Wagner ile ilk kez
karşılaştı.

1869

Basel Üniversitesi'nde
Felsefe Profesörü oldu.

1872

Tragedya'nın Doğuşu adlı
eseri yayımlandı.

1879

Basel Üniversitesi'nden
istifa etti.

1883-1885

Böyle Buyurdu Zerdüş
adlı eseri yayımlandı.

1886

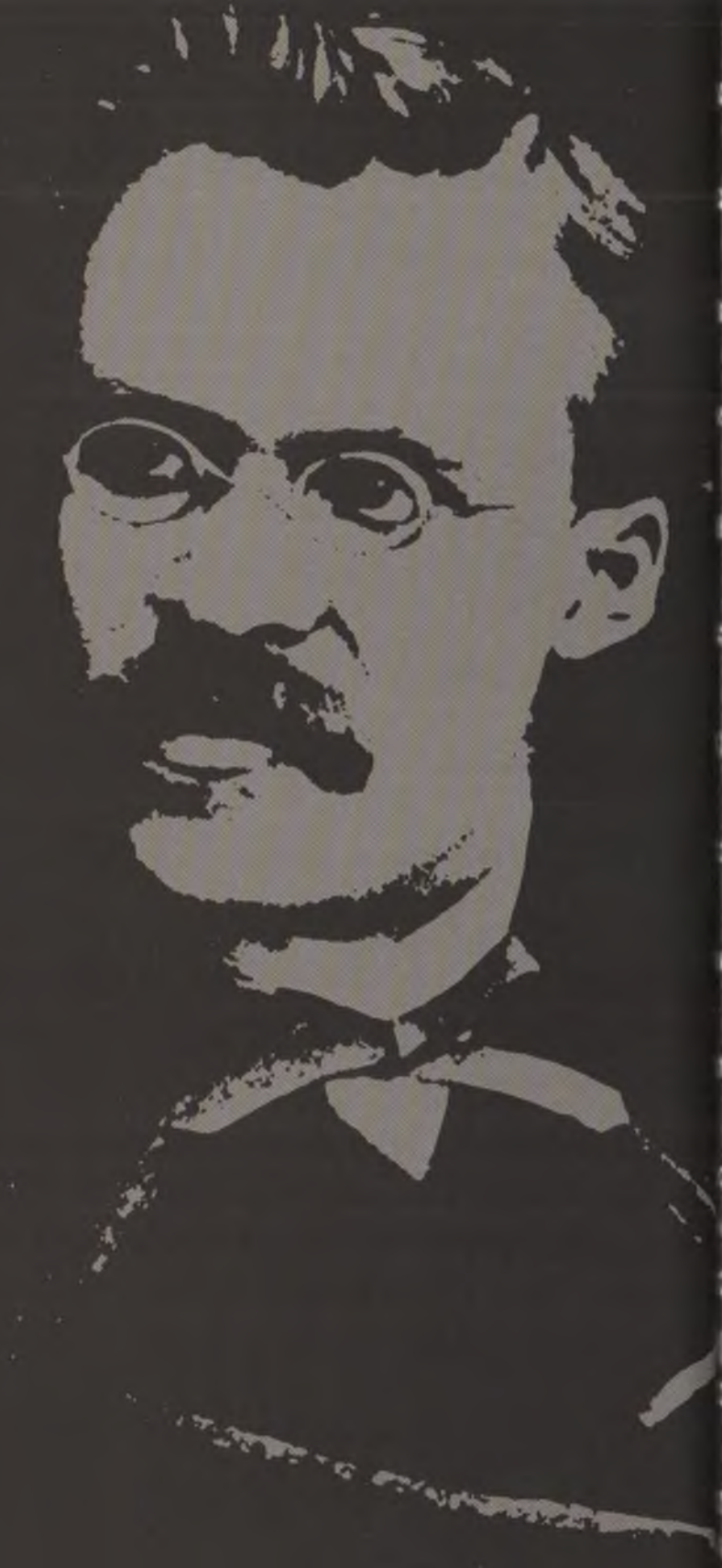
İyinin ve Kötünün
Ötesinde adlı eseri
yayımlandı.

1887

Ahlakın Soykütüğü
Üstüne adlı eseri
yayımlandı.

1900

Weimar, Almanya'da
öldü.

FRIEDRICH NIETZSCHE

Böyle Buyurdu Zerdüşt,

İyinin ve Kötünün Ötesinde. Ahlakın Soykütüğü Üstüne gibi muazzam eserler vermiş olan büyük Alman filozofu Friedrich Nietzsche, Ocak 1889'da Turin'de Carlo Alberto meydanında bir faytoncunun atını kamçılayışını gördü. Bardağı taşıran son damla bu olmuştu, Nietzsche yıkıldı. Delirmişti. Bu andan sonra tek aklıbaşında kelime daha yazmadı.

Nietzsche'nin aklını kaçırma hikâyesi trajiktir ama sürpriz değildir. Yaşamı hep zor olmuştur. Nietzsche, Ekim 1844'te Luteran bir ailenin çocuğu olarak dünyaya geldikten dört yıl sonra, babasını, beyin rahatsızlığından

kaybetti. Bu okuldaki başarısını engellemedi. Üniversitede de başarısı devam etti, daha 24 yaşındayken Basel Üniversitesi'nde Filoloji Kürsü Başkanlığı'na getirildi. Sürekli nükseden migren, mide bulantısı, görme bozuklukları yüzünden 1879'da üniversitedeki işinden ayrılmak zorunda kaldı. Sonraki on yılını Almanya, İtalya ve İsviçre'de otellerde yalnız başına ve hasta olarak geçirdi. Yine de bu süre zarfında inanılmaz üretken oldu. Aktif olarak yazdığı son yıl içerisinde Wagner Olayı, Putların Alacakaranlığı, Antichrist, Ecce Homo, Nietzsche Wagner'e Karşı kitaplarını tamamladı.

DERRIDA'NIN YAPISÖKÜMÜ

30-saniyede felsefe

Jacques Derrida'nın çalışmalarında sık rastlanan düşünce, anlamın kolay kolay ortaya çıkmayacağı, katmanlı olduğu ve kesin olmadığıdır. Herhangi bir metnin yapısı bozulduğunda anlamının derin bir biçimde karmaşıklaştığı görülür. Derrida, metnin tek ve kesin bir anlamı olduğunu ve bu anlamın metinde kullanılan kelimelerin ilk akla gelen anlamlarının toplamı olduğu fikrini reddeder. Bir metni okurken saklı kalmış çelişkiler açığa çıkarılmaya çalışılabilir ya da metinde sözü edilmemiş olanların peşinde koşulabilir. Bazen yazılmamış olanlar yazılmışlardan daha çok şey anlatır.

Bu yaklaşım, yazarın yazmaya başladığı andaki niyetinin önemini arka plana atar. Derrida, yapısöküm sürecinde yazarın demek istediklerinin önemi olmadığını söylemez. Ama bazen metnin yazarın iletmek istediğinden çok farklı anlamlar ifade eder hâle gelebileceğine dikkat çeker. Özellikle, metnin iç mantığı ile yüzeysel anlamı arasında büyük farklılıklar olabilir. Yapısöküm dediğimiz yöntem metnin yüzeyselliğini aşır, daha derin katmanlarda asıl anlamı aramak olarak düşünülebilir. Yapısöküm, bir metnin geleneksel yöntemlerle okurken farkedemeyeceğimiz çelişkili mantıklar içerebileceğini gösterir.

3 SANİYEDE DARALMA

Bir metni yapısını bozarak okuduğunuzda metnin yüzeyinden derinlere inersiniz. Başlangıçta söylendiğini sandığınız şeylerin aslında terslerinin denmek istediğini fark edersiniz.

3 DAKİKADA GENİŞLEME

Derrida'nın yapısöküm tekniğine karşı çıkmak zordur: İnsanoğlu yüzyıllardır aynı metinleri farklı anlamlar çıkararak okumaktadır. Yine de Derrida'nın yaklaşımı sorunsuz değildir. Dilin kayganlığı, uçuculuğu, kelimelerin net anlamları olduğu fikrini tehlikeye atar. Bu da gerçek ve sahte arasındaki ayrımı bulandırabilir.

İLGİLİ FELSEFELER

bakınız
FODOR'UN DÜŞÜNCE DİLİ
sayfa 60

3 SANİYEDE İLGİLİ BİYOGRAFİLER

JACQUES DERRIDA
1930–2004

30 SANİYELİK METİN

Jeremy Stangroom

*Yapısı bozulunca bu
metin sağdaki resmi
anlatmaya başlıyor
sanki değil mi?*

the soft humming of
I glanced into the ca
it might have been an
Similar establishments
parts of Andalusia.
walk past when I
man in a crumpled
got up from the
left squarely in
Excuse me
said I could not
English. I had
than a little annoyed.
me, displaying two ro
gold-crowned teeth
looked like a

any stock, note the
positions of parts A and B opposite p
nd then check your lathe. You may
necessary to alter some of the dimensi
ven. Note also that the holder, or fra
hich carries the spindle is slotted to t
e bushing, F, which also is slotted. I
nstruction permits adjustments wh
minate both lateral and and play
ensions of part F and adjust the spindle, p
nd then check your lathe. You may
necessary to alter some of the dimensi
ven. Note also that the holder, or fra
hich carries the spindle is slotted to t
e bushing, F, which also is slotted. I
nstruction permits adjustments wh
minate both lateral and and play
ike it possible to adjust the spindle, p
for a certain amount of drag, which
drable when doing some types of wor
ven. Note also that the holder, or fra
hich carries the spindle is slotted to t
e bushing, F, which also is slotted. I
nstruction permits adjustments wh
minate both lateral and and play
ike it possible to adjust the spindle, p
for a certain amount of drag, which
drable when doing some types of wor
The angle bracket, part R

perm
both later
sible to a
gain am

HEIDEGGER'İN HIÇLIĞI

30-saniyede felsefe

3 SANİYEDE DARALMA

Bazıları Heidegger'in görüşlerini hiçe sayar.

3 DAKİKADA GENİŞLEME

Lafı dolandırıyor ama bir anlamı var mı? Heidegger, felsefi bağnazlığı yok etmek isteyenler yazılarını eleştirmeye başladığından, geçen yüzyılın ortalarından beri analitik felsefenin şamar oğlanına dönmüştür. A. J. Ayer, Bertrand Russell ve diğerlerine göre Heidegger'in yazılarının derinine indiğinizde bulacağınız şey hiçliktir.

Alman filozof Martin Heidegger, Batı felsefe tarihinin büyük bir hata üzerine kurulu olduğunu iddia eder. Filozoflar metafiziksel soruları Varlık'ın kendisi yerine, şu ya da bu varlığa veya şeye yöneltmişlerdir. Daha doğrusu şu ya da bu şeyin özelliklerinin olmasını sağlayan her neyse ona. Heidegger'in çalışmalarının bir kısmı Varlık'ın doğasını bir hiçlik olarak araştırmaktır. Bu da metafiziğin ilk sorusunu, hatta belki de gerçek anlamda felsefi tek sorusunu karşımıza çıkarır: "Neden varlık yerine hiçlik vardır?" Bu soruyu yanıtlayabilmek için hiçliğin ne demek olduğunu kavramak gerekir. Hiçlik özel bir şey değildir, herhangi bir şey de değildir, tam anlamıyla yokluk da değildir. Heidegger hiçlik üzerine kafa yordüğümüzde dehşete kapılacağımızı ve bu duygunun hiçliğin özünü kavramaya en yaklaştığımız an olacağını söyler. Bu dehşet anı ölümde karşılaşacağımız sonsuz hiçlik duygusuna benzer. Hiçliğe bu şekilde, sınır olarak baktığımızda; Varlık'ın karşısı, Varlık'ı şekillendiren, tanımlayan olarak görebiliriz.

İLGİLİ FELSEFELER

bakınız
DÜŞÜNÜYORUM,
ÖYLEYSE VARIM
sayfa 36

NIETZSCHE'NİN ÜSTİNSANI
sayfa 144

3 SANİYEDE İLGİLİ BİYOGRAFİLER

MARTIN HEIDEGGER
1889-1976

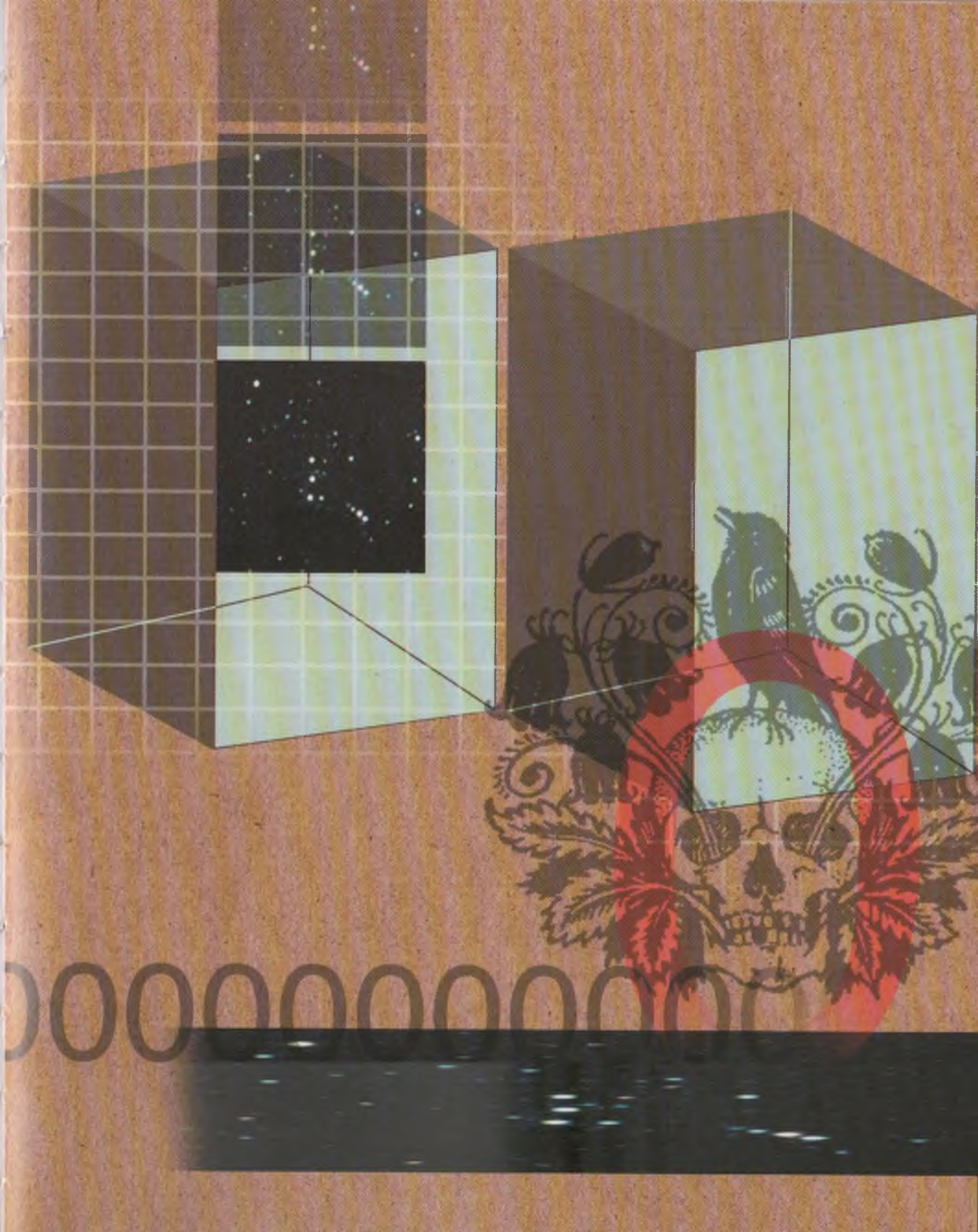
BERTRAND RUSSELL
1872-1970

A. J. AYER
1910-1989

30 SANİYELİK METİN

James Garvey

*Martin Heidegger'e
göre her şeyin altında
bir hiçlik yatar.
Bomboş, koskocaman
bir hiçlik.
Şu anki hisleriniz?*

SARTRE'A GÖRE KÖTÜ KADER

30-saniyede felsefe

Varoluşçu Fransız filozof

Jean-Paul Sartre'in ünlü argümanı insanların her yerde ve her zaman tamamıyla özgür olduklarıdır. Ama özgürlüğümüzün bir bedeli vardır: Kararlarımızın mutlak sorumluluğunu belirsizlik içinde acı çekerek hissederiz. Kötü kader -mauvaise foi- kayıtsız şartsız özgürlüğümüzden kaçmak için kullandığımız bahanedir. Özgürlüğün getirdiği belirsizlikten kaçabilmek için verdiğimiz kararların sorumluluğunu reddederiz. Örneğin, zor bir karar vermemiz gerektiğinde iş yerinin, toplumun ya da ailemizin kurallarının ardına saklanırsınız. Halbuki özgürlüğün omuzlarımıza yüklediği sorumluluktan kaçmak mümkün değildir çünkü bu özgürlük ve sorumluluk bilincimizin ayrılmaz bir parçasıdır. Kötü kaderle ilgili paradoks, özgürlüğümüzden hem haberdar hem bihaber olmamızdır.

3 SANİYEDE DARALMA

İstedikçe kadar ısrar et kekin son lokmasını elinde olmadan yediğini. Bal gibi biliyorsun ki, bilerek ve isteyerek yedin.

3 DAKİKADA GENİŞLEME

Sartre'in özgürlük kavramı hem çarpıcı hem biraz sorunludur. Timothy Sprigge yeterince biyolojik olmadığını söylemiştir. Alkolün etkisiyle davranışlarının kontrolünü tamamen kaybetmiş birini hayal edin. Bu kişi, alkolün beynine yaptığı etkiyle hareket ettiğini sanır. Halbuki; alkollü ya da alkolsüz, davranışları hâlâ beyni tarafından kontrol edilmektedir.

İLGİLİ FELSEFELER

bakınız
LAPLACE'IN ŞEYTANI,
DETERMINİZMİ & ÖZGÜR
İRADESİ
sayfa 74

3 SANİYEDE İLGİLİ BİYOGRAFİLER

JEAN-PAUL SARTRE
1905-1980
TIMOTHY SPRIGGE
1932-2007

30 SANİYELİK METİN

Jeremy Stangroom

*Emir aldık, bir dilim
daha kek, bir kadeh
daha içki alabilir miyiz?*

KATKIDA BULUNANLAR

EDİTÖR

Barry Loewer, New Jersey Rutgers Üniversitesi'nde Felsefe profesörü ve Felsefe Kürsüsü başkanıdır. İlgi alanları bilimin metafiziksel temelleri, fizik felsefesi ve zihin felsefesidir. Georges Rey ile 'Meaning in Mind' ve Carl Gillett ile 'Physicalism and its Discontents' kitaplarını yazmıştır. Quantum teorisi, hukuk ve şansın metafiziği ve zihin felsefesi hakkında birçok makalesi vardır.

ÖNSÖZ

Stephen Law, Royal Institute of Philosophy'nin topluma felsefeyi tanıtmaya amaçlı yayını olan THINK'te editördür. Doktorasını Queen's College, Oxford Üniversitesi'nde yapmıştır. Şu anda Heythrop College, Londra Üniversitesi'nde felsefe dersleri vermektedir. 'The Philosophy Files', 'The Philosophy Gym' ve 'The War For Children's Minds' gibi birçok eseri vardır.

YAZARLAR

Julian Baggini, 'The Pig that Wants to be Eaten and 99 Other Thought Experiments', 'Welcome to Everytown: A Journey in the English Mind' ve 'Complaint' gibi birçok kitabın yazarıdır. The Philosophers' Magazine'in kurucu ortağı ve editörüdür. Guardian ve The Herald gibi birçok dergi ve gazetede yazmakta, sık sık BBC radyosunun Four's In Our Time gibi programlarına davet edilmektedir.

Kati Balog, aslen Macardır. Felsefe eğitimi için Amerika'ya yerleşmiş, daha sonra Yale Üniversitesi'nde Felsefe profesörü olarak kalmıştır. Ana ilgi alanları zihin felsefesi ve metafiziktir. Hâlen zihin-beden problemi ve bilincin doğası hakkında bir monografi yazmaktadır. Bir yandan aynı insan olmanın anlamı ve bunu düşünmenin psikolojimizdeki yeri konusuyla da ilgilenmektedir. Analitik yöntemle çalışmakta, bir yandan da Budizm'le ilgilenmektedir. Boş zamanlarında ailesiyle olmayı, okumayı, piyano çalmayı ve seyahat etmeyi sever.

James Garvey, Royal Institute of Philosophy'nin yardımcı başkanıdır. Twenty Greatest Philosophy Books dâhil birçok kitap yazmıştır. The Great Philosophers'in yazarlarından birisidir.

Jeremy Stangroom, New Media Editor of The Philosophers' Magazine'in kurucu ortağıdır. 'What Scientists Think' ve Ophelia Benson ile beraber kaleme aldığı 'Why Truth Matters' gibi birçok kitabın yazarıdır. Sosyal teori konusunda doktorasını London School of Economics'te yapmıştır. Hâlen Toronto, Kanada'da yaşamaktadır.

KAYNAKLAR

KİTAPLAR

The Basic Writings of Nietzsche

Friedrich Nietzsche

Peter Gay (introduction)

Walter Kaufmann (translator)

(Modern Library, 2000)

Complete Works of Aristotle (Vols 1 & 2)

Aristotle J. Barnes (editor)

(Princeton University Press, 1971/1984)

The Collected Dialogues of Plato

Plato

Edith Hamilton, Huntington Cairns

(editors)

Lane Cooper (translator)

(Princeton University Press, 2005)

Conjectures and Refutations

Karl Popper

(Routledge, 2002)

The Conscious Mind

David J. Chalmers

(Oxford University Press, 1999)

Critique of Pure Reason

Immanuel Kant

Paul Guyer, Allen W. Wood (editors)

(Cambridge University Press, 1999)

Deconstruction for Beginners

Jim Powell

(For Beginners, 2008)

Gödel's Proof

Ernest Nagel and James R. Newman

(Taylor & Francis, 2007)

Fact, Fiction, and Forecast

Nelson Goodman

(Harvard University Press, 2006)

Matter and Consciousness:

A Contemporary Introduction

to the Philosophy of Mind

Paul M. Churchland

(MIT Press, 1988)

Meditations on First Philosophy

René Descartes

Michael Moriarty (translator)

(Oxford University Press, 2008)

A New Aristotle Reader

J. L. Ackrill (editor)

(Princeton University Press, 1988)

The Philosophy of Jean-Paul Sartre

Jean-Paul Sartre

(Vintage, 2003)

*Think: A Compelling Introduction
to Philosophy*
Simon Blackburn
(Oxford Paperbacks, 2001)

A Treatise of Human Nature
David Hume
(Oxford University Press, 1967)

What Does It All Mean?
Thomas Nagel
(Oxford University Press, 1987)

Wittgenstein: A Very Short Introduction
A. C. Grayling
(Oxford University Press, 2001)

DERGİLER

The Philosophers' Magazine
www.philosophersnet.com

Philosophy NOW
www.philosophynow.org

THINK
www.royalinstitutephilosophy.org/think

WEB SAYFALARI

EpistemeLinks
www.epistemelinks.com/
Felsefeyle ilgili linkler sunan geniş bir kaynak.

Guide to Philosophy on the Internet
www.earlham.edu/~peters/philinks.htm
Felsefe kaynaklar listesi.

Philosophy Pages
www.philosophypages.com
Felsefe çalışma yardım kaynağı.
Çalışma kılavuzu, zaman çizelgesi,
belli başlı filozoflar hakkında bilgi vb.

TEŞEKKÜRLER

FOTOĞRAFLAR
Bu kitapta yayınlanan illüstrasyonların oluşturulması sırasında bize malzeme katkısı sağlayan tüm içerik ortaklarımıza teşekkür ederiz. Kitapta kullanılan fotoğraf bilgilerinin yazımı sırasında ortaya çıkabilecek hatalar ve dikkatsizlik ya da unutulma sonucu atlanılan isimler olabilir, kendilerinden özür dileriz.

akg: 40, 88, 104, 126, 146
Corbis: 20; Bettmann: 64

DİZİN

A

- ahlaki içgüdüler 80-1
- akıllı tasarım 99, 100, 108
- Akinolu Thomas 100, 104-5
- analitik önerme 130
- Aristoteles 20-1, 35, 80, 117
- ahlak 82
- tasım 16
- aristoteles'in dört nedeni 122
- Aşil ile kaplumbağa 68
- atom / atomcular 116, 124

B

- Berkeley, George 116, 117, 128
- betimleme teorisi 22
- bilinç 54
- bilinemezci 98
- bircilik 55, 56
- bkz. yönelimsellik
- Black, Max 44
- tüpteki beyin 42
- Brentano, Franz 58

C

- Canterbury'li Anselm 102
- Chalmers, David 66
- Chomsky, Noam 22
- Church, Alonzo 16
- çıkarsama 14, 34

D

- davranışçılık 54
- dehşet 142, 152
- Derrida, Jacques 148
- Descartes, René 36, 56, 64-5, 76
- determinizm 54, 74
- dış dünya 34, 116
- doğal diller 55
- dolaylı farkındalık 117
- döngüsel argüman 34
- Dünya Düğümü 56
- düşünce deneyi 35
- düşünce dili 70
- düşünülebilirlik 54

E

- Eleali Zeno 68
- emirler 80
- bkz. sınıflandırılmış emirler
- Engels, Friedrich 80
- Epikür 106, 116, 124
- Epikürcülük 116
- Epimenides 28
- Eubulides 30

F

- faydacılık 90
- fikirler 117
- fiziksellik 56
- Fodor, Jerry 55, 60
- Foot, Philippa 94
- Formlar 116, 117
- Frege, Gottlob 16, 24, 127
- Frege'nin bulmacası 24
- mantıkçılık 18

G

- Gaunilo 102
- geçerlilik kazandırma 34
- Gettier durumları 34, 38
- makinedeki hayalet 76

- Gettier, Edmund 38
- Goodman, Nelson 34, 46
- Gödel, Kurt 16, 26
- gölgegörüngücülük 54, 56
- görecilik 35

H

- ham duygular 55, 58
- hedonizm 80
- Hegel, G. W. F. 132
- Heidegger, Martin 142, 150
- hiççilik 142
- Hobbes, Thomas 72, 84
- Hume, David 34, 44, 108, 112

İ

- idealizm 56, 128
- ikicilik 34, 54
- ilgililik 54

J

- James, William 134
- Jarvis, Judith 94
- Kant, Immanuel 88-9, 130
- sınıflandırılmış emirler 80, 86,

K

- kimlikli birinci derece mantık 16
- kişisel kimlik 55
- kötülük 98, 106
- Kripke, Saul 24
- Kuhn, Thomas 50

L

- Laplace, Pierre-Simon 74
- Leibniz, Gottfried 70
- Locke, John 62, 65
- Lukretius 124

M

- maddesel töz 117
- mantık 14
- mantıkçılık 18
- mantıksal şekil 14, 22
- Marx, Karl 80, 92
- Mill, John Stuart 90
- Moore, C. E. 136
- mucize 99, 112

N

- Nagel, Thomas 54
- Newton, Isaac 70, 74
- Nietzsche, Friedrich 142, 143, 144, 146-7

O

- ontolojik kanıt 99, 102
- onurlu vahşi 81, 84
- önsel 116, 130
- özgür irade 54,74

P

- Paley, William 108
- paradigma 34
- paradoks 14, 55
- Parfit, Derek 62
- Pascal, Blaise 110
- Peano'nun beliti 26
- Penrose, Roger 26
- Platon 116, 117, 118, 120
- Popper, Karl 40-1, 48, 127
- pragmatizm 134
- Putnam, Hillary 42

R

- radikal özgürlük 143
- Reichenbach, Hans 44
- Rousseau, Jean-Jacques 81, 84
- Russell, Bertrand 14, 18, 22, 46, 127
- Ryle, Gilbert 76

S

- sağduyu 136
- Sartre, Jean-Paul 152
- Schopenhauer, Arthur 56
- sentetik önermeler 130
- sınıflandırılmış emirler 80, 86
- Sokrates 98, 118, 120
- sonsal 116, 130
- Soros, George 48
- Sprigge, Timothy 152
- Strawson, Peter 44

Ş

- şüphecilik 35, 42

T

- Tanrı 98-9
- Tanrı tanımaz 98
- Tanrı'nın ölümü 142
- tarihsel materyalizm 80, 92
- Tarski, Alfred 28
- tasarım 98
- Theseus'un Gemisi 72

- toplum sözleşmesi 81, 84
- tramvay problemi 94
- tündengelim 14, 34
- tümevarım 14, 34 Goodman 46 Hume 44

U

- uzay 70

Ü

- üstinsan 143

V

- varlık 142, 150
- varoluşçuluk 142, 143

W

- Wittgenstein, Ludwig 22, 126-7, 138

Y

- yabancılaşma 80, 92
- Yalancı Paradoksu 28
- yapışöküm 148
- yorumbilim 142
- yönelimsellik 54, 58

Z

- zihin 117

SERİNİN DİĞER KİTAPLARI

30 Saniyede serisi, Ekonominin, Felsefenin, Psikolojinin, Siyasetin ve Dinin en bilinen 50 teorisini/öğretisini ele alıyor ve onları iki sayfa, 300 kelime ve bir resmi aşmadan, yarım dakika içinde açıklamayı 'başarıyor'.

Ekonomi, Felsefe, Psikoloji, Siyaset ve Din birdenbire çok daha eğlenceli hâle geliyor ve çok daha fazla anlam ifade ediyor.

Ev hanımlarından üniversite öğrencilerine, üst düzey yöneticilerden akademisyenlere herkesin okuması gereken eserler! Elinizden bırakamayacaksınız...

